

MƏN KİMƏM

I

*Mən öz doğma xalqımın
Arzusundan yoğrulduam.
Kədərindən yarandıam,
Sevincindən doğuldum.
Bir xalq ki, mərd yaşayır
Qədim Şərç torpağında.
Ayağı Qəzvindədir,
Başı Qafqaz dağında...
Mən də – Vətən!
– Xalq! – deyə
Oxa dönüb dartıldım.
Səsləndim, bir döyüşdən
Min döyüşə atıldım.
Sən ey mənim şeirimə
Qəzəbli deyən insan,
Bu qəzəb şeirimə yox,
Savalanıdır, inan!
Sən ey mənim şeirimə
Nisgilli deyən insan!
Bu nisgil şeiriməmi?
Arazınkıdır, inan!
Sən ey mənim şeirimə
İnləyir deyən insan!
İnləyən şeirim deyil,
Ana torpaqdır, inan!
Mən yanar ürəyimə
Daim ürək desəm də,
Bir mürəkkəb qabı tək
Dolandırdım sinəmdə.
Zamanın havasında
Şeirim solmasın deyə,
Arxivlər bucağında
Qərrib qalmasın deyə,*

Qələmimin ucunu
Batırıb öz qanıma,
Mən xalqımın sözünü
Yazdım hər dastanıma...

II

Baxıram tarixlərə,
Varaqlar qatar-qatar...
Vətənimin övladı;
Babək,

Xətai,

Sərdar...

Dedi: Ya parçalanım
Döyüşdə tikə-tikə,
Ya da tamam birləşsin,
Parçalanmış bir ölkə!
Vuruşdu... Səngərləri
Susdurdu hər nərəsi.
Şimşək olub parladı
Qılıncının tiyəsi!
Od səpdi hər zərbədə
Sağına, soluna o!
Od səpdi istiqlalın
Qaranlıq yoluna o!
Hərdən qibtə edirəm
Bu böyük mənaya mən.
Deyirəm ki, o vaxtlar
Gələydim dünyaya mən.
Babəkin qılıncını
Bülövə mən çəkəydim.
Zağlı görünsün deyə
Gözümdən od tökəydim.
Xətainin önündə
Qurbani saz çalanda,
Min doğma təranəni
Dinləyəydim salonda.

Sərdar səngərə gircək
Sağ yanında duraydım,
Tüfəngini dalbadal
Yalnız mən dolduraydım.
Birdən səs eşidirəm,
Bu sinəmin səsidir.
Yox, etirazla dolu
Təranəmin səsidir!
O deyir: Sən bu əsrin
Vüqarısan elə bil.
Babəki,

Xətai,

Sərdarısan elə bil.
Sənin kəlmələrin ki,
Qığılımlar təkidir.
Azadlığın yolunda
Qaranlığı hürküdür.
Gözü qanlı düşmənin
Əlinə keçsən əgər,
O sənin taxsırından
Bir an keçərmə məgər?
Yox! Sənin hər misranı
Bir kəndirə döndərər.
Dar ağacı altında
Düz boynuna endirər.
Sən qaldır hər misranı
Ovxarlı qılınc kimi!
Yetər ki, istiqlalın
Yaşadı qaxınc kimi.
Parçala istiqlalın
Yolundakı sisləri!
Parçala vətəni
Parçalayan kəsləri!

“Azərbaycan”
nəşriyyatı

Bakı - 2014

ƏLİ TUDƏ

Cənubi və Şimali Azərbaycanın görkəmli şairi Əli Tudə 40-a yaxın kitabın müəllifidir. Vətənpərvərlik, xəlqilik, mövzu müxtəlifliyi, yüksək ideallar onun yaradıcılığının qayəsini təşkil edir. Sənətkarın yazıları milyonlarla oxucunun məhəbbətini qazanmışdır.

Bunu nəzərə alaraq Əli Tudənin əsərlərinin latın qrafikasında 20 cildlik nəşri nəzərdə tutulub. "Cənub nəğmələri" adlı birinci cildi sizə təqdim edirik.

Əli Tudə

T6(14) "Cənub nəğmələri". – Bakı, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 2014. – 336 s.

T 4804000000-06(14) Sifarişlə
M 670(07)–2014

Əslən Ərdəbilin Çanaxbulaq kəndindən olan atası Qulu və anası Şahbəyim Şimali Azərbaycana köçmüş və Əli 1924-cü il yanvarın 31-də Bakıda anadan olmuşdur. Atası Qulu neft mədəində fəhləlik etmiş, sonra işə buruq ustası vəzifəsində yüksəlmişdir. Əli 1 yaşında olarkən atası, 5 yaşında isə anası dünyasını dəyişmişdir. O, nənəsi Qəribin himayəsində böyümüşdür. 150 saylı orta məktəbdə oxumuşdur. Bu dövrdə Bakı Pionerlər Sarayının nəzdində Osman Sarıvəllinin rəhbərlik etdiyi ədəbiyyat dərnişinin fəal üzvü olmuşdur. Artıq 13 yaşında ikən Əlinin ilk şeirləri Heydər Rzazadə imzası ilə "Kommunist", "Yeni yol" qəzetlərində çap olunub, radioda səslənib. 1938-ci ildə həmin ədəbiyyat dərnişinin nəşr etdiyi almanaxda da şeirləri dərc edilib. 1938-ci il repressiya dövründə 7-ci sinifdə oxuyarkən o, Cənubi Azərbaycan mənşəli olduğundan nənəsi ilə birlikdə İrana sürgün edilir. Təhsili yarımçıq qalır. İranda təsərrüfat işləri və fəhləliklə məşğul olaraq ağır həyat tərzini keçirir. Lakin şəxsi mütaliəsi, ədəbiyyata güclü meyli onda yazıb-yaratmaq həvəsini söndürmür. 50 ildən artıq bir müddət ərzində bircə gün belə olsun qələmini yerə qoymayan Əli Tudə enişli-yoxuşlu bir həyat və yaradıcılıq yolu keçmişdir. 1940-cı illərdə Cənubi Azərbaycanda

başlanan azadlıq hərəkatına qoşulub, silahı və qələmi ilə mübarizə aparır. Milli ruhlu şeirləri ilə xalqı istiqlala çağırır. 1944-cü ildə "Vətən yolunda" qəzetində Əli Tudə imzası ilə şeirləri çap olunur. 1944–1946-cı illərdə Ərdəbildə çıxan "Ziddi-faşist", "Cövdət" qəzetlərində, ədəbi almanaxlarda, Təbrizdə çıxan "Vətən yolunda", "Azərbaycan" qəzetlərində, "Şəfəq", "Azərbaycan" məcmuələrində, "Şairlər məclisi" almanaxlarında şeirləri müntəzəm çap olunmuşdur. O, "Hizbitudeyi-İran" partiyasının üzvü olur (1944). Bir ildən sonra, 1945-ci il sentyabrın 3-də Təbrizdə yaranan Azərbaycan Demokrat Fırqəsi sıralarına qoşulur. İran Xalq Partiyası Ərdəbil vilayət komitəsində təbliğatçı (1944–1945), Milli hökumət yarandıqdan sonra Təbrizdə Maarif Nazirliyində tədris şöbəsinin müdiri (1945–1946) işləyir. "Ana dili" kitabının tərtibi və çap olunmasında xüsusi rol oynayır. Sonra isə İran tarixində ilk dəfə olaraq Təbrizdə Milli filarmoniya yaradır, onun ilk və son müdiri olur. Mahal-mahal, kəndbəkənd gəzərək istedadları bu böyük mədəniyyət ocağına cəlb edir. Əli Tudə Cənubi Azərbaycan demokratik ədəbiyyatının yaradıcılarından biridir. İctimai-siyasi fəaliyyəti ilə bərabər şair öz qələminin qüdrətindən inqilabın nailiyyətlərinin qorunub saxlanması üçün ustalıqla istifadə edir. Yaradıcılığını, yüksək əqidəsini, mütərəqqi fikirlərini mübarizə yollarında məşələ çevirən Əliyə Təbrizin "Şairlər məclisi"ndə müdriklər tərəfindən Tudə, yəni Xalq təxəllüsü verilir. Milli hökumət onu ali mükafat "21 Azər" medalıyla təltif edir. O vaxt şairin cəmi 22 yaşı var idi və ilk şeirlər kitabı da çap ərəfəsində idi.

Lakin tale burda da öz qəddar hökmünü verdi. Bu xoş günlər, azadlıq və səadət uzun çəkmədi. Min bir əzabla, qanlar bahasına qurulmuş Milli hökuməti İran dövləti beşikdəcə boğdu. Şairin üsyankar ruhlu şeirlər kitabı mətbəədəcə yandırıldı. Tutulduğu anda məhkəməsiz-filansız qətlə yetirilməsi barədə şahın fərmanı verildi. Şair mübarizəni davam etdirmək və qayıtmaq məqsədilə öz məsləkdaşları ilə bir daha Vətəndən Vətənə mühacirət etmək məcburiyyətində qaldı. 1946-cı il dekabrın 12-də sərhəddə yazdığı "Mən nə gətirdim" şeiri Cənubi Azərbaycan mühacir ədəbiyyatının ilk nümunəsi oldu. O taydan gələn qardaş-bacılarımızın manifestinə, həyat məramına dönən bu şeir tez bir zamanda dillər əzbərinə çevrildi.

Milli demokratik hökumət irtica qüvvələri tərəfindən boğulduqdan sonra Bakıya mühacirət zamanı "Ədəbiyyat qəzeti" redaksiyasında ədəbi işçi vəzifəsində işləyir. Ona ali təhsil almaq imkanı yaranır. BDU-nun filologiya fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirir (1947–1952). 1958-ci ildən Azərbaycan və SSRİ Yazıçılar İttifaqının üzvü, Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatında redaktor, Ali Partiya Məktəbində müdavim, "Azərbaycan" qəzetində (Azərbaycan demokratik fırqəsinin orqanı) ədəbi-şöbə müdiri olur (1952–1962). Sonra bütün həyatını bədii yaradıcılığa həsr edir. Ümumittifaq tədbirlərində, Moskvada Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənəti o günlüyündə, Tbilisidə SSRİ Yazıçılar İttifaqının plenumunda və s. iştirak etmişdir. "21 Azər" (1946), "Əməkde fərqlənməyə görə" (1959) medalları ilə mükafatlandırılmışdır. Azərbaycan Ali Soveti Rəyasət Heyətinin Fəxri

Fərmanı ilə təltif olunmuşdur (1984). Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin İdarə Heyətinin üzvü seçilmişdir (1960-cı ildən). “Əmək veterani” (1986), “Əməkdar incəsənət xadimi” (1987) adlarına layiq görülmüşdür. 50 poemanın, 40-a yaxın kitabın müəllifidir. Əsərləri özbək, qırğız, hind, ukrayna, rus, ingilis və s. dillərə tərcümə olunub. Əli Tudə ömrü boyu siyasi mühacir olaraq qaldı. Sovet pasportu daşımadı. Bir çox yüksək titullar və mükafatlardan məhrum oldu.

1996-cı il fevralın 26-da Bakıda vəfat etmişdir. Fəxri Xiyabanda dəfn olunmuşdur.

REDAKTORDAN

Əli Tudə keşməkeşli, məşəqqətli, həsrətli bir ömür sürmüş, ayrılıq, sürgün, çətinliklər, məhrumiyətlərə dözərək poeziyamıza çoxşaxəli, rəngarəng, zəngin bir ədəbi irs bəxş etmişdir. O, gənc inqilabçı şairdən başlanan və müdrik bir ustad şairə qədər uzun yaradıcılıq yolu keçmiş, bu yolun bütün enişlərində, yoxuşlarında, döngələrində öz sözünü deməyi bacarmış, öz dəsti-xəttini saxlamış və daima xalqının taleyini düşünmüşdür.

Əli Tudəyə həsrət şairi deyirdilər. Əli Tudəyə ayrılıq şairi deyirdilər. Əli Tudəyə mübariz şair, döyüşkən şair deyirdilər. Əli Tudə poeziyasında mübarizlik, döyüşkənlik motivləri xüsusi yer tutur. Ancaq yalnız mübarizlikmi?

Bu poeziyada mübarizlik də var, döyüş də. Ölüm də var, itki də. Ayrılıq da var, həsrət də. Fəlsəfə də var, həyat da. Ülvyyətdə də var, məhəbbətdə də. Kişilik də var, mərdlik də. Ədalət də var, zülm də. Səma da var, təbiət də. Çay da var, dəniz də. Tərənnüm də var, ithaf da. Sevgi də var, ümid də...

Kitabda toplanan şeir və poemaların əksəriyyəti şairin yaradıcılığının ilk dövrlərini, Ərdəbildə və Təbrizdə yaşadığı, yeniyetmə kimi formalaşdığı, gənc kimi yetişdiyi dövrü əhatə edir. O dövrü ki, gənc şair inqilabi, azadlıq, milli ruhlu, güclü bədii təsvir vasitələrinə malik poetik şeirləri ilə xalqı zülmkar şah üsuli-idarəsinə qarşı mübarizəyə səsləyirdi. Yəni 1940-1947-ci illəri. Yəni Cənubi Azərbaycanda Milli hökumət qurulana qədər, Milli hökumət dövrü və Milli hökumətin süqutunun ilk vaxtları.

Bu İkinci Dünya müharibəsi dövrü idi. Bu faşizmlə mübarizə dövrü idi. Bu sovet qoşunlarının İranda və Cənubi Azərbaycanda mövcud olduğu dövr idi. Bu o dövr idi ki, İran xalqları və Cənubi Azərbaycan xalqı müharibədən qalib çıxmış sovet qoşunlarını xilaskar kimi qəbul edirdi. SSRİ tərkibində olan Şimali Azərbaycanda sovet quruluşunun mövcud olduğu, Şimali və Cənubi Azərbaycanın parçalandıqdan sonra birləşməyə ən real şərait yarandığı dövr idi.

Burda toplanan əsərlərin əksəriyyəti 1946-cı ildə Milli hökumət dövründə Təbrizdə nəşr olunmalı idi. Kitab mətbəədə çapa hazır vəziyyətdə idi. Hətta ilk nüsxəsi də çıxmışdı. Təəssüf ki, Milli hökumət süqut edir. Şah tərəfdarları kitabı mətbəədə yandırır və həmin yazılar 1950-ci ildə Bakıda “Cənub nəğmələri” adı altında işıq üzə görünür.

DAĞ

Bir dəfə nədənsə qürrələndi dağ
Dedi gör necə də dayanmışam şax.
Məni nə qar əyir, nə də ki, yağış,
Torpaq ayağımın altında qalmış...
Torpaq! Ana torpaq! Səbirli torpaq,
Dedi: – A dağ, əyil, ətəyinə bax!
Sənə dayaq olan mənəm, axı mən,
Mənim sinəm üstədən ucalmışam sən...

1966.

DAŞ

Daşın yaranmasından
Xəbər verən, de hanı?
Danışdırsan o dinməz,
Nə dili var, nə canı!
Fəqət elə ki, daşa
Dəydi insan nəfəsi,
İnsanla bir başladı
Daşın da tarixçəsi!
İnsanlarla o qədər
Təmasda oldu ki daş,
O heykələ – insana
Çevrildi yavaş-yavaş...

1966.

ƏN MÜDRİK ANA

Dünyada ən böyük, ən müdrik ana
Vətəndir! İnamla sən sığın ona!
Ondan nə dərd gizlə, nə də sir saxla,
Hüsnünə gözündə məhrəm yer saxla!

O dərindən duyar yanğılarını,
Məhəbbətlə çəkər qayğılarını...
Vətənin yanğıya dönsə fəryadı,
Özgəmi duymalı? Yox! Öz övladı!
Doğma anasını duymasa övlad,
Özü nankor olar, ocağı bərbad...
Bəli! Şölə-şölə sönər ocaq da,
Bir kül qalağına dönər ocaq da...

1943.

KƏNDİMİZ

Kəndimiz dağların dizinin üstə...
Ülviyyət istəsən kəndimizə gəl!
Qonağa yer verər gözünün üstə,
Məhəbbət istəsən kəndimizə gəl!

Durur yuxarıda vüqarlı dağlar,
Görkəmi axarlı-baxarlı dağlar,
Başı qışlı, döşü baharlı dağlar...
Əzəmət istəsən kəndimizə gəl!

Çaylar nəgmə deyir, bulaqlar dinir,
Budaqlar üstəki yarpaqlar dinir...
Daim təbəssümlü dodaqlar dinir,
Şəriyyət istəsən kəndimizə gəl!

Qartallar qalxanda səhər yuvadan
Sən də doyunca ud təmiz havadan...
Qaç naşı həkimdən, acı davadan,
Təbabət istəsən kəndimizə gəl!

Qızıl zəmilərdə dəyir sünbüllər,
Başını torpağa əyir sünbüllər...

14

Tərpənir... Nə isə deyir sünbüllər,
Bərəkət istəsən kəndimizə gəl!

Cavanlar gümrahdır bulaqlar kimi,
Qocalar sevinir uşaqlar kimi,
Üfüqlər qızarıyır yanaqlar kimi,
Səadət istəsən kəndimizə gəl!

Yarlı-yaraşılıq otaqlar təzə,
Ulduz-ulduz yanan çıraqlar təzə...
Həyətlərdə qalxan qovaqlar təzə,
Tərəvət istəsən kəndimizə gəl!

Kiçik ürəklərdə böyük bir dünya!
Arzularda qanad, işlərdə məna...
Nə hiylə, nə yalan, nə kin, nə riya,
Qüdsiyyət istəsən kəndimizə gəl!

1943.

YAY AXŞAMI

Xumarlanan ulduzlar
Elə sarıdır düzü,
Bir darı zəmisini
Andırır göyün üzü.
Zirvədə qara bulud
Bir yumağa bənzəyir.
Yox! Qara yapıncılı
Bir qaçağa bənzəyir.
O darı zəmisindən
Şaqqıltıyla keçəcək,
Öz şimşək orağıyla
Darıları biçəcək.

1938.

15

GÖY VARAQLAR ƏFSANƏSİ

Savalan dağdır o buludlu dağ,
Bəs o ilğım vuran yaşıllıq nədir?
Bəlkə düzənliyə düşmüş göy varaq,
Bəlkə də açılmış yaşıl süfrədir.

Deyirlər o qarlı dağın özü tək
Qüdrətdən yaranıb tərənəsi də.
Döyüşdə səslənib zəfər sözü tək
Min həqiqəti də, əfsanəsi də!

Qisas bəy! Tanıyır köçəri yurdlar,
Bir cıdır düzəldib, toya bənzəyir.
O tez-tez yumulub açılan atlar
Dartılıb atılan yaya bənzəyir.

Bəylər at çapırlar. Yarışmı gedir?
Hələ üstün deyil bircə nəfər də!
Obanın yanında tamaşa edir
Xanım da, kəniz də, bəy də, nökrər də.

Bəs o atlı kimdir gəlir arxadan?
Bax! Hamını keçir. Görür lap bəy də.
O keçir! İcazə almır ağadan,
Köhnə çuxası da yellənir göydə.

O ki, çobanıdır bəyin... Elə bil
Kasıb bir gədəyə dost olub uğur.
Yox, dağlar döşündə bir muzdur deyil,
İndi boz qanadlı bir qartal uçar.

O uçar! Bəs niyə gözəl bir dilbər
Sevinir, titrəyir, ah çəkir tez-tez.

Qız neçin heyrandır ona bu qədər,
Ürək deməyəni göz danışar, göz!

Bəli! O vurulub... Titrəyir bəy də,
Görür çobanı da, bacısını da!
Görür, yalnız nifrət duyur hər şeydə,
Duyur bu cıdırın acısını da!

Sanır ki, o qartal qanad çalaraq
Yerdən bacısını qoparacaqdır.
Yox, ad-sanını da əldən alaraq
Harasa, harasa aparacaqdır!

O gedir çadıra, tufəngi qapır,
Bir də həycanlanır, bir də hirslənir.
Bəy nişana alır, çobansa çapır,
Birdən dağ titrəyir, dərə səslənir.

Çoban yaralanır, əyilir, qalxır,
Birtəhər yaslanır atın yalına.
Odur, damcı-damcı isti qan axır
Atın çənəsinə, atın nalına...

Bu kiçik zəfərlə sevinib at da
Qırmızı muncuqlar taxmışdır bəlkə?
Yox, yox, qan ağlayır o da bu yurdda
Bu vaxtsız qisasa, bu vaxtsız cəngə.

Birdən çoban cırır bez köynəyini
Bir dəstə varağı göyə çiləyir.
Sanki dustaq olmuş min diləyini
Məhbəsdən çıxarıb azad eləyir.

Demə şair imiş talesiz çoban,
Eşqini nə bəyə, nə qıza demiş.

Dolu sinəsini didib partladan
Sirri sirr saxlayan kağıza demiş.

Onu qələbəyə çatdıran elə
Məhəbbət olubdur! Yaxşı duyub bəy.
Tarixin özü də tanımır hələ
Əsl məhəbbətdən qüdrətli bir şey.

Varaqlar yaralı, çoban yaralı,
Vurulub insan da, vurulub söz də!
Düşüb bir-birindən xeyli aralı
Çoban yolda qalır, varaqlar düzdə...

Kimsə məhəl qoymur o varaqlara,
Bir də ki, cəsədə... (qış, bir az ləngi)
Şaxtalar düşdükcə o yaylaqlara
Qanlı varaqların göyərir rəngi.

Fəqət min faciə görmüş Savalan
Buna da yas tutur oylaqlar üstə.
Ağlayır, ağlayır, axır o leysan
Otlar da bitirir varaqlar üstə.

O "Qatar qaya"ya* diqqətlə bir bax,
Boz qayalar xırda, ağ qaya iri...
Dağ şair oğluna heykəl qoyub, ah,
Ağ qaya çobandır, bozlarsa sürü.

Varaqlar çəmənə dönür...
Ey çəmən!
Danış bu hadisə olub, olmayıb?

Mən ki, gözlərimi açıb, göy çəmən,
Gördüm o səhnədən iz də qalmayıb.

Mənə bu söhbəti, bu əfsanəni
Bir qış gecəsində nənəm danışdı.
Mənsə dinlədikcə bu təranəni
Gözlərim yaşardı, könlüm alışdı.

O xəyalla çıxdım neçə yaza da,
Min ildırım çaxdı mənim sinəmdə!
Şair çobana da, nakam qıza da
Canlı heykəl qalxdı mənim sinəmdə.

1943.

NƏHƏNG YUMAQ

Sanma ki, Savalan tək məşhur dağdır,
Həm də açılmamış nəhəng yumaqdır...
Kaş o nənələrdən qalan yumağın,
Əlvən sapları ilə ana torpağın
Bayram paltarını tikə millətim,
Döşündə bir bayraq çəkə millətim...
Ömrü azad axa gur çaylar kimi,
Günü gözəl keçə şən toylar kimi...

1944.

XALXAL

Sən günəşi içib yaşa dolubsan,
Sünbül naxışlıdır köynəyin, Xalxal!
Elə bərəkətli süfrə olubsan
Dünyaya sığmayıb çörəyin, Xalxal!

*Yer adıdır.

Sən Muğan babanın öz nəvəsisən!
Bacın Ərşəni də çox sevəsisən!
Düzdə nemətlərin son zirvəsisən,
Dalğalı zəmilər ətəyin, Xalxal!

Yaz geniş sinənə güllər düzəndə,
Qızlar hər çəməndən bir gül üzəndə,
Əksi büllurlaşib “Qızıl özən”^{*} də,
Nəğmələrə dönüb diləyin, Xalxal!

Sən yadsan yadlara, dostsan dostlara,
Niyyətin bölünməz üzə-astara,
Qarşın Ərdəbildir, arxan Astaraya,
Dəniz ətirlidir örpəyin, Xalxal!

Həyatdan sənətə gedən cığırda,
Söz incisi düzüb Məmmədbağır da,
Karvanın çevik də keçib, ağır da,
Yatıb da, qalxıb da küləyin, Xalxal!

Üstünə düşmənlər tökülən zaman,
Döşün səngər-səngər sökülən zaman,
Gözün Savalana dikilən zaman
Bağrova^{**} söykənib kürəyin, Xalxal!

Döyüş əsgərinə cəsarət verib,
Vətən xadiminə məharət verib,
Sənət aşiqinə şəriyyəti verib
Sənin arzu dolu ürəyin, Xalxal!

Mehriban anasan! Yaşın uludur,
Ağ saçın müqəddəs nurla doludur,
Böyük insanların ömür yoludur
Tarixdə əbədi bəzəyin, Xalxal!

1943.

HACI ƏMİRDƏ

Haçan ağ tikanlı qışın tufanı
Gözlərə də dolar Hacı Əmirdə,
Astaradan gələn insan karvanı
Gecələrlə qalar Hacı Əmirdə.

Dolar yolçularla “Həsən qəhvə”si,
Bütün yer üzündə olmaz əvəzi.
Dükanı isidən insan nəfəsi
Sanki ocaq olar Hacı Əmirdə.

Tufan qürrələner təntənəsiylə,
Dağları dolaşar qəhqəhəsiylə,
Təmkinli samovar zümzüməsiylə
Odlu nəğmə çalar Hacı Əmirdə.

Tufan öz sözünü dedicə qəti,
Soyuq yuvasında dondurar iti...
Həlim dükançıdan kimisi piti,
Kimisi çay alar Hacı Əmirdə.

Sanma dağ başında qaralar şimşək,
Yox! Yox! Yana-yana saralar şimşək,
Tufanı döşündən yaralar şimşək,
Qar üstünə salar Hacı Əmirdə.

^{*}Yer adıdır.

^{**}Bağrov dağları

Göylər işıqlanar kəhkəşan kimi,
Yerlər ətirlənər gülüstan kimi,
Təbiət işindən peşiman kimi
Dərin fikrə dalar Hacı Əmirdə...

Məğrur günəş dönər qalib bayrağa,
Kimi ata minər, kimi ulağa,
Uca Savalanı başdan-ayağa
Tamaşaya dalar Hacı Əmirdə.

Yolçuların izi cərgəbəcərgə,
Bir bələdçi oldu kiməsə bəlkə...
İz var ki, tufanın izilə birgə
Zaman-zaman qalar Hacı Əmirdə...

1943.

TALIŞ MEŞƏLƏRİNDƏ

*Cənubi Azərbaycan ərazisindəki
Talış meşələrinə həsr olunub.*

Nə gözəl təbiət var
Talış meşələrində!
Həmişə bərəkət var
Talış meşələrində!

Ağaclar yaşıl otaq,
Armudlar sarı çıraq,
Qonaq çağırır, qonaq
Talış meşələrində.

Ağaclar sükutlaşır,
Çətirlər buludlaşır,
Zoğallar yaqutlaşır
Talış meşələrində.

22

Ağaclar dəmirləşir,
Yarpaqlar ətirləşir,
Əzgilər xəmirləşir
Talış meşələrində.

Ağaclar qardaşlaşır,
Yamaclar qardaşlaşır,
Möhtaclar qardaşlaşır
Talış meşələrində.

Hər addımda bir çeşmə,
Suyu dür, yolu eşmə...
İç, buz fikrinə düşmə
Talış meşələrində.

Zirvə ülvi peşməkdir,
Bulud sakit şimşəkdir,
Leysan dolu ürəkdir
Talış meşələrində.

Hayıf, evlər şıltaqdır,
Bir-birindən uzaqdır.
Ünsiyyətsiz ocaqdır
Talış meşələrində.

Dumanlar da tək gəzir,
Heyvanlar da tək gəzir,
Gümanlar da tək gəzir
Talış meşələrində.

Gənclik nə nizamlayır?
Yolunu tamamlayır...
Məhəbbət vağamlayır
Talış meşələrində.

23

Gözəllər ar gözləyir,
Nə mal, nə var gözləyir,
Bir sadıq yar gözləyir
Talış meşələrində.

Yarını tapan dilbər
Sevinir dünya qədər,
Yoxa çıxır bu kədər
Talış meşələrində.

1943.

LALƏNİN HEKAYƏTİ

Səhərdi. Bir dağın döşünə qalxdım,
Qıpqırmızı yanan laləyə baxdım.
Çəmən günəşisən dedim, a lalə,
Göy otlar üstünə salıbsan halə...
Necə qırmızısan!

Hüsnünə alqış!
Bəlkə xoşbəxtlikdən rəngin qızarmış?
Danışmadı lalə, susdu bir qədər.
Qırmızı üzündə göründü kədər...
Sonra sakit-sakit dedi: "Bir zaman
Dünyada mən yoxdum, sözümə inan!
Vətən sakit idi.

Bir gün düşmənlər
Gəldi. Tapdalandı gözəl çəmənlər.
Bir el qəhrəmanı çıxdı meydana,
Çıxdı! Yol göstərdi min-min insana...

24

Düşmənlər qırıldı, yenə də artdı,
Döyüşün dumanı buluda çatdı.
Bir gecə düşmənlər axışib çölə,
O mərd qəhrəmanı keçirtdi ələ.
Atdılar tonqala o qəhrəmanı,
Ki, alovu qarssın Azərbaycanı.
O yandı tonqalda, uf demədi, yox!
Vətəni düşündü o özündən çox.
Dedi: Mən yanırım, sən yanma Vətən!
Amandır, düşməne inanma, Vətən!
O dedi...

Düşmənlər güldü bu sözə,
O mərd yana-yana çevrildi közə.
Bu zaman hardansa bir tufan qopdu,
Sanki min dağ qopdu, min orman qopdu...
O isti közləri vətənə yaydı,
Vətən o közləri müqəddəs saydı!
Övladı yerinə basdı bağına,
Hələ adını da yazdı bağına,
– Lalə! – pıçıldadı anamız torpaq...
Bəli! Neçə-neçə çiçəkdən qabaq
Biz yarandıq!

Ancaq qara bağladıq,
O mərd qəhrəmana matəm saxladıq.
Biz artıb səpildik doğma vətənə,
Meşəyə, zəmiyə, dağa, çəmənə...
İldə bir yol gəldik yaz fəsli kimi,
O mərd qəhrəmanın mərd nəslə kimi..."
Dinlədim laləni gözlərimdə nəm,
Bir laləyə döndü ürəyim o dəm...

25

1944.

ÇOBAN

I

Sizə deyəcəyim bu hekayəti,
Nakam susdurulmuş ilk məhəbbəti,
Bir qoca danışdı mənə bir kənddə,
Bu həzin söhbəti dinlədi kənd də!
Bir qızı sevirmiş yoxsul bir çoban,
Qarğı tütəyini çaldığı zaman –
Mahnıyla deyərmiş məhəbbətini,
Eşqini, hissini, sədaqətini...
Dolub boşaldıqca çoban ürəyi,
Qız da o çöllərdə dinən tütəyi
Duyarmış nə qədər tütək içində,
Duman, yağış, dolu, külək içində...
O səslə yaşarmış hər səhər-axşam,
Nəgməkar çobana könlündə inam!
Fəqət bəy oğlu da istərmiş qızı,
Uzaq bir ulduza dönüb o arzu –
Bəzən parlayarmış, bəzən batarmış,
Nə səs yetişərmiş, nə əl çatarmış.
Dünyada nə qədər o çoban vardır,
Bir də tütəkdəki o fəğan vardır,
Qız mənimki deyil!

- Deyə bəy oğlu –
Yanıqlı ürəyi hiddətlə dolu,
Qalxır, yaman qalxır yəhər qaşına,
Yaxın dostlarını yığıb başına,
Gəlir, çölə gəlir qürub zamanı,
Biryolluq susdursun yazıq çobanı.
Bu o zamandı ki, tütək dinirdi,
Sanki çay dinirdi, çiçək dinirdi.
Yox, yox, dinməyirdi, susur, susurdu,
Tütəyin səsinə qulaq asırdı.
Bəylər yaxınlaşır...

O səs, o şeir
O daş ürəkləri yumşaltmır, xeyr!
Çoban yaxalanır. Bir kömək hanı?
Günahsız tökülür çobanın qanı...
Dilsiz tütəyi də çırpırlar daşa,
Sonrasa cəlladlar düşür təlaşa,
Qaçır...

Qaçır...

Durur xeyli aralı,
Sürü uzaqlaşır, çoban yaralı...
Ancaq o yerindən qalxır bir qədər,
Tapır tütəyini, çalır birtəhər...
O ağladır göyü, ağladır yeri,
Sürü yavaş-yavaş qayıdır geri.
Qayıdır,

Qayıdır...

O tütək ancaq
Gah dinir, gah susur sürüdən uzaq.
O qız düşünür ki, çoban hardadır?
Başında nəşə var, bəlkə dardadır?
Dayana bilməyir, o yazıq qaçır,
Ayaqyalın qaçır, başaçıq qaçır...
Gəlir, mərd çobana köməyə gəlir,
Təmiz sevgisini deməyə gəlir.
Heyhat! Cinayətin biri də artır,
Taleyin ulduzu doğmamış batır...

II

Yenə də çöllərdə bir tütək dinir,
Gör nə gümrah dinir, nə qəşəng dinir!
O tütək dindikə çöllər kiriyir,
Səsindən qəm yanır, həsrət əriyir...
O tütək çağlayır arzular kimi,
Sevgilər, ilhamlar, duyğular kimi...

O tütək inanır, dünyada heç kəs
Doğma nəfəsini susdura bilməz!
Qulaq as! Gör kimdir o tütək çalan?
Bu günün çobanı! Xoşbəxt bir insan!
O çalır, məhəbbət mahnısı çalır,
Bir qızsa eşidib xəyala dalır...
Sonra – odur! – deyib azca qımışır,
Girdə yanaqları sanki alışıır...

1943.

CÜTÇÜ

Torpaq bərk, xış köhnə, zəhmətsə çətin...
Sən “ha nənəm qurban” dedikcə hərdən,
Öküzlər dartınır... İti gəvahin
Ağır kəsəkləri qoparır yerdən.

Sən min intizarla göz dikib göyə
Dualar etdin ki, yağışlar yağa.
Yağmadı... Allaha təvəkkül deyə
Toxumunu səpdin susuz torpağa.

Bir qəm dastanıdır o qara torpaq,
Min dərd yazılmışdır hər qarışına.
Əkdiyən o torpaq səndən çox qabaq
Gah qana batmışdır, gah göz yaşına!

Atan da cütçüydü... Onun hələ də
Bu yerdə izləri qalır yadigar.
Onun al qanını büllur qədəhdə
Şərab əvəzinə içdi mülkədar.

Sən də cüt sürürsən... Hər kiçik kərdi*
Sanki naxışlanır dürləşən daşla.
Yox, sən sinəndəki dağ boyda dərdi
Yerin sinəsinə yazırsan xışla!

Sən sərt əllərinlə, əyri xışınla
Müntəzəm əksən də dərəni, dağı,
Ya alın tərirlə, ya göz yaşınla
Zəmi suvarsan da quraqlıq çağı,

Yaxud da sevdiyin öz balan kimi
Nazını çəksən də hər bir sünbülün,
Zəmilər boy atıb saralan kimi
Təşvişə düşəcəkdir yenə də könlün.

Ağa hamısını alacaq yəqin,
Körpən ac qalacaq, çuvalınsa boş.
Bəs nə olacaqdır nəsibin sənə?
İki arıq öküz, bir də əyri xış!

Bir dən verməsə də mülkədar sənə,
O xışı geriyyə qaytarar, inan.
Axı, sən təzədən yer əkib yenə
Tüfeyli ağanı yaşatmalısən!

O bilir ki, givi, xışı, öküzü
Sənin əllərindən alarsa əgər,
Bir anlıq zəhmətə qatlaşmaz özü,
Xalılar üstündə acından ölür.

Sən tox yaşatdıqca acgöz ağanı,
Özün yaşayırsan çörəyə möhtac.
Əksən də, biçsən də neçə tarlanı,
Haqqın bir zəhmətdir, bir də ehtiyac.

Əgər istəsən ki, təmin olasan
Torpaqla, məhsulla, suyla, toxumla,
Xışı at! Kotan tap, nəhəng bir kotan,
Qabaqca ağalıq qəsrini şumla!

1944.

BAŞAQCİ GƏLİN

Ərşədə* bir kəndciyəz var. Nə su, nə çiçək...
Sanki yanır qara torpaq bir təndir kimi.
Yalnız qoca tut ağacı yol üstündə tək
Öz dibinə kölgə salır bir çətir kimi.

Gün altda göz işlədikcə uzanan şoran
De, kim bilir, nə zamandan qalmışdır boyaz?!
Bu su deyən torpaqlara ümman axıtsan
Birnəfəsə içər... içər... yenə də doymaz.

Günortadır. Kənd qırağı... Biçilmiş zəmi,
Nə biçinçi, nə xalvarçı, nə səs, nə ənin...
Dan ulduzu gözlərini qapayan kimi
Bu zəmiyə yola düşmüş cavan bir gəlin.

Ayaqyalın dolanmaqdan qartmış topuğu
Cadarlanmış boz torpağı andırır. Lakin

Nə köhnəlmiş paltarları, nə yoxsulluğu
Poza bilmir saf hüsnünü o gənc gəlinin.

Qara qaş, ala gözü, bəyaz çöhrəsi
Ona təzə paltarsız da bir yaraşıqdır.
Nəfəsindən duyulduqca bahar nəfəsi,
Sanıram ki, hər hörüyü bir sarmaşıqdır.

İndi, günəş yeri-göyü dağlayan zaman
Gəlin kövşən yerlərində nə edir? Başaq!
O əyilib asta-asta qırp axtararkən
Arxasında kabab olur, qovrulur uşaq...

O gəlinin mərd ərini neçə gün qabaq
Bir gülləylə xırmandaca öldürdü ərbab.
Gəlin “adil” qapıları çox döydü... Ancaq
Nə təsəlli ala bildi, nə də ki, cavab.

Üstəlik bir əmniyyə də göndərdi ağa,
“Müqəssirin” xırmanını zəbt etsin deyə.
Xırmanı son dənində apardı darğa,
Gəlin baxdı bir kənardan göz döyə-döyə.

O, körpəni öz dalında gah yırgalayır,
Gah küləşə göz gəzdirir bəlkə qırp yığa.
Lakin uşaq sakit olmur... Yenə ağlayır,
Nə istiyə dözə bilir, nə də acliğa.

O, xırdaca sifətinə düşən şüadan
Göz açmayır. Günəşinsə istisi artır.
Elə bil ki, şüa dolu qızmar havadan
Körpəciyin gözlərinə iynələr batır.

*Yer adıdır.

Gəlin dərin düşüncəli bir insan kimi
Hərdən ala gözlərini dikir uzağa.
O, yaşlı bir adam ilə danışan kimi
Belə deyir dalındakı körpə uşağa:

– Yazıq atan deyərdi ki, bədbəxt İranda
Ömür boyu nə görmüşük? Yalnız ehtiyac!
Bu ərbablar yaşadığıca Azərbaycanda
Özümüz lüt qalacağıq, körpəmiz də ac!

Arazın o sahilində bir məmləkət var,
Kəndli özü əkir-biçir torpaqlarında.
Ata kimi qayğı çəkən bir hökumət var,
Özü çəkir hər fikrini uşaqların da.

Qadının da hüququ var bir kişi qədər,
Səhər-səhər işləməyə gedərkən ana
Körpəsini aparmayı... Mürəbbiyələr
Baxçada bir ana kimi baxırlar ona.

O həyatdan danışdıqca atan hər səhər
Ürəyində yuva saldı elə bu dövran.
Öldürüldü, bir gülləylə öldürüldü, ah!
Lakin onun arzusunu yaşadır anan.

Yaşadaram, dolansa da neçə ay, fəsil,
Yaşadaram, tapmasam da doyunca çörək!
Səni isə ağalara biçinçi deyil,
İnqilabçı bir fədai böyüdəm gərək!

1943.

CƏVAZ*

Payızdır. Kəndlərin otlaqlarında
İndi nə gül qalmış, nə də ki, çiçək.
Yalnız ağacların budaqlarında
Sonuncu yarpaqlar titrəyir tək-tək...

Örüşlər bom-boşdur. Soyuq torpaqda
Nə tonqal alışı, nə od qızarı. Yığılmış bostanda, kimsəsiz bağda
Ocaq yerlərinin külü bozarır...

Səhərdir. Bir kəndli şəhərə gedir,
Qabağında ulaq, əlində çomaq.
O gedir... Görəsən bəs yükü nədir?
Günlərlə yığdığı bircə istil** yağ.

Bəli! O ay üzlü uşaqlarının
Boğazından kəsib yığmış o yağı.
Bir də ki, öz ömür yarpaqlarının
Mehriban sözünü dinləmiş axı...

İnsan tək çörəklə yaşamır elə,
O gedir, kərəni sata bazarda,
Bir az qənd, bir az çay ala, ailə
Bircə stəkan çay içə naharda.

O öz ulağını sürür ahəstə,
Şəhər qırağında çəkinir naçar.
Bilir daş-torpaqlı yolunun üstə
Qırmızı kərpicli bir evciyəz var.

*İranda vergi qəbzi
**çəki ölçüsü

Orada şəhərə gələn kəndlinin
Önünü kəsirlər quldurlar kimi.
Bir şey satacaqsa şəhərdə yəqin
Cəvaz almalıdır borcu var kimi.

Kəndli çatan zaman o evciyəzə
Qarşısını kəsir zalım bir ağa.
Xumar gözlərini o süzə-süzə
Sən nə aparırsan – deyir satmağa?

– Bir istil kərədir, – deyə o kəndli
Astaca dillənir...

Olsun, cəvaz al!
Kəndli danışmayır, o, dərdli-dərdli
Baxır...

Gözlərində gəzir min sual...

O danışmasa da, hirslənir yaman:
– Cəvaza nə qədər verməliyəm mən?
Ağa kinayəylə qımışır bir an:
– Nə qədər? Bir tümən! Eşitdinmi sən?

– Axı, ağayi mən, neçə zamandır
Bazarın özündə yağ bir tüməndir.
Sən məni hirslə yox, sözlə inandır,
– Bu necə qaydadır, necə vətəndir?

– Bəsdir, çərənləmə, çıxart pulunu,
Hazırla, eşitdin? Yubatma məni.
Yoxsa, elə burda kəsib yolunu,
Şəhərə bir addım qoymaram səni.

O duyğusuz ağa “xidmət” içində
Gedir ki, bir cəvaz yazıb gətirsin.

Kəndlisə titrəyir hiddət içində
Az qalır ağlını tamam itirsin.

Kinli gözləriylə o dönə-dönə
Cəvazçı ağanın baxır dalınca.
Deyir: – Bu sövdadan nə fayda mənə,
Kərəmi yeyərəm satın alınca.

Sonra istehzayla o, yağı yeyir...
Cəvaz verən gəlir...

Görməyir yağı.
– Kişi, kasa boşdur? Yağ hanı? – deyir,
İndicə kərəylə doluydu axı?

Cəvazçı dübara soruşan kimi
O, qəzəb içində: – Mən yedim, – deyir. –
– Hələ özümə də peşiman kimi
Min kərə tənəli söz dedim, – deyir.

– Tapdayın, ağalar, siz yoxsulları,
Qoy qalsınlar çılpaq, köməksiz, naçar.
Bağlayın, kəsdirin, tutun yolları,
Gün gələr, ədalət yolları açar!

Bir əlində cəvaz, birində qələm
Donur öz yerində cəvazçı ağa.
İndi vücudunda gülməli görkəm,
Bir kəndliyə baxır, bir də ulağa.

Kəndli qabağına qatıb ulağı,
Yenə kənd yoluyla qayıdır dala.
Cəvazçı düşünür başı aşağı,
Nə kəndliyə baxır, nə də ki, yola.

Düşünür, hirslənir, dartır qaşını...
Axı, nə düşünür indi o lovğa?
Bəlkə xumarlıqda görüb qarşını
Sabahkı gününü düşünür ağa?

1943.

DAŞQIN

Savalanda göyün rəngi
Qapqaradır, yağış yağır.
Şimşək odlu qamçı təki
Döyəcləyir qarlı dağı.

Kənd yanından axan çaya
Qarıxdıqca dağın suyu,
Gah o taya, gah bu taya
Sular çarpır sahil boyu.

Sel axır, hər nəfəsində
Neçə vaxtsiz qurban udur.
Pəhlivan tək sinəsində
Ağır daşlar atır-tutur.

Sahildəki otlaqlarda
Ağalığın bir bağı var.
Qızarışır budaqlarda
Qızıl alma, gülöyşə nar...

Bir tiryəki mübaşirlə
Kənd içinə çıxmış ağa.
Adam yığıb min tədbirlə
Bağı seldən saxlamağa.

Ona nə var, su dərindən
Yusa kəndin yaxasını,
Uçurtsa da öz yerindən
Neçə kəndli daxmasını.

Neçə gəncin dildarının
Selə dönsə göz yaşı da,
Təki bağın hasarının
Tərpənməsin bir daşı da.

Qum sahildən bir az kənar
Bir gənc gəzir aram-aram.
Əynindəki təzə paltar
Nə töhfədir, nə də ənam.

O dolaşib yorğun-yorğun
Axşamlar da, səhərlər də,
Gözləri ac, rəngi solğun,
İş axtarmış şəhərlərdə.

O görmüş ki, qəbristan tək
Toz-torpaqlı məhlələrdə,
Kəndlərdəki çox insan tək
Ağ yaşayır fəhlələr də.

O dinləmiş səhər-axşam
Tətilərdə, dərnəklərdə,
Azadlığa min ehtiram,
Min həsrət var ürəklərdə!

Qazancı tək paltar deyil
O kəndlinin, o oğlanın,
O öyrənmiş fəsil-fəsil
Mənasını bir dastanın.

O danışar ilk bahardan,
Bir də həyat deyib durar.
Yox, o gəncin bu paltardan
Daha böyük qazancı var!

O baxdıqca doğma kəndin
Uçulmuş daş-kəsəyinə,
Gözlərində alışıq kin
Bir od salır ürəyinə.

Ağa baxır o cavanın
Dağ gövdəli vüqarına.
Ağa baxır o oğlanın
Bir də təzə paltarına.

O gənc kinli ünsiyyətə
Nə söz deyir, nə baş əyir.
Ağa sadə rəiyyətə
İstehzayla gör nə deyir:

– Təzə kostyum, ipək köynək
Yaraşmayır oğlan, sənə!
Kəndli qədək geysin gərək,
Kostyum nədir, rəiyyət nə?

Ağa qızır cəllad kimi,
Qəzəb dolur ürəyinə.
– Yığın – deyir daşı, cimi
Bu hərifin kürəyinə!

O gənc oğlan eşidən tək
Ağanın son buyruğunu,

Əlan! – deyə havada bərk
Düyümləyir yumruğunu:

– Bəsdir sənə səhər-axşam
Mən işlədim ölə-ölə,
Bil ki, məni sənə anam
Nə qul doğmuş, nə də kölə!

O gənc vurur, ağa aşır,
Bəli! Daş tək düşür çaya,
Nə qohumu, nə tanışını,
Nə də dostu gəlir haya.

Kəndlilər də min nifrətlə
Mübaşiri selə atır.
O da gedir... bir dəhşətlə
Bağıraraq suda batır.

Ağa axır, nökr axır...
Yasa dönür gəlişləri.
Sahil boyu göyə qalxır
Kəndlilərin gülüşləri...

İki zalım birgə axır
Daşqın çayın yaxasınca...
Bir daş üstədən o gənc baxır
Bu lövhənin arxasınca.

Gedin – deyir – gedin, ancaq
Sabah bütün ağaları
Belə yuyub aparacaq
İnqilabın dalğaları!..

EHTİYAC

I

Savalan ətəyi, xırdaca bir kənd...
Nə göy sarmaşiq var, nə də aynabənd.
Kərmə qalaqları, odur yan-yana,
Sanki yaraşıqdır o kəndistana.
Asiman buludsuz, havasa xoşdur,
Darısqal küçələr hələ bom-boşdur.
Kənd qırağındakı soyuq bulaqdan
Bir qız su doldurur. Lakin bayaqdan
Bulaq başındakı söyüdə baxır,
Nə isə düşünür o, ağır-ağır...
Odur, düşmən tutur şəhəri, kəndi,
Zəncanı, Təbrizi, Xoyu, Mərəndi.
Yenə də döyüşür ölümlə həyat!
Yollar qorxuludur, kəndsə narahat.
Hələ uşaqlıqdan sevdiyi oğlan
Bu söyüd altında ayrılan zaman
Onun barmağına bir üzük taxır,
Ala gözlərinə baxdıqca baxır...
Sonra bir an öpür dodaqlarından,
Alnından, saçından, yanaqlarından.
Deyir ki: – Unutma, qəm də çəkmə sən,
Harada olsam da, gələcəyəm mən!
Nə darıx, nə ağla, nə yol üstə qalx,
Məni anan zaman bu üzüyə bax!
Bir də, bir də qızla qucaqlaşır o,
Gedir, kənd yoluyla uzaqlaşır o.
Gedir, o qarışır fədailərə,
(Salam zəfərlərlə gələn illərə!).
Neçə bahar keçir, neçə də payız,
Daha da, daha da gözəlləşir qız.
Hüsnünü gördükcə kəndin gəncləri
Sevirlər o gözəl, o şux dilbəri.

Kim ki, öz eşqini oda döndərir,
Qızın qapısına elçi göndərir.
Elçilər ümitsiz qayıdır dala,
O inad göstərir, gəlməyir yola.
Hətta xan oğlu da, kəndin ağası
Başında o gözəl qızın sevdası,
Boz daxmalarına elçi göndərir.
Gah sadağa deyir, gah da ki, nəzir.
Nə gündüz dincəlir, nə də ki, gecə.
Sərvəti gözündə dönür bir heçə.
Elçilər ümitsiz qayıdır dala,
Qız inad göstərir, gəlməyir yola.
Xan oğlu düşünür. O, xıssın-xıssın
Danışır, bəlkə də qızı zorlasın.
Yaxud da qaçırsın. Birdən duruxur,
O susur, çəkinir, titrəyir, qorxur.
Yenə kəndlilərin üsyanlarından,
Yerlərə sığmayan həyranlarından.
Bir axşam qapını açır bir nəfər,
Tanıyır o gənci o gözəl dilbər.
Odur, xan oğludur, görkəmi miskin...
Özü elçiliyə gəlmişdir yəqin.
Bəli! O yalvarır: – Sevirəm, – deyir,
Qızın qarşısında boynunu əyir.
Qızsa damğalayır bu məhəbbəti,
Odlu gözlərində yanır nifrəti.
Daxmadaşa ata, bir də ki, ana
Bir sükut içində baxırlar ona.
Qız bu səhnələri andığı zaman,
Arxadan tappılı gəlir nagahan.
O birdən diksindir. Odur, xan oğlu
Atını suvarır. Kəsdirir yolu...
Deyir ki: – Tələsmə, bir məni dinlə!
Bəs deyil mənimlə danışdın kinlə?

Neçə zamandır ki, evlənmişəm mən;
Sənin də saçına daha düşüb dən.
Nahaq gözləyirsən, o gəlməyəcək.
Bunu birdəfəlik biləsən gərək:
Axı mən sevirəm. Sevirəm səni.
Niyə incidirsən bu qədər məni.
Səndə insaf yoxdur? Sən axı qızsan.
Ürəyin daşdandır? Nə qayğısızsan!
Nə olar “hə” sözü dilinə gəlsə.
Günahdır, eşqindən bir adam ölsə.
Çıxart o üzüyü, tulla bir yana.
Gəl mənə, sən də ol əziz bir ana.
Tərslikdən əl götür, inad olma sən.
Dünyada ən baha daş-qaşlarla mən
Bəzəyim o incə barmaqlarını,
Bir də yaraşlıq qulaqlarını.
Xan oğlu yalvarır, baxır haçaqdır;
Sanki məhəbbətdən ağlayacaqdır.
Qız dolu səhəngi qaldırır yerdən,
Xan oğluna sarı tüpürür birdən;
Deyir: – Sus, danışma, daha dinmə, sus!
Səndə nə vicdan var, nə də ki, namus.
Ürək dedikləri gül deyil ki, sən
Onu əldən-ələ alıb verəsən.
Başqa birisinin sevgilisinə
Göz dikmək sizlərdə nə adətdir, nə?
Sonra da baxışı qəzəblə dolu,
O, tələsik gedir daxmaya doğru.

II

Gecə. Söhbət edir arvad ilə ər.
Arvadın səsində ağır bir kədər;
Deyir ki: – Çuvalda urfalıq un yox,
Biri ac yaşayır, o birisi tox.

Bəs nə yeyəcəyik, ay kişi, sabah?
Kişi deyir: – Arvad, allaha pənah.
Xanlığa gedərəm sabah. Birtəhər
Borc taxıl alaram xırmana qədər.
Qız eşidən kimi “xanlıq” sözünü,
Soyuq bir zindənda sanır özünü.
Az qalır gözləri yaşlarla dola;
Az qalır daxmada bir haray sala.
Deyir: – Ora getmə, ata, amandır!
Bir rəiyyət olsan da, neçə zamandır
Hələ tanımırısan, yox, tanımırısan
Nə deməkdir xanlıq, nə deməkdir xan.
Ata dinləsə də qızını bir az,
Nə təəccüb edir, nə də etiraz.

III

Səhərdir. Xan oğlu daş eyvandır.
Xəyalı gah kənddə, gah xırmandadır.
Düşünür, nə qədər olacaq bəhrə;
O, Tehran boydakı gözəl şəhərə
Gedə biləcəkmə yenə bu dəfə,
Seyrə, təntənəyə, qumara, keyfə?..
Kişi ağır-ağır gəlir qabağa;
Utana-utana deyir ki: – Ağa,
Evdəkilər acdır. Gəlmişəm ki, mən
Borc taxıl aparam. Xırmanda hökmən
Yenə qaytararam iki o qədər.
Ağa, dodağında şən qəhqəhələr,
Odur, istehzayla danışır yenə:
– Sənin də bir işin düşərmiş mənə.
Bil ki, xan oğludur qabağındakı.
Get indi qızının barmağındakı

O üzüyü gətir. Sonra da naçar,
Nə qədər istəsən gəl taxıl apar.
– Üzüyə satırsan?
– Bəli, üzüyə. –
Deyərək xan oğlu dönür geriyə.
Kişi daş eyvandan aralanaraq,
Odur, asta-asta qayıdır, ancaq
Gözlərində aclıq, bir də o təhqir,
Qara kölgə kimi daxmaya girir.
O nə arvadına, nə də qızına
Bir kəlmə söz demir, yox, yox, ağzına
Elə söz alarmı, axı nə desin?
Üzüyü qızından necə istəsin?
Bəs aclıq? Bir külfət necə qalsın ac?
Gah üzük söhbəti, gah da ehtiyac
Didir içəridən kişini qurd tək;
Sifəti bozarır soyuq bulud tək.
Qız sakit baxsa da, görür o halı;
Başından açaraq köhnə yun şalı,
Deyir ki: – Nə oldu? Hə? Ata, aldın?
Yoxsa baş tutmadı, məəttəl qaldın?
Kişi nə danışır, nə də ki, dinir.
O, üzük sözündən yenə çəkinir.
Qız isə əl çəkmir: – Nə oldu axı?
Ata öz qızına kədərlə baxır:
– Yox, ala bilmədim, nahaqmış arzum.
İndi əlac sənə qalmışdır, qızım!
Deyir ki, üzüyü gətir sən, naçar;
Nə qədər istəsən gəl taxıl apar.
– O hansı üzükdür?
– Sənin üzüyün.
Qızın canında od, səsində düyün,

Bax, dəhşət içində qıvrılır birdən,
Az qalır yığıla durduğu yerdən.
– Hə? Bəlkə aparım? Axı aclıqla
Oyun olmaz, qızım! – Birdən acıqla
Qız ağlayıb, deyir: – Ata, axı, sən
Bilirsən ki, bunu o... o verib... Mən
İndi necə satım bir az taxıla?
Nə qəlbə sığışır, nə də ağıla.
Axı o, gələcək, bilirəm, ata!
Yağışsa, doluya, çovğuna, oda
Düşsə də, gələcək! Bəs onda nakam
Bir gəncin üzünə necə baxaram?
Bilirəm ki, acıq, tapmırıq çörək.
Acından ölsək də, namusla ölək!
Arvad da dinləyir söhbəti, odur.
Lakin danışmayı, hirsini udur.
Elə bil qar yağır güllü yazına,
Bir ərinə baxır, bir də qızına.
Ata qəhərlənir. Öz həyatının
Yeganə meyvəsi tək övladının
Başını söykəyib gen sinəsinə,
Sanki qulaq asır od nəfəsinə.
Dən düşmüş saçına nisgillə baxır,
Ah çəkir, sinəsi dalğa tək qalxır.
Kiçik pəncərədən baxır uzağa,
Doğma Savalana, o qarlı dağa...
Deyir: – Əziz qızım, incitdim səni.
Sən doğru deyirsən, bağışla məni!
Mənim bircəciyim, mənim yalqızım!
O yəqin gələcək, gələcək, qızım!
İndi düşmüşsə də uzun hicrana,
Ağ gün gətirəcək o, kəndistana!
Gələcək sinəsi nəğməylə dolu,
Nə xanlıq qalacaq, nə də xan oğlu...

KƏNDƏ BAHAR

Deyirlər hər ilə ilkin yaraşlıq
Bir bahar özüdür, bir də nəsimi.
Kənd yerində isə şəhərdən artıq
Daha gözəl keçir bahar mövsimi!

Ana təbiətin gen qucağında
Neçə sərgi açır nazəndə bahar.
Hər çay sahilində, göl qırağında
Neçə çəmən bitir, neçə laləzar.

Ağ qalın kürkünü soyunub dağlar,
Göy rəngli atlasdan bir paltar geyir.
Göydə qaranquşlar, yerdə bulaqlar
Baharın eşqilə min nəğmə deyir.

Bahar nəfəs verir öz nəfəsilə
İnsana, havaya, suya, torpağa...
Sanki, ölümlər də yaz həvəsiylə
İstəyir torpaqdan qalxсын ayağa.

Savalan döşündə, qarlı Səhənddə
Ağ saçlı təbiət gəncləşir yazda.
Bəs nədən hər böyük, hər kiçik kənddə
Kəndlinin qüssəsi artır bir az da?!

Axı, daxmalarda nə dən, nə un var, –
Qışın ortasında boşalmış kəndi.*
Hələ təzə gəlmiş çöllərə bahar,
Hələ təzə əkin yetişməz indi.

Kəndlinin bomboşdur qırıq табаğı,
Nə də ki, malı var, sata bazarda.
O ölməsin deyə, xırman qabağı
Ot yeyib dolanır yenə baharda.

Odur, kənd yerində alatoranda
Səmada arabir ulduzlar axır.
Örüşdə, qoruqda, yolda, xırmanda
Nə sürü otlayır, nə də ki, naxır.

Kəndlilər daş yola çıxaraq tək-tək
Xışlı öküzləri qatır önünə.
Cütdə ac işləyib gün batana dək,
Min nifrət deyəcək ağır gününə.

Kənddə xəbər verib biri-birinə,
Örüşə yollanır bir dəstə gənc qız.
Torbalar içində çörək yerinə
Bir ağac dəstəli bıçaq var yalnız.

Qızlar göy örüşə yetişən zaman
Bir anda ayrılıb dağılır çölə.
Lakin çəmənlərdə min ətir yayan
Nə çiçəyə baxır, nə də ki, gülə.

Bəli, nə ətirli güllərin rəngi,
Nə dəstəylə uçan quşların səsi
Yaşillıq içində biganə tək
İşdən ayırmayırsınız indi heç kəsi.

Hər qız əlindəki kiçik bıçaqla
Qazır... Yenə qazır daşlı torpağı.
O bəzən bıçaqla, bəzən dırnaqla
Gah yemlik toplayır, gah qazayağı...

*un yığmaq üçün palçıqdan yer

Qızlar qayıdırlar, naxır yolunda
Bəzisi xamlamış... Ağrıyır qolu.
Kimisi başında, kimi dalında
Bir torba aparır tərəylə dolu.

Zarafat da edir qızlar yol üstə,
Biri o birinə bəzən söz atır.
Yalnız bu minvalla o yorğun dəstə
Dərdini unudub obaya çatır.

Qoca təbiətin nəhəng ocağı –
Günəş yava-yavaş sönmür səmada...
İndi kənd içində axşamqabağı
Bir ocaq alışır hər bir daxmada.

Hansı bir daxmaya girsən bu zaman
Nə çörək görərsən, nə də ki, süfrə.
Təndirin üstündə qara bir qazan
Astaca qaynayır, içində tərə.

Təndirin başında neçə göz baxır
Qazanda qaynayan göy rəngli suya.
Naharsız bir külfət tələsir axır
Yavan tərə yeyib birtəhər doya.

Mən indi bildim ki, min lələzarın
Hüsnü təbiətə bəzək olsa da,
Günsüz-güzəransız min bir baharın
Yoxsula bir xeyri yoxdur dünyada.

Babalar min gözəl söz demiş... Ancaq
Yanılmış belə bir sözü deyəndə
Ki, kərə yeyən də yaza çıxacaq,
Qazanda qaynadıb tərə yeyən də...

Xeyr, kəndlilərin qəzəbi indi
Nə yerə sığışır, nə də ki, göyə!
Üsyan dalğaları titrədir kəndi,
Ölüm hökmü yazır ağaya, bəyə...

Döyüş qızgın gedir... Bu döyüş ancaq
Ən böyük, ən qəti mübarizədir!
İndi tərə qazan hər paslı bıçaq
Sabah parıldayan bir sərnizədir!

O, qart düşmənlərin sərt ürəyinə
Bir gün saplanacaq dəstəsinədək!
Hər yoxsul kəndli də öz diləyinə
O zaman çatacaq məsud insan tək.

Fəhlə qardaşıyla birgə daşıyıb
Doğma partiyanın o bayrağını,
Ağasız, darğasız, qəmsiz yaşayıb
Azad əkəcəkdir öz torpağını!

Tərə yığmayacaq bir daha qızı,
Bəlkə ac külfətə naharlıq ola.
O, şad qarşılıyıb hər gələn yazı,
Yenə də şadlıqla salacaq yola.

1945.

KƏNDLİ GEDİRDİ

Günortadır...
Zəncanda
Həzin nahar əzanı,
Yerində mürgülədir
Neçə-neçə insanı...
İşə bax! Rusiyada
İnqilabın tufanı,

Yuxudan qaldırarkən
İndi bütün dünyanı,
İranda əzan səsi
Hələ ağlayır, nədir?
İranlıni daimi
Yuxuya dəvət edir...
Balaca bir otaqda
Bir müəllim düşünür,
Gözlərinə həm dünən,
Həm də sabah görünür.
O da döyüşçü idi
Səttarxan zamanında,
Yox! Nəhəng qaya idi
İnqilab ümmanında...
O hücumə keçəndə
Bağırdı ki, hər səhər,
Ürəklərdə susmasın
Nə arzu, nə də hünər...
O güllələr önündə
Dik dayandı ki, insan
– Bir parça çörək! – deyə
Sürünməsin heç zaman!
Necə gözəl olsa da
Müəllimin istəyi,
Arazın şimalında
Çiçəkləndi diləyi...
Müəllim düşünərkən
Birdən döyülür qapı,
Gözəl düşüncələrin
Sanki qırılır sapı...
Gələni tanış kəndlidir,
Salam verir, əyləşir.
Dağların ayırdığı
Dost baxışlar birləşir...

Müəllim dinir:
Danış,
Qardaşım, kənd yerindən!..
Kəndli danışmır ancaq
Bir ah çəkir dərindən.
– Kəndlilər göndəriblər
Məni sənin yanına.
Bir ərizə yaz...
– Kimə?
Firqə qərargahına...
Yaz ki, daha qalmayıb
Tabımız, tavanımız,
Dünyada bircə sizə
Gəlir hər gümanımız...
– Siz yazmasaz da firqə
Bilir hər dərindənizi.
Sanki öz gözlərilə
Görmüşdür kəndinizi.
– Görmüşdür?
– Bəli! Firqə
Görür uzaqları da,
Zəncirli qolları da,
Yalın ayaqları da...
Təbrizdə kəndlilərin
Halı sizdən ağırdı.
Ancaq firqə onları
Birləşməyə çağırırdı.
– Kiminlə?
– Fəhlələrlə!
Onlar döyüş çağında
Azadlıq bayrağını
Aparır cinağında...
Onlarsız bu diyarda
Nə zülmü yıxmaq olar,
Nə də gözlədiyimiz
Ağ günə çıxmaq olar.

Gəlin siz də dostunuz
Fəhlələrlə birləşin!
Milyonla arzu olub
Bir ürəkdə yerləşin!
...Kəndli gedirdi, kənddə
Var səsiylə bağırırsın,
Hamını fəhlələrlə
Birləşməyə çağırırsın!
Kəndli gedirdi, yolda
Sanma tək özü idi,
Silahı da, andı da
Birləşək sözü idi!
Günəş batırdı, sanki
Odu sönən ocaqdı.
Ancaq, ancaq o sabah
Təzədən doğacaqdı...

1945.

AŞIĞIN MAHNISI

I

Həyat zindan oldu, zaman qarışıq...
Dərdi sinəsinə sığmayan aşiq
Zorla aralandı öz dildarından...
O, gah taleyindən, gah qubarından
Yanıqlı-yanıqlı oxudu, çaldı,
Yanan gözlərində dünya qaraldı.
Yanları qamışlı, qapısı açıq,
Keçəsi tökülmüş hər boz alaçıq
O qərib aşığı saxladı qonaq.
Qocalar, cavanlar məclis quraraq,
Ona qulaq asdı dalğın, aramsız...
(Elin övladını el sevər yalnız)!

52

Aşiq soraq tutdu, sevdiyi yarı
Zorla oğurlanmış... Qız gecə yarı
İnadla rədd edib xanın sözünü,
Güllü örpəyilə boğmuş özünü.
Aşığın ürəyi matəmə batdı,
Dərdli sinəsində bir dərd də artdı.
O, döndü şəhərə yorğun, pərişan,
Yolu çayxanaya düşdü nagahan.
Qarnı tox, beyni məst, baxışı xumar
Mənqəlin dibində çort vuran sərkar,
Susdurdu yazığın ilk avazını,
Əlindən alaraq telli sazını
Hiddətlə, qəzəblə çırpdı daşlara,
O sərt ürəklərə, yekə başlara
Bir əyləncə oldu acı səhnələr,
Nələr törətmədi ağalar, nələr?

II

Bir azadlıq eşqi yaşatdı yenə
O nakam aşığı. O, dönə-dönə
Gəzdi gah Təbrizi, gah Qaradağı.
Bəzən də bir sazla o, qürub çağı
Araz qırağında gəlib dayandı...
O tayda cərgəylə çiraqlar yandı,
Araz sularına düşdü işığı...
Bu ellər övladı, ellər aşığı
Sakit axan çaya tutub üzünü
Oxudu, oxudu ürək sözünü:

“Bu dərin, bulanıq, lal axan sular
Mənim gözlərimin yaşıdır, Araz!
Qılnc tək böldüyün bu torpaq ki, var,
Dərdli ürəyimin başıdır, Araz!

53

Adam var, həyatda min diləyi var,
Bəlkə də nə pulu, nə çörəyi var.
Lakin arzu dolu bir ürəyi var,
Mənim ürəyimə qoşadır, Araz!

Biri cənubdadır, biri şimalda,
O tayda azaddır, burda məlalda...
Bu qoşa ürəyi bir istiqbalda
Birləşmək arzusu yaşadır, Araz!”

Aşıq oxuduqca Araz boyunda,
Aylı gecələrin sakit qoynunda
Səsi pərdə-pərdə endi, ucaldı,
O, sazı çalarkən qəlbini çaldı...
Sonra da sazını salıb çiyinə
Ağ başlı dağlara çəkildi yenə.
Orda məskən salan mərd fədailər
Aşığa gəl dedi, mehriban, gülər.
O, ümid bağlayıb gələn illərə
Dost oldu, qarışdı fədailərə...

III

Odur, üfüqlərdə yenə doğur ay...
İgid fədailər vuraraq halay
Bizim nəğməkarı dinləyir yenə.
Qotazlı sazını basıb döşünə
Ortada vüqarla aşıq gəzinir,
Nə külək səslənir, nə yarpaq dinir.
Hərə söykənərək öz tufənginə
Dalmışdır simlərin xoş ahənginə.
Odur, qurtararaq o nəğməsini,
Bir qədər dərir bax, öz nəfəsini.
Bu an qartal gözlü fədailərin
Baxışı mehriban, zəkası dərin

Başçısı hörmətlə qalxır ayağa,
Məhəbbətlə deyir aşıq qonağa:
– Oxu, aşıq dostum, dilinə qurban,
Sənin mizrab tutan əlinə qurban!
Qəlbin tutulsa da qəmdən, kədərdən,
Darıxma, sazını götürüb hərdən
Dərdini, sirrini yalnız saza de.
Onu nə sərxoşa, nə qanmaza de!
Oxu, dinləsinlər qoy dostlar səni,
Oxu, dost ürəklər tez duyur səni.
Sanma öz yurdunda yoxsul aşıqsan,
Yox, sən məclislərə bir yaraşıqsan.
Bu el yaşamamış sözsüz, söhbətsiz,
Ürək yaşayarmı heç məhəbbətsiz?!
Bu gün bir aşıqsan, sabah bir əsgər!
Azadlıq döyüşü başlansa əgər,
Bilirəm, hər sözün yenə mərmə tək
Düşmən səflərini yarıb keçəcək!
Bu gün mizrab tutan həməni zərif əl
Sabah tufəng alar hamıdan əvvəl.
Səni izləsə də, təhlükə, qorxu,
Sən qorxma, qardaşım, yenə çal, oxu!
Qoy səsin yayılsın ana torpağa.
Səsinlə elləri qaldır ayağa!

Bakı, 1951.

HAMBAL

Sərab... Sağ ovcunda qırmızı yaylıq
Günəşdir ağlayan min ağır dərdə.
Birdən yaylıq düşür... Qalır o yanıq
Dağın üstündəki qızaran yerdə.

Yox! Qalmır, onu da səfalet udur.
Sən çörək puluyçun şələ gəzirsən.
Qarşında dükənlər bağlanır, odur,
Sən hələ gəzirsən, hələ gəzirsən.

Dünən ilk şefəqdən qarası solan
Nəhəng çadrasını boyayır gecə.
O gəlir... Şəhərdə mənzilsiz qalan
Bir yığın insandır, bir dəstə sərçə...

Yetər pul aradın, şələ aradın,
Sən at kəndiri də, at palanı da!
Nursuz gözlərində gülməz muradın,
Dalına yükləsən lap İrani da!

Sən döyüş şələlər ağası olan
Ərbaba, malikə, darğaya qarşı!
Xalqlar diləyinin dalğası olan
İnqilab yükünü dalında daşı!

Daşı! Sən qorxma ki, o zindan kimi
Açıq kürəyində izlər salacaq.
Sən onu mənzilə çatdıran kimi
Həyatın əbədi yüngül olacaq!

1943.

RƏSSAMIN ƏSƏRİ

Urmiya şəhərində
Bir rəssam yaşayırdı.p
Ömrünün siqlətini
Çiyində daşıyırdı...
O görməmişdi, xeyir,
Səttarxanı, rəhbəri.
Bir də ki, Təbriz boyda
Əzəmətli şəhəri...

İstəyirdi Sərdarın
Şəklini çəkə özü.
Bu qəhrəman insana
Töhfə göndərə, düzü.
Rəssam yaratmaq üçün
Sərdarın surətini,
Könlünün, gözlərinin
Bütün hərarətini
Soyuq rənglərə qatdı
Daxmada səhər-axşam.
Sevimli insan haqda
Düşündü aram-aram...
Nə zaman ki, Sərdarın
Gözlərini düşündü,
Sandı ki, gözlərinə
İki günəş göründü.
Nə zaman ki, Sərdarın
Çiyinlərini andı,
Qarşısında Təbrizin
Qoşa dağı dayandı...
Yox! Rəssam o insanı
Necə var, elə çəkdi.
Gah qəmli-qəmli çəkdi,
Gah gülə-gülə çəkdi...
Əsər qurtardı... Dağda
Qış günəşi batanda.
Bəli! Sərdar canlandı
Adicə bir kətanda...
O həm bir təlatümlü
İnqilab ustasıydı,
Həm də ki, milyonların
Mehriban atasıydı...

Birdən gəldi rəssamın
Sənətkar tanışları,
Ancaq kədərli idi
Nədənsə baxışları...
Biri dedi ki, dünən
Sərdar vəfat edibdir.
Məşrutənin rəhbəri
Aramızdan gedibdir.
Rəssam sarsıldı, sanki
Arzusu daşa dəydi,
Şəkilin qarşısında
Açıq başını əydi...
Biri dedi ki, dostum,
Bir dərd yoxdur bu dərd tək.
Sən şəklən dövrəsinə
Qara bir haşiyə çək!
Rəssam bir şəkə baxdı,
Bir də ki, öz dostuna
Dedi: – Qara yaraşmaz
İnqilabçı adına!
O özü qara çəkdi
Düşmənin sinəsinə.
Bir də köhnə dünyanın
Qanlı çərçivəsinə...
Rəssam baxdı, düşündü
Dostların qabağında.
Sonra bayraqlar çəkdi
Şəkilin qırağında...
Sanki yenə anamız
Təbrizə axşam-səhər
Bu bayraqlar içində
Yol göstərirdi rəhbər.

1945.

İSFƏHANDA

Mahud karxanasından haçaqdır gəlmiş ərbab,
Nə eyvanda görünür, nə qonaq otağında...
O öz otağındadır... Bir qədər dadlı şərab,
Bir də daşları xırda sayğac var qabağında.

O matəmə döndərüb min insan fərəhini
Qazandığı pulları hesablayır indi də.
Odur, göyə qaldırub o şərab qədərini,
Sevincindən qımışdı, pıçıltıyla dindi də.

Birdən şübhə içində dolandırub başını
Baxır zəngin otağın zərli bucaqlarına...
Sonra gah düyümləyir, gah oynadır qaşını
Elə bil ki, səs gəlir tüklü qulaqlarına:

– İç, sevin, dincəl, ərbab, bir də çək haqq-hesabı!
Həris nəzərlərindən qaçmasın bir qran da...
Min fəhlənin kədəri, ehtiyacı, əzabı
Səni düşündürməsin ömrün boyu bir an da.

Ancaq... Sanma, haqqını tapdadığın insanlar
Həmişə dərd, qəhətlik, izzət çəkəcəklər.
Yox, şəhən güzəran deyə ayağa qalxıb onlar
Bir gün sənin özünlə haqq-hesab çəkəcəklər!

Noyabr, 1960.

KARXANADA HƏYƏCAN

Soyuq payız küləyi
Yarpaqları qoparır,
Tozlu qanadlarında
Hara gəldi aparır...

Sanki daxmalara da
Süpürgə çəkir külək,
Nə cibdə pul qalıbdır,
Nə də tabaqda çörək...
Təbrizin göz çıxaran
Küləkli havasında,
Bir həyəcan dolaşır
Xalça karxanasında...
Sanki payız küləyi
Nəfəs alıb dərindən,
Sakit karxananı da
Tərpədib öz yerindən.
Yox! Yox! Onu tərpədən
Sanma əsən küləkdir,
Rusiyada atılan
Milyon-milyon fişəngdir.
Dünən xalılar üstə
İncə naxışlar salan,
İçində boz qabarılar,
Üstdə cığırılar olan
Əllər düyünlənibdir
Əllərin cəmi kimi...
Toxunmayın! –
Havada
Partlayar mərmə kimi!..
İzdihamın önündə
Bir ixtiyar dayanıb.
Ardında neçə hünər,
Neçə vüqar dayanıb...
– Məndən nə istəyirsiniz? –
Deyə sahibkar dinir.
– Səndən nə istəyirik? –
Deyə ixtiyar dinir...
Sonra...
Sonra o çıxır

İzdihamdan irəli...
Gözlərində yaşayır
Andı, eşqi, əməli.
– Səndən öz haqqımızı
İstəyirik biz! Yetər!
Sən bozara-bozara
Hələ dünənə qədər
Deyirdin ki, İranın
Rusiyaya borcu var.
Onunçun da bu qədər
Kasıbı var, acı var...
İndi isə başqadır
Həyat, ruzgar, zəmanə.
Rusiya köhnə borcları
Bağışlayıb İrana...
– Bağışlayıb? Kim deyir?
– Kim deyir?
– Hamı!
– Hamı!
Rusiya, hamı – deyə
Sahibkar pıçıldaıdır.
Qanla dolan gözləri
Qəzəblə işıldaıdır...
Sanki hamının özü
Görünür gözlərinə.
Sonra o qulaq asır
Camaatın sözlərinə;
– Bəli cənab! Rusiya
İranlının dostudur!
Bu əlvən fərşlər ki, var,
Min ürəyin odudur!
Tək bir karxana deyil,
Cahan da fəhlənindir,
Həyat da fəhlənindir,
Zaman da fəhlənindir!

– Gör acın, yalavacın
Nə böyük arxası var,
Yox! Yox! Karxanada da
İnqilab dalğası var! –
Deyə sahibkar dinir,
Qorxur, çəkilir geri.
Bədənini üşüdür
Alnının soyuq təri...
O tək çəkilmir geri,
Çəkilir duyğusu da,
Pulu da, dövləti də,
Fikri də, arzusu da...

1944.

KƏNİZ

Ağa evi... Kənim qız
Ayırıb budaqları,
Dəsmalla bir-bir silir
Toz qonmuş yarpaqları.
Niyə dinib danışmır
Qəmlidir, nədir elə?
Yaşla dolan ala göz
Bənzəyir çənli gölə.
Lent görməyən hörüklər
Arxada qulac-qulac...
Özü nədir?
Həyatda
Qanadı qırıq turac!
Yalnız bircə il qabaq
Əli əldən üzüldü.
Tay daşıyan babası
Tay altında əzildi.

62

Bəli!
Tale yazığa
Təzə bəla gətirdi.
Atasız, anasız qız
Babanı da itirdi.
Qızın oduna dönmüş
Barmaqları yarılmış.
Ağa evində axşam
Bircə nimçə qırılmış,
Qalmışdır bir qırığı
Qızıcığazın əlində.
Neçə söyüş səslənib
Ağasının dilində.
Qəzəbdən titrəsə də
Qızın göy dodaqları,
Dəsmalla bir-bir silir
Toz qonmuş yarpaqları.
Sanki birdən yarpaqlar
Qırışır sərt yanaq tək.
Yox! Yox! Sanki büzüşür
İstehzalılıq dodaq tək.
Xışıldayır yarpaqlar,
Pıçıldayır yarpaqlar:
– Nə qədər ki, yazıqsan,
Nə qədər ki, kənim sən,
Deməli arzusuzsan,
Deməli qüvvəsizsən.
Bədir!

Bizi az suvar,
Az sıgalla, az parlat.
Zamandır! Get özünə
Sən parlaq günlər yarat!

63

Bu sözlər nə güldanın,
Nə də ki, yarpağıdır.
Yox, yox, qurtuluş! – deyə
Döyüşən torpağıdır.
Qız çıxarır yəlini,
Çıxarır xələtini.
Elə bil ağalığın
Ağır əsarətini
Aşırır öz çiyindənən,
Çıxarır öz əynindənən.
Evdən çıxır qızcığaz,
Yalındır ayaqları.
Aram-aram tökülən
Payızın yarpaqları
Sanki yerin bəzəksiz
Qalmasını sezirlər.
Onun soyuq üzünə
Sarı xallar düzürlər.
Bəli!

Payız qızılla
Sağı-solu bəzəyir.
Yad evdən doğma evə
Gedən yolu bəzəyir.
Sanki o da istəyir
Qürrələmə, sevinə.
Qız gedir atasının,
Anasının evinə.
Qız saxlaya bilməyir
Gözlərinin yaşını.
Köhnə daxmalarının
Torpağını, daşını
Qucaqlayıb ağlayır,
Ağlayıb qucaqlayır.

İndi qövsə bənzəyir
Gözlərinin yanları.
Sanki ağa evində
İtirdiyi anları,
Burda tapır o, burda
Sığınır doğma yurda!

II

Ustandarlıq* həyəti...
İzdiham uğuldayır.
İş!

Çörək!

Sülh!

Azadlıq!

Sözləri guruldayır.
O kimdir izdihamın
Birinci sırasında?
Başı açıq dayanmış
Qadınlar arasında?
Yox, yox, mən ilk baxışda
Gördüm, o kəniz qızıdır.
İnsanlar arasında
Nə tək, nə də yalqızıdır.
Vali yaman titrəyir,
Boylanır sola-sağa,
Kənizin ağasıdır
Yanında duran ağa.
Ağa görür o qızı,
Astdan deyir nəsə.
Kimsə cavab verməyir
O nidaya, o səsə.

---

*Valinin idarəsi

Dinən izdihamdakı
Neçə-neçə insandır.
Bu uğultu gələcək
Fırtınadan nişandır!

1944.

SON CAVAB

Zəncana qar yağmış... Bomboş otaqda
Bir kitab rəfi var, odur, bucaqda.
Orda mehman qalır ölməz əməllər:
“Divan”, “Xəmsə”, “Qoşma”, bir də “Qezəllər”...
Yenə gəlir təbə, gəlir həvəsə,
Verir insanlar tək nəfəs-nəfəsə,
Həyətdə şaxtanı əridir onlar,
Otaqda kölgəni... Dolanır anlar,
Ağ saçlı müəllim xəyala gedir,
Kədərli gözlərdə o giley nədir?
O köhnə libasda gəzibsə özü,
Dörd əlyazmasında bir dünya sözü
Qızıl suyu ilə zinətləndirib,
Qiymətsiz evində qiymətləndirib.
Elə bil hər əsər ay işığıdır,
Hərəsi bir muzey yaraşığıdır.
Müdür atıb arı, atıb qeyrəti
İstəyir dörd işi, dörd şeriyəti
Britaniyadan gələn tamahkar lorda
Pay versin... Bir yüksək rütbəyə o da
Alçala-alçala çatsın həyatda.

Dünən müəllimi yarım saatda
Məktəbdən çıxartdı... Yazdı xəstədir.
Yox, o əsərləri rüşvət istədi.
(Bəli, qoynu geniş ana torpaqda
İndi rüşvətlədir nəfəs almaq da).
Qapı aralanır... Müdirdir gələn.
Salamsız-kalamsız deyir ki, dünən
Sən niyə onları vermədin töhfə?
Gəldim, “halal” pulla satasan mənə.
Müəllim hirsələnir... Fəqət duruxur.
Kim bilir, ixtiyar bəlkə də qorxur?
Sanki yad adamı o rəfdən görüb,
Xaqani, Nizami, Qurbani, Saib
Başını qaldırır... Deyir ki, vüqar
Nə ayağa düşər, nə də ki, sınar!
Biz qıtlıq çəkdiksə dünyada əgər,
Şahlarla çarpışdıq məzara qədər.
Dözsünmü müəllim? Dözməyir, xeyr!
İndi könlündə yox, aşkarda deyir:
– Cənab, mən həmişə işsiz qalsam da,
Gözəl gün axtaran carçı olsam da,
Tapa bilməsəm də bir qırıq çörək,
Əsərlər o rəfdən tərənəməyəcək!
Siz neçə peşədə, neçə paltarda
Yalnız dəllalsınız doğma diyarda!
Vətəni satdınız, dili satdınız,
İndidən gələcək ili satdınız.
Bəsdir! İmarət də, bağ da, bağat da,
Uzaqlardan gələn əziz sovqat da
Satılar... Bəlkə də baha satılar,
Ancaq nə qəlb, nə də düha satılar!

Müdir dinlədikcə acı sözləri,
Daha da bulanır sulu gözləri.
Elə bil təkmlnlə gəlib o yana,
Böyük sənətkarlar gülürlər ona...
O gedir... Dəhlizdə nəsə danışır,
Ardınca müəllim baxıb qımışır.
Necə qımışmasın? Ömrün son çağl
Min illik sənəti qoruyur axı?!

1944.

ŞƏFQƏT

Şəbüstərdir*... Şəhərin
Buz bağlamış qucağı.
Şaxtadan üfün də
Qanamış göy dodağı.
Sürüşkəndir necə də
Qarlı yer, sulu səki!
Ömrün yollarındaki
Sürüşkən körpü tēki.
Divarın dibindəsə
Bir qadın uzanıbdır.
Elə bil ki, öz şirin
Canından usanıbdır.
Qış buzdən nöqtə qoyur
Ömrünün cıdırına.
Qara baxtını yazır
Ağ xətlə cındırına.
Yanından məşədilər
Gedirlər ibadətə.
Minarədə müəzzin
Başlayır minacətə.

* Cənubi Azərbaycanca şəhər adıdır

Yoldan keçən bir kişi
Bir an yolundan qalır,
Yamaqlı əbasını
“Meyid”in üstə salır.
Qadın tərpnirsə də
Nə qalxır, nə də gedir.
Yalnız iri açılmış
Gözlər təşəkkür edir.
Yolçu gedir. Nəfəsi
Sanki yanır o çağda.
Deyəsən şer oxuyur
“Canlı cənazə” haqda.
O “dirilən meyidi”
Aparardı evinə.
Ancaq nə çörəyi var,
Nə odu var, sevinə.
Bir də o “canlı meyit”
Tək deyil bu şəhərdə.
Hər addımda kədərli
Səhnə də var, xəbər də!
Yolçu gedir. Titrəyir.
Bəlkə üşüyür yazıq?
Yox, yox, yolçu dözərdi
Bu şaxtadan da artıq
Şaxtanın şiddətinə!
İndi bu şaxta nədir?
Yox, yolçunu titrədən
Bu gördüyü səhnədir.
Yolçu gedir. Tələsir,
Uzaqlaşır sazaqda.
Qadın isə əbanı
Bürünmüşdür bucaqda.

Xəz paltolu bir hacı
Gözlərini bərk döyür.
Yolçunun arxasınca
– Şair Möcüzdür – deyir.
Hacıyı heyran qoyur
Şairin mərhəməti,
Şairin səxavəti,
Şairin təbiəti...
Hacı bilmir insanın
Sərvəti pul deyildir.
Hacı bilmir insanın
Sərvəti mal deyildir.
O bilmir, böyük sərvət
İnsan qüdsiyyətidir,
İnsan səxavətidir,
İnsan məhəbbətidir!

1944.

O KİMDİR

Axşam düşmüş, şaxta kəsir, üşüyür vaxt da...
Bəs o kimdir elə gəzir xiyaban boyu?
Sifətinə dalğa-dalğa dəydikcə şaxta,
Yanağında buz bağlayır gözünün suyu.

Dükanların qapıları bağlanır daha,
Bazarda nə müştəri var, nə də ki, tacir.
Yalnız divar dıblərində: – Rəhm elə, ağa! –
Deyən yurdsuz dilənçilər dinir ara bir.

Hər ağasa öz evinə gedir keyfi saz,
Nə yolçunu dinləyir o, nə azançını.
Paltosunun xəz boynunu qaldırıb bir az,
Dodaqaltı hesablayır öz qazancını.

Bir də ki, baş xiyabanda müştəri güdən
Faytonçular mürgüləyir məst adam kimi.
Osa hələ tənha gəzir. Bilmirəm nədən
Sarı bənzi qaralmışdır sərt axşam kimi.

Yazığın nə yeri vardır, nə də çörəyi,
Döşəkçəsi yaş torpaqdır, yastığısa daş.
Ürəyində iş həsrəti, çörək diləyi,
Uzaq kənddən o, Təbrizə yollandı bir baş.

O əl açıb dilənməyir, yox, yox, bu ardır,
Əyilməyir ağaların qarşısında, yox!
O sağlamdır, polad kimi bədəni vardır,
Özü acdır, bu doğrudur, gözlərisə tox.

Ayaz daşa döndərəndə şoran torpağı,
O, zəmidə öz çiyinə taxdı qayıışı.
Tər içində sürüklədi öküzsayığı
Babasının yadigarı – dəlikli xışı.

Biçin vaxtı yalnız biçdi gödək dərzləri,
Öz dalında daşıyaraq atdı xırmana.
Nə zaman ki, yük altında əsdi dizləri,
Bir baxtına lənət dedi, bir də dövrana.

Taxılını o, ağacla döydü. Hər anda
Dişlərini dişlərinə hiddətlə sıxdı.
Ağacını alıb sanki tozlu xırmanda
Ehtiyacın özüylə o, döyüşə çıxdı.

O döydükcə buğdaları yığdı kənara;
Darğa gəldi: – Sən ağaya borclusan, – dedi.

Hamısını daşıtdırdı köhnə anbara,
Osa baxıb: – Faciədir bu talan, – dedi.

O işlədi. Tər çürütdü bez köynəyini,
Borclar yenə qurtarmadı. Əmr etdi ağa;
Bir külfətin son ümidi tək inəyini
Daxmasından çəkə-çəkə apardı darğa.

Özü isə iş axtarır qərib şəhərdə,
Bax, yorulur, bir daş üstə oturur indi.
Bəlkə dondu, ayılmadı qarlı səhərdə,
Öz yerində bir heykələ döndü meyidi.

O düşünür... Gözlərinə görünür aydın
Xırdaca kənd, yastı daxma, başsız ailə...
Tabaq boşdur, körpələr ac, yenə gənc qadın
Uşaqları gah danlayır, gah tutur dilə:

– Darıxmayın, balalarım, gəlin yatın siz,
Yatın, axı hər gecənin bir sabahı var.
İşə girər, pul qazanar, gələr atanız,
O həm çörək gətirəcək, həm təzə paltar.

...Qalx, qardaşım, o şəhərdə öz dostların var,
Ümitsiz tək yanlarına salma qolunu!
Sən hələ iş axtarma, yox, dostları axtar,
Onlar sənə göstərərlər nicat yolunu.

Onlar kimdir? Sənin kimi zəhmətkeş insan!
Sənin kimi sərt əlləri qabar-qabardır.
Fəhlələrdir o dostların! Döyüşdə hər an
Məhkum olan insanlara mərd bayraqdardır.

1943.

ƏGƏR İSTƏSƏN Kİ...

Dumanlı Təbrizdə səhər oyanmış.
Gecədən yağan qar təzə dayanmış.
Yolçular görünür yollarda tək-tək.
Dükənlər açılır. Şaxta ilan tək
Sancır yolçuların yanaqlarını,
Alnını, burnunu, dodaqlarını...
Sanki yer üstündə donur hava da.
O kəskin şaxtada, o sərt havada
Tikanları düşmüş süpürgənlə sən
Xiyaban boyunca qar süpürürsən.
Paltonun yamaqlı, şalvarın cırıq,
Ayaqqabın deşik, corabın yırtıq...
Sən yerə basdıqca ayaqlarını,
Odur, qar dondurur barmaqlarını.
Səni məcbur edən de, nədir görək?
Yarısı gil olan bir parça səngək!
Ya gərək soyuqlar dondura ömrü,
Yaxud da bir günlük çörəkdən ötrü
Şaxtanın altında işləyəsən sən,
Qrovlar qaşından sallana dən-dən...
Yoxsa rəis səni işindən atar,
Min-min dilənçinin biri də artar.
Sən yer süpürürsən təmizlənsin qar,
Qalın paltar geymiş yoğun ağalar
Yoldan keçən zaman ayaqqabısı
Qoy qara batmasın. Bunlar hamısı
Xeyrinə yaranmış o alçaqların.
Paltarsız, ocaqsız, ac uşaqların
Titrəyir bir yırtıq mitil içində.
Sən isə qar, palçıq, zibil içində
Daim işləyirsən başın aşağı.
Sanki itirdiyin gözəl növrəği

Qarın arasında tapacaqsan sən.
Xeyr! Milyon dəfə yerə baxsan sən,
Nə ağ gün taparsan, nə azad bahar.
Onu oğurlamış səndən hökmdar.
Bir kimsə görməyir o göz yaşını,
Zorla qazandığın az maaşını
Hələ süründürür ağayi-rəis.
O vicdanı qara, gözləri həris
Səndən də, səndən də rüşvət gözləyir.
Fəlakət kölgə tək səni izləyir.
Əgər istəsən ki, ağ gün görəsən,
Yerləri axtarma nahaq yerə sən.
Yorulsan da, baxma alın tərinə,
Zibilin, palçıqın, qarın yerinə
Sən kök rəisləri, yad qonaqları,
Bəyləri, xanları, qolçomaqları
Süpür, öz yolundan bir kənara at,
Sən özün özünə gözəl gün yarat!
Onlar yaşadıqca sənin yurdunda,
Sənin olmayacaq bircə odun da.
Qışda donan zaman bir isinəsən,
Dilin olmayacaq yazıq, dinəsən.
Qaldır süpürgəni elə çal ki, sən,
Canlı zibilləri tez süpürəsən!

Noyabr, 1958.

TƏKBƏTƏK

“Novin” restoranında qulağı batırır caz,
Masaların dalında ərbab da var, ser də var.
Rəngi ağ, baxtı qara, əməyi çox, muzdu az,
Çılpaq rəqqasələrlə əyləşməyə yer də var.

Pərdələri salınmış pəncərə qabağında
Bir xanım əyləşibdir – iyirmi beş yaşında!
Nə caz yeknəsək avaz yaradır qulağında,
Nə də ağrı dolaşır dumanlanan başında.

O, nə dinir, nə gülür. Yox! Göz qapaqlarının
Altından oğrun-oğrun yoxladıqca kənarı,
Manikürlü, üzüklü, ətli barmaqlarının
Arasında aramla tüstüləyir siqarı...

Tüstülər gah qıvrılır, gah qayıdır, gah gedir,
Qara izlər buraxır masanın qırağında.
Bir ömrün tarixini yazıb göstərir, nədir,
O nazəndə xanımın gözləri qabağında!

Baxışları alışıq səqfin çıraqları tək,
Soruşan yox xanımın gözləri mayakmıdır?
Qapalı vicdanı da şəffaf dırnaqları tək
Belə təmiz, ləkəsiz, işıqlı, parlaqmıdır?

Yalnız mən bilirəm, mən. O nazənin, o mələk
Bu şəhərdə tanınmış bir ağanın qızıdır.
O ilkbeşik, sonbeşik, öz atasının demək
Varisi, təsəllisi, əzizi, yalqızıdır.

Ata öz övladını töhfə verdi dövlətə,
Qız oxudu Londonda, gəzdi Vaşinqtonda.
Hələ uşaq yaşından öyrəndi xəyanətə,
Casuslar yığıncağı neçə mərmər salonda.

Dalğın nəzərlərindən oxunmursa diləyi,
Çiyində yoxdursa da qızıl paqonu indi,
Təbrizin çörəyini yeyib o yer “mələyi”,
Vaşinqtonu qoruyur, bir də Londonu indi.

O neçə mərdi satdı inqilab şəhərində,
Dağ çəkdi min anaya, min qıza, min uşağa.
Yandırılmış evlərin külləri üzərində
Öpüşdü dostlarıyla o qız dodaq-dodağa.

Rəzalətdən əyninə don biçdirən o “dilbər”,
İndi başqalarının izlərinə düşübdür.
Duyub ki, restoranda görüşəcək dörd nəfər,
Qanla dolu gözləri gözləməkdən şişibdir.

Odur bax! Şəvə saçlı bir oğlan girir zala,
O saymaz nəzəninə sağ yanında əyləşir.
Xanım baxır sağına, oğlansa baxır sola,
Sonra iti baxışlar bir anlığa birləşir.

Oğlan bir kart göstərir...

Qız alıb baxır, baxır...

Yazılar üstə tökür gözlərinin odunu.
O düşünə-düşünə deyən tanıyır axır,
Polis idarəsinin işçisinin adını.

Söhbət qızışır...

Oğlan deyir ki, bilirəm mən,
Sizin axtardığınız dörd adamın yerini.
– Gedək! – Bu mükafata şəriksən mənimlə sən,
Deyə ipək dəsmalla xanım silir tərini.

Bəli! Qalxır yerindən ikisi də ayağa,
Gedir tanış oğlanın dediyi bir ünvana.
İkisi də tələsir restorandan uzağa,
Təkcə girəcəyində fanar yanan dalana.

Oğlan gedir. Qız gedir. Göydəki ağ ulduzlar
Qızın törədəcəyi xəyanəti izləyir.

Yox, yox, sanki qəzəbdən yanan parlaq ulduzlar
Oğlanın könlündəki dəyanəti izləyir.

Dalandaca qonağı yaxalayır dörd nəfər,
O düşünür bəlkə də yaman yerdə azıbdır.
Xeyr, xanım, azadlıq mücahidi bu şəhər
Hər hansı xəyanətə ölüm hökmü yazıbdır!

Siz də ey ağ ulduzlar, bu hökmü göydə yazın!
Yazın ki, yerdə qalmır ədalətli intiqam.
Yurdumu oğurlayıb satmaq istəyən qızın
Özünü oğurlayır o igidlər bu axşam!

Təntənə davam edir “Novin” restoranında,
Sıqarların tüstüsü dalğa-dalğa sürünür...
Müştərilər əyləşən stulların yanında
Adam axtaran qızın stulu boş görünür.

1945.

TİRYƏK

Kiçik çillə girmiş... Tehranda daş da
Şaxtadan titrəyir. Min səfil ölür!
Sanki dişlərini ağardıb qış da
Yoxsul insanlara tənəylə gülür...

O kimdir qürubun sərt sazağında
Sifəti də arıq, canı da arıq...
“Böyük bazar”dakı yol qırağında
De, nəyi gözləyir yenə o yazıq?

O, işsiz şəhəri işsiz dolaşdı,
Əl açıb dilənmək istəmədi, yox!

Ancaq ixtiyarsız əlini açdı
(Ehtiyac yamandır! Ehtiyacdan qorx!)

Bax! Bir adam gəlir... O gələn mister
İranda keçirmiş gənclik ilini...
Min fitnə törətmiş bu günə qədər,
Farsdan yaxşı bilir farsın dilini.

O gəlir... O gəlir... Dayanır burda,
Baxır ac şəhərin təzə acına.
Qətran qədər qara, noxuddan xırda
Yumşaq bir şey qoyur gəncin ovcuna.

Deyir: Versələr də sənə İrani,
Dünya belə gəlib, belə gedəcək...
Al, apar, ay yazıq, çək bu qaranı,*
Bu səni hər dərdən azad edəcək...

Gənc alır qaranı...

Çəkir... Alışır...
Sanır ki, səadət bu tiryəkdədir.
Mister qara verir... Hərdən danışır...
(Min zorun mənbəyi bir kələkdədir).

Tiryəkə öyrənsə bütün iranlı,
Kim deyər, yadına məmləkət düşər...
O da bu torpaqda gəzməz həycanlı,
Payına nə qədər mənfəət düşər!

Budur, tiryəkidir vətən övladı,
Gözündə tüstüyə bürünür sabah.

Onsuz da ağıya dönən həyatı
İndi tiryəkdən də acı olur, ah!

Ancaq o oğlanın həndəvərində
İnsan dalğaları min tufan edir.
İnqilab bayraqlı yaz səhərində
Xumarlıq da gedir, “dinclik” də gedir.

Bilir ki, ağalar tapdaq İranda
Acı tiryəkdən də silah qayırmış.
Xalq azadlıq deyə qalxdığı anda
Bunu döyüşlərdən tiryək ayırmış...

Gəlir tanış yerə... “İnsafılı ağa”
Yenə qara verir. Birdən o cavan
Lordu boğazlayıb yıxır torpağa,
Sıxır dizi altda, verməyir aman...

Sanki kralların ehtişamını
Yalın ayağının altına salır...
İranın yüz illik intiqamını
Yad diyardan gələn cənabdan alır...

Qışqırır, yalvarır, boğulur ağa!
Hardansa polislər gəlir bu səsə...
O, ölür... Gəncisə qatıb qabağa
Həbsə aparırlar deyəsən, həbsə...

Nə qəm, aparsınlar! Bilməyir yağı
Bir ölkə səngərə döndüyü anda,
O nəmli zindanın özü də axı –
Döyüş məktəbidir indi İranda!

* Çəkilməmiş tiryəkin qarası

ŞƏHƏRDƏN KƏNDƏ

“Azərbaycan” qəzetinin 1500-cü nömrəsinin çapdan çıxması münasibətilə.

Tinlərin başında yolları süzən
Polis nəfərimi, qara dirəkmi?
Həzin pıçıltıyla arada gəzən
Düşmən söhbətimi, soyuq küləkmi?

Təhlükə artmışdır... Necə olub ki,
Qara bir çadrada gizlənir gecə.
Şəhərə o qədər casus dolub ki,
Doğma yer yad gəlir indi o gəncə.

Üst-başı tozludur o qəhrəmanın,
Gizli mətbəədən çıxmışdır indi.
Təzə nömrəsini “Azərbaycan”ın
Səbirsiz gözləyir Savalan kəndi.

O gedir...

Hardasa səslənir çay da,
Nakam bir igidin dinən diləyi...
Döşü tala-tala görünən ay da
Adsız bir şəhidin qanlı köynəyi...

O gedir...

Vətənin mərd carçısıdır,
Sadiq əsgəridir, igid oğludur!
O milyon qapının açarçısıdır,
Yolu qorxunca da, zəfər yoludur!

O gedir...

Silahsız kəndlinin indi
Silahı döyüşdə o kəlmələrdir.
Ağ günə səsləyən talanmış kəndi
Alovlı sətirlər, sərt nəğmələrdir!

Kəndli oxuduqca neçə dastanı,
Gülür dodağı da, gülür könlü də.
Sanki özü yazıb hər bir misranı,
Sanki özü qoyub hər vergülü də.

Kəndli oxuduqca, qulaqlarında
Bir müjdə səslənir göy yaylaqlarda.
Sabah alacağı torpaqların da
Xoş ətrini duyur o varaqlarda...

1964.

TƏSƏLLİ

Faşizmə qarşı mübarizə aparan Sovet əsgərlərinin İrana gəlişi münasibətilə.

Səndən nicat umur bütün kainat,
Mənim də məqsədim sənə bəllidir!
Hər keçən səadət, şirin xatirat
Mənə yaman gündə bir təsəllidir.

Yaxşı yadımdadır... O yay səhəri
Üfüqlər yanırdı bir ocaq kimi.
Sənin mərd alnında döyüş zəfəri,
Gəldin yurdumuza bir qonaq kimi.

Gəldin... Nicat verdin ölümdən, dardan
Bu ürək dostuna, qan qardaşına.
Kiçik həyətlərdən, dar komalardan
İnsanlar çiçəklə çıxdı qarşına.

Gəldin... Sən gələndə nəmli zindanın
Ağır qapısını uçurdu ellər.
O dəmir qanunun, qanlı dövrünün
Pəslı zəncirindən açıldı əllər...

Gəldin... Bayram oldu sən gəldiyin gün,
Min illik mühitin dəyişdi donu.
Əlvən xalılarla bəzəndi bütün
Təbriz xiyabanı, Təbriz salonu...

Aşiq məhəbbətlə, sazla, söhbətlə
Sənin şərəfinə mahnılar dedi.
“Bizə gətirdiyin bu səadətlə
Sənə minnətdardır bu diyar” – dedi.

Əfsus ki, o günlər tez keçdi, qardaş,
Bir yaz səhərində ayrıldın bizdən.
Əlimizdə çiçək, gözümüzə yaş,
Səni yola saldıq qoca Təbrizdən.

Bəxtiyar gördüyün o böyük torpaq
Yenə başdan-başa bir zindan olmuş,
Xalqa öz dilində dinib-danışmaq
Xeyli zamandır ki, qadağan olmuş.

“Qanun” dara çəkir günahsızları,
Hər tində dəhşətli bir mənzərə var.
Budur canilərin hökmü, qərarı:
“Öldürən haqlıdır, ölən günahkar”.

Qoynunda gəzdiyin güllü yaylaqlar
Hər ayaq izini saxlayır nişan.
Suyundan içdiyin buzlu bulaqlar
Sənin həsrətinlə ağlayır hər an.

Başsız külək kimi keçsə də illər,
Sənin o torpaqda məhəbbətin var.
Azadlıq eşqiylə çarpan könüllər
Səni bir dost kimi xatırlayırlar...

Səndən nicat umur bütün kainat,
Mənim də məqsədim sənə bəllidir.
Hər keçən səadət, şirin xatirat
Mənə yaman gündə bir təsəllidir...

Baki, 1949.

VƏFA

Gözəl dost! Sən məndən vəfalı çıxdın,
Axtarıb tapdın bir bucaqdan məni.
Yenə sədaqətlə əlimi sıxdın,
Çıxartdın qaranlıq otaqdan məni.

Daha dikilməsin yola gözlərin,
Əzəldən başıma bəla gözlərin.
Uzun kipriklərin, ala gözlərin
Özünə cəlb etdi, uzaqdan məni.

Şirindir saf eşqin, sevginin dadı,
Çoxları ömründə ondan doymadı.
Sevəli aşıqdim, fələk qoymadı,
Körpəykən aldılar qucaqdan məni.

Böyüdüm, qəlbimdə doğdu arzular...
Bir məşəl yandırdı sinəmdə, ey yar.
Gecələr sübhədək yandı biqərar,
Səhərlər qaldırdı yataqdan məni.

Laləli düzlərdə yeriyəndə sən,
Çox gəzdim ardınca diyar-diyar mən...
Yoruldu yollarda, düşdüm qüvvədən,
Saldı bu səhrələr ayaqdan məni.

Lakin yorğunluğu unuttum bəzən,
Gələndən, gedəndən soruq tutdum mən...
Pənah gətirdiyim bu böyük Vətən
Ümidlə saxladı o çağdan məni.

Yaxşı yadımdadır bu yurd, bu məkan
Ellərin ahından od tutan zaman,
Sən sirab eylədin, ey qabil loğman,
Həyat adlanılan bulaqdan məni.

İndi sən kimi havadarım var,
Düz əhdim, düz andım, düz ilqarım var.
Xalqımın yanında etibarım var,
O çox keçiribdir sınaqdan məni.

Dekabr, 1945.

ZƏFƏR YAZI

Qaydadır, gözəl yaz gəldiyi zaman
Növbəti məhsuldan xəbər gətirir.
Ya sünbüllü zəmi, ya tağlı bostan
Vaxtında nə qədər bəhər gətirir.

Bu dəfə çöllərdə görünən yazın
Çiyində zəfərin bayrağı gəldi.
O müqəddəs yaza söz qoşan sazın
Uzaq kəndlərdən də soruğu gəldi.

Sanki ana Təbriz şəhər deyildi,
Yazda təntənəli bir məclis idi.
Ürəklərə axan xəbər deyildi,
Fərəhlə çağlayan bir dəniz idi.

İlhamlı şairlər düşündü dərin,
Dünyanın gücünü duydu qolunda.
Azadlığa çıxan dililə şerin
Zəfərdən danışdı "Vətən yolunda"...

Badam ağacları aşıb divardan
Yola sallayırdı budaqlarını.
Öpmək istəyirdi sanki kənardan
Gələnlər əsgərlərin yanaqlarını...

Analar açırdı ürəklərini,
Qalib əsgərlərə "sağ ol" deyirdi.
İlk dəfə minnətdar diləklərini
Sevinə-sevinə min yol deyirdi.

Zəfərin baxtından baxçada, bağda
Tərəvətli gül çox, ətir bol idi.
Çəsməli dərə də, çəmənli dağ da
Yaşıl payəndazlı rahat yol idi.

Qaliblər nə yaddı, nə də ki, qərib,
Dostun qayğısına dostu qalırdı.
Qızlar "Bağmeşə"dən təzə gül dərib
Mərdlərin boynuna çələng salırdı.

* müharibə illərində Təbrizdə çap olunan qəzet

Güllə ucalırdı igid bir az da
Məhəbbətlə dolu qız baxışında.
Qədəmi uğurlu müqəddəs yazda
Yollar yuyunurdu gül yağışında...

Günəş gizlənsə də dağ arxasında
Oduzu gözlərdə hələ görürdüm.
Yaxın adamların sol yaxasında
Qızılgül, qərənfil, lalə görürdüm.

Dost dostu hədiyyə bağışlayırdı,
Gülürdü bir sovet əsgəri kimi.
O böyük zəfəri alqışlayırdı
Öz əziz, öz şanlı zəfəri kimi...

Axı od içində yaranan zəfər
Bütün yer üzünün təntənəsiydi.
Yazın yellərilə daranan zəfər
Azadlıq sözünün təntənəsiydi...

1945.

QARDAŞLAR

Sənindir bu bayram, bu toy, bu düyün,
Ölkən al geyinib lələzar kimi.
Qurduğun həyata baxırsan bu gün,
Arzun çiçəklənir ilk bahar kimi.

Sənin torpağında min təmtəraq var,
Nə qüسسə, nə möhnət, nə də fəraq var.
Qardaş! Yer üzündə hansı torpaq var
Xoşbəxt günlər görsün bu diyar kimi?

86

Qanınla qazandın hürriyyəti sən,
Hünərinlə aldın bu qüdrəti sən.
Qorudun hər zaman səadəti sən,
Qalsın gələcək nəsələ yadigar kimi.

Əziz babamızdır Koroğlu, Babək,
Dili bir, qanı bir qardaşlıq demək.
Bəs nədən sinəmdə çırpınır ürək,
Sənə bu bayramda sözü var kimi.

Mən də oddan doğdum... Azərdir adım,
Fəqət öz yurdunda azad olmadım.
İstəyim, məsləkim, eşqim, muradım
Qəlbimdə yaşadı bir əsrar kimi.

Dedim öz dilimdə yaradım, qardaş!
Bir xəyalə döndü muradım, qardaş.
Mən səni gündüzlər aradım, qardaş!
Gecələr gözlədim intizar kimi.

Qəm yemə, ucaq o qara zindan,
Öz qəti hökmünü veribdir zaman.
Nə tarix, nə dünya, nə yer, nə insan
Bir qərar görməmiş bu qərar kimi!

1947.

SÜLH ƏSGƏRİ

Sənin ürəyindən gələcək mahnılar
Qardaş millətlərin təranəsidir.
Qızıl bayrağının gül rəngi ki, var?
İgidlər qanının nişanəsidir.

87

Sən xalqlar əzmindən yaranan kimi
Süngünlə yol açdın azad həyata...
Böyük Rusiyadan bir duman kimi
Quldur qoşununu çəkdi Antanta...

Sən hər döyüşünlə, hər zəfərinlə
Üstündən xətt çəkdin məhrumiyyətin.
Sən öz qüdrətinlə, öz hünərinlə
Qəhrəman oğlusan bəşəriyyətin.

Hitlerin beynində dolaşdıqca qan,
Gəzdi Avropanı ölüm ruzgarı...
Qanlı küçələrdən, meydançalardan
Göylərə baş çəkdi dar ağacları...

Qaçqınlar, əsirlər, ahlər, haraylar
Yerləri, göyləri çağırırdı dada.
O tunc abidələr, mərmər saraylar
Topların ağzında uçdu havada...

Günlərlə qaldığın torpaq qazmada
Əynindən çıxmadı tozlu şinelin.
O soyuq, qaranlıq, alçaq qazmada
Qəlbini qızdırdı eşqin, əməlin!..

Küləklər at çapdı göyün üzündə,
Dağların, düzlərin sovruldu qarı...
Bir şimşək parlayıb sənə gözündə
Yardı boranları, qasırğaları...

Sən irəli baxdın... O baxışlarda
Doğdu qələbənin uca heykəli.

Gah fırtınalarda, gah yağışlarda
Səadət uğrunda getdin irəli...

Yadımdan çıxmayıb o zaman ki, sən
Məşələr keçirdin, dağlar aşırdın,
Ölüm ayağında ümid gözləyən
Məhkum insanlarla qucaqlaşdırdın...

Polyaklar, rumınlar, çexlər, albanlar
Səni qarşıladı duzla-çörəklə...
Sayəndə qovuşdu məhkum insanlar
Səadətlə dolu bir gələcəklə...

Yetim körpələri, ac uşaqları
Sən aldın şəfqətlə öz qucağına.
Görüb azad olmuş o torpaqları
Milyonlar sığındı al bayrağına...

Sənə qadir əlin, müzəffər səsin
Uçurdu faşizmin zindanlarını.
Qoy bütün insanlıq qürurla desin
Sənə qəhrəmanlıq dastanlarını.

Qoy səni böyüdən bu gözəl həyat
Keçdiyən yollarda sənə yar olsun!
Qurtuluş istəyən qoca kainat
Sənə qüdrətinlə bəxtiyar olsun!

Qoy dollar dünyası saxlasın yadda:
Sən ağır döyüşlər müzəffərisən!
Sülhü qoruyursan yenə dünyada,
Sən zəfər əsgəri, sülh əsgərisən!..

Bakı, fevral, 1949.

TEHRANIN BİR XİYABANINDA

Bu hadisə 1941-ci ildə olmuşdur.

Tehran... Payız günləridir... Havalar sərin,
Yolçular baş xiyabanla keçir aramsız.
Bir döngədə amerikalı iki əfsərin
Qollarının arasında çırpınır bir qız.

Onun qara hörükləri dağılmış tək-tək,
Düşmüşdür ağ sifətinə, açıq alınına...
O, barmaqlıq arasından baxan məhbus tək
Tellərinin arasından baxır dörd yana.

Gözləriylə hər ötəndən bir kömək umur,
Lakin hanı? Nicat yolu tapmır o gözəl.
Şlyapalı ağalarsa keçirlər məğrur,
Bu dəhşətli mənzərəyə qoymurlar məhəl.

Bu şəhəri dağıtsa da amerikalılar
O ağalar çiyini üstən dönüb baxarmı?
Öz arını-namusunu pula satanlar
Başqasının namusuna arxa çıxarmı?!

Amerikalılar cəllad kimi sürüyüb qızı
Yaxındakı bir faytona sarı aparır.
Yaylıq ilə tıxansa da arabir ağzı,
Qız qışqırır... Var səs ilə haray qoparır.

O, qüvvətsiz ayaqları yerdən qalxdıqca
Əllərini tutur göydə bir qalxan tək.
Yankilərsə əl çəkməyir... Qıza baxdıqca
Gözlərində əks eləyir şərəbin rəngi.

Qız qışqırır... Qız anlayır, axı, xətər var,
Dülgər, baqqal, bəzzaz, hambal yığılır səsə.
Gələnlərdə nə cəsarət, nə də hünər var,
Gözü qızmış yankilərin önünü kəsə.

Xeyr! Xeyr! Tez tapılar elə bir adam,
Odur gəlir... Yaxınlaşır o mərd qəhrəman.
Tamam udur öz səsini kiçik izdiham,
O igidə yol da açır öz arasından.

Gələn əfsər yeridikcə o qıza doğru,
Papağında parıldayır iri bir ulduz.
O basılmaz qəhrəmanı, o mərd oğulu
Bir xilaskar tanıyırdı ana yurdumuz!

Öz qüdrətli əllərilə həməən bahadır
Möhkəm tutur yankilərin biləklərindən.
Elə bil öz əllərilə tikan çıxarır
Dövrədəki adamların ürəklərindən.

O, meydanda tək olsa da, amerikalıların
Pəncəsindən xilas edir köməksiz qızı.
Yankilərsə danışmayırlar... Sanki onların
Danışmağa nə dili var, nə də ki, ağzı.

Qız hörmətlə öz başını əyib azacıq,
Xilaskarı qarşısında təşəkkür edir.
Ürəyində bir məhəbbət, bir də azadlıq
Sanki kabus pəncəsindən – məhbəsdən gedir...

Bakı, fevral, 1952.

XİLASKAR

Martdır...

Kükrəyən çayın hər qanadlı dalğası
Elə nərildəyir ki, sanki qaya sındırır...
Dumanlı Ənzəlinin çisəkləyən havası
Zavallı giləklərin* taleyini andırır...

Daxmada həsir üstə uzanmış xəstə bir qız,
Dünəndən hələ heç nə dəyməmişdir dilinə.
O, kiçik qardaşını çağırır indi yalnız
Deyir: – Götür tilovu, get çayın sahilinə.

Bəlkə balıq tutasan, şam eləyək birtəhər,
Artıq olsa, bazarda satıb çörək alarsan.
Biz qarabəxt bəndəyik, diqqətli ol bir qədər,
Bax ha! Yırtıq cibindən tilovunu salarsan...

Oğlan gedir... Körpünün qırağında əyləşir,
Qarmaq atır, qarmağa heç nə düşmür bayaqdan.
Zəiflikdən üşüyür... Sanki düyü küləşi
Kimsəsiz bir zəmidə titrəyir sərt sazaqdan.

O, birdən düşür çaya... Batır bir zəncir kimi,
Yerində soyuq sular hiddətlə dalğalanır.
Məhbusun boynundakı sabunlu kəndir kimi
Ağ ləpələr dartılır, titrəyir, halqalanır.

Dalğaların tənəli baxışları qaynayır,
Elə bil ki, bir topu atıb-tutur havada.
Yox, sular o yetimin həyatıyla oynayır,
Bir əyləncəyə dönmüş bircə anlıq davada.

Demə indi təlaşlı ana hıçqırıqları
Sahil boyu dörd yana min haray salacaqdır.
Yox, o gəldi yeməyə aparsın balıqları,
İndisə balıqlara özü yem olacaqdır.

Bu zaman iki yanki baxır körpünün üstədən,
O səhnəyə baxır da, şaqıldayıb gülür də.
Neyçin də dilxor ola son nidalı o səsdən?
Heyrətli nə var axı, çayda insan ölür də.

Yox, insan qiymətlidir! Odur, gəlir xilaskar!
Azərbaycan oğludur! Şimal vətəndaşdır!
O, gələcək! Olsa da öz həyatı tarimar,
Axı, onu yaşatmaq arzuları yaşadır.

Əsgər atılır suya... Meydan oxuyan çayın
Köpüklənən ağzından qurtarır o tifili.
Sahilə tərəf üzür... Yaxınlaşır... Bu tayın
Qumu üstə doğulur oğlanın yeni ili.

Sonra əsgər dinləyir uşağın söhbətini,
Hələ hədiyyə alır xəstə yatan o qıza.
Bu səxavət kövrəldir gilanın afətini,
Piyalə gözlərindən az qalır ki, yaş sıza.

Qız alır hədiyyəni. Deyir ki, minnətdaram!
Əriyir boğazında düyünlənmiş qəhər də.
İndiyədək görməmiş belə xeyirxah adam
Doğulub bu dünyaya göz açdığı şəhərdə.

Əsgər gedir... Bir səhər qız da qalxır ayağa,
Nəhayət bir iş tapır, çəltik döyür ərbaba.
Bir cüt corab toxuyub o naməlum qonağa,
Qız utana-utana gəlir hərbi ştaba...

*Tayfa adıdır

Qonağın şıq geyinmiş dostları söyləyir ki,
O Berlinin yanında son döyüşə giribdir.
– Allah sən qoru! – deyə qız dua eləyir ki,
O qəhrəman olsa da, yad torpaqda qərilibdir.

Daxmanın taxçasında saxlayır qız nəməri,
Tozunu təmizləyir gecələr neçə kərə.
Sanır ki, o mərd qonaq, o azadlıq əsgəri
Döyüşdən çıxıb yenə gələcəkdir bu yerə...

1960.

YAXŞI YOL

*Sovet ordusu tərkibindəki Şimali
Azərbaycan əsgərlərinin Təbrizdən
getməsi münasibətilə.*

Ey könül! Çırpınma göyərçin kimi,
Səni çox sıxmasın hicranın qəmi.
Gəl, qan qardaşının könlünə sığın,
Bu axır görüşün, son ayrılığın –
Mənə hər saati bir il olsa da,
Qəlbim tutulsa da, gözümlə dolsa da
Fəqət toplayıram qüvvəmi yenə,
Çünki ümid verir qardaşım mənə.
Bilirəm atmamış, o atmaz məni,
Unutmaz, heç zaman unutmaz məni.
O ağır günümdə dadıma gəldi,
Yurdum azad oldu, elim dincəldi.
Toplar Avropanı titrədən zaman
Bu millət görmədi nə ölüm, nə qan.
İndisə hörmətlə ayrılır bizdən,
Qoy o razı getsin hər birimizdən.

94

Bizim elimizdə gözəl qayda var,
Əgər bir-birindən ayrılsa dostlar,
Biri söz tapşırar, biri əl verər,
Biri qucağına dəstə gül verər.
İndi əziz qardaş icazə ver, sən,
Yoluna gül səpim, çiçək düzüm mən.
Ürəkdən söyləyim, çox sağ ol, qardaş!
Xoş gəldin, xoş gəldin, yaxşı yol qardaş!..

Təbriz, may 1946.

VƏTƏN ÇAĞIRIŞI

Yenə də qəzəbli bir dəniz kimi
Coşur, dalğalanır könlümdə həycan.
Diqqətlə dinləsin qoy Təbriz kimi
Urmiyə, Ərdəbil, Marağa, Zəncan
Bizi harayına çağırır Vətən,
– Kömək edin! – deyə bağırır Vətən...

Qoy odlar ölkəsi – bu əziz Vətən
Döyüş bayrağını qaldırsın göyə.
Tarix də bir daha görsün ki, düşmən,
Nəyə qadir imiş millətim, nəyə?
Ən ağır döyüşdə göstərsin hünər,
Hər igid fədai, qəhrəman əsgər.

Sən ey sərhədlərdə ülvi məramla
Gözünü yummayan keşikçi qardaş!
Sənə tapşırıbdır möhkəm inamla
Bu gün taleyini hər bir vətəndaş,
Amandır, sayıq ol, hümmət vaxtıdır,
Bu, şərəf zamanı, qeyrət vaxtıdır.

95

Özgənin gücünə güvənsə düşmən,
Əmin ol, gələcək zəfər sənindir!
Arxanda dayaqdır bu doğma Vətən,
Dünyanı mat qoyan hünər sənindir!
Fil xortumlu topu kirit yumruqla,
Qaya boyda tankı ərit yumruqla.

Zağlı müsəlsəlin sirrini öyrən,
Yağlı avtomatın atəşlə dinsin!
Bu yurda burnunu uzatsa düşmən,
Zərbən döşünə yox, başına ensin.
Qoyma səngərində görünsün yağı,
Elə vur, ilan tək sürünsün yağı.

Anlasın, yatmamış azər balası,
Axı o nə gündüz, nə gecə bilməz.
Elə ucadır ki, Vətən qalası,
Üstündən heç zaman sar keçə bilməz.
Didər caynağında şahinlər onu,
Fəlakətlə bitər basqının sonu!..

1946.

VƏTƏN SEVGİSİ

Sən ey ölkəmizin mərd vətəndaşı,
Sənin hər muradın öz diləyindir.
Vətən torpağının hər bir qarışı
Canımdır, ruhumdur, göz bəbəyimidir.

Düşündüm daima dərindən-dərin,
Oxudum tarixi bir dastan kimi.
Doğma torpağını sevməyənlərin
Həyatı dağılmış bir duman kimi.

Mənə bir dayaqdır, bir etibardır
Baxıb güvəndiyim anamız torpaq!
Mənə bu dünyada bir iftixardır
Beş milyonluq xalqın şairi olmaq!

Mən vara-sərvətə arxalanmadım,
Məqsədim nə şöhrət, nə də ad oldu.
Əzəl müəllimim, ilkin ustadım
İnqilabla dolu bir həyat oldu.

Qəzəbə çevrildi kədərim, qəmim
Fəlakət törədən hər zülmə qarşı.
İti süngülərlə mənim qələmim
Yenə döyüşlərdə durur yanaşı...

Ey Vətən, de nədir sinəndəki qan?
Neçin danışmırsan, neçin gülmürsən?
Məni düşündürən, məni ağladan,
Məni şair edən sən deyilmisən?

Bilirəm, zamanın kotanı çin-çin
Alnımda, üzümdə izlər salacaq...
Gəncliyim keçəcək... Səninlə eşqin
Mənə gəncliyimdən nişan qalacaq...

Nə zindan, nə sürgün, nə dar ağacı
Məni sarsıtmamış, sənə əyandır.
Qoy dünya bilsin ki, şeirimizin tacı,
Könlümün nəğməsi Azərbaycanlıdır!

Sənin torpağında yaranmışam mən,
Yenə torpağına qarışacağam!
Qəlbimdə azadlıq, dilimdə Vətən
Mən sənin uğrunda çarpışacağam!..

Döyüşdüm yolunda illər boyunca...
Nolaydı qoynunda bir dincələydim!
Azad növrağına baxıb doyunca
Dastanlar yazaydım, vəcdə gələydim.

Odur bax! Təbrizdə dar küçələrdə
Alçaq daxmalara toplanıb bir-bir,
Yenə övladların lal gecələrdə
Səni qurtarmaqçın min fikir çəkir...

1946.

VƏTƏN TORPAĞI

Ey Vətən torpağı, vətən torpağı,
Danış dərdlərini, aç, danış mənə.
Könlüm dolansa da neçə oylağı,
Sənin taleyinə bağlanır yenə...

Həsərlə baxıram... Lal gecələrdə
Daha görünməyir dostlar, tanışlar.
Tozlu meydanlarda, dar küçələrdə
Nə isə axtarır qəmli baxışlar...

Odur, zindanlarda minlərlə insan
Dilində azadlıq, qolunda zəncir,
Uzun gecələrdə yatmayırsan bir an
Qurtuluş istəyir, kömək gözləyir...

İndi Vaşinqtonun qoca dəllalı
Təbriz bazarında nə alır? Vicdan!
Şah satır ölkəni, arı, iqbalı
Öz əlilə verir dollara qurban...

Dahilər böyüdən o qocaman yurd
Gör indi kimlərin seyrəngahıdır!..
Səhərlər üfüqdə toplanan bulud
Min yazıq ananın könül ahıdır!

Bu ah əridəcək böyük bir dağı,
Bu ah daş zindanı tez dələcəkdir!
Ey vətən torpağı, vətən torpağı,
Sənin gözlədiyin gün gələcəkdir!

Mənim üsyan dolu bir ürəyim var,
Döyüşə çağırır hər zaman məni.
Mənim dünya boyda bir diləyim var,
Odur bu həyatda yaşadan məni.

O nədir? Ey vətən, sənin bayramın,
Sənin son nicatın, son qurtuluşun!
Qoy çağlayan şeirin, yanan ilhamın
Səsini eşitsin qəsbkar qoşun.

Gözəl diləyimi iftixarla mən
Diləklər içində izləyəcəyəm.
Zəfər müjdəsini intizarla mən
Ömür yollarında gözləyəcəyəm.

Saçlarım ağarsa təzə qar kimi,
Bu nöqsan deyildir, hökmü-zamandır.
Fəqət bu dünyadan intizar kimi
Ürəyi nisgilli getmək yamandır.

O qartal baxışlı fədailərin
Sabah gurlayacaq döyüş nəğməsi!
O şimşək axışlı fədailərin
Səngərdən gələcək odlu nəfəsi!

O vaxt məğrur taxtın zərli növrəği
Dəmir yumruqlarla əziləcəkdir.
Ey vətən torpağı, vətən torpağı,
Sənin gözlədiyən gün gələcəkdir!

Oğullar yazdığı hökmü bəyənib
Silah götürəndə bir nəfər tək,
Qəhrəman qızların şinel geyinib
Sənə and içəcək bir əsgər tək.

Dumanlı Təbrizin qəhrəmanları
Düşməni tapdayıb keçdikcə bir-bir,
Qorxulu Tehranın şah salonları
Təpiklər altında titrəyəcəkdir.

Səni ayaqlayan yad generallar
Doğma qucağından qovulacaqdır.
Silsilə zəncirlər, ağır qandallar
Ovuclar içində ovulacaqdır.

Zindanda çürüyən hər qardaşımız
Ömürlük çıxacaq qəsri-Qacardan.
Zorla oğurlanan min günahsız qız
İntiqam alacaq bir hökmdardan.

İstər böyük olsun, istərsə uşaq,
Sənə ümidini bağlayacaqdır.
Bu gün taleyinə gülən hər alçaq
Sabah məhkəməndə ağlayacaqdır.

Qürurla yellənən zəfər bayrağı
Başının üstündə yellənəcəkdir.
Ey vətən torpağı, vətən torpağı,
Sənin gözlədiyən gün gələcəkdir!

O bayraq havada dalğalandıqca
Milyonlar baxacaq hüsnünə bir-bir...
Ömrünü zillətlə keçirmiş qoca
Kəsib qarşımızı söyləyəcəkdir:

– “Dostlar! Bu bayrağı ucadan asın,
İnsan dəyişdirsin köhnə mühiti.
Qanlı qılıncını qoy parlatmasın
Üç rəngli bayrağın şiri-xurşidi.

Şahlar qələm çəkdi sözlərimizə,
İstədi yıxılsın haqqın təməli.
Daha görünməsin gözlərimizə
Şahın, şahzadənin mərmər heykəli.

Analar unutsun ajan* sözünü,
Nə həycan keçirsin, nə də ki, təlaş.
Lügətdən pozunuz hicran sözünü,
Həsrdə qalmasın qardaşa qardaş”.

Bunu görəcəkdir hər el, hər oymaq,
Tarix yazacaqdır ötən anları.
Yada salacaqdır nəslimiz ancaq
Səadət uğrunda axan qanları!..

Min çiçək dəstəsi, min gül yarpağı
Şəhidlər qəbrinə səpiləcəkdir.
Ey vətən torpağı, vətən torpağı,
Sənin gözlədiyən gün gələcəkdir!

Bakı, dekabr, 1948.

* jandarm

DEMIŞƏM

Mən kiçik yaşımdan, əzəl binadan
Qanlı döyüslərə tufan demişəm.
Qıratın belində qılınc oynadan
Azər balasına aslan demişəm.

Sevirəm xalqımı özümdən artıq,
Ürəyimdən artıq, gözümdən artıq.
Tuturam sözünü sözümdən artıq,
Mehriban səsinə mən can demişəm.

A dostlar, bülbülə çəmən şirindir,
İnsana hər şeydən bədən şirindir.
Mənə öz cismimdən vətən şirindir,
Canımı yurduma qurban demişəm.

Mənim öz millətim, doğma dilim var,
Öz ana torpağım, şanlı elim var.
Özgə yar sevmərəm, öz sevgilim var,
Mən öz vətənimə canan demişəm.

Min yara vursa da elimə düşmən,
Yenə qərq olacaq selimə düşmən.
Düşəcək, yəqin ki, əlimə düşmən,
Ömrünün qətlinə fərman demişəm.

Təbriz, 1946.

BURA AZƏRBAYCANDIR

Çəkil üfüqlərdən, çəkil, ey duman,
Bura odlar yurdu Azərbaycandır.
Sənin göz dikdiyin bu qədim məkan
Nə Misir, nə İraq, nə Hindistandır,
Bura odlar yurdu Azərbaycandır.

Məhrəm Azərbaycan yaylaqlarından
Naməhrəm kölgəsi keçə bilməmiş.
Ürək sərinlədən bulaqlarından
Yad bir damla su da içə bilməmiş,
Naməhrəm kölgəsi keçə bilməmiş.

Kiçik bir kəndini dağıtsa düşmən,
Axar su quruyar, daş dilə gələr.
Bir körpə qanını axıtsa düşmən,
Sinələrdən ah yox, alov yüksələr,
Axar su quruyar, daş dilə gələr.

Unutma tarixi! Varaqlayıb bax!
Dahilər yetirib bu müdrik diyar!
Keçmiş döyüsləri soraqlayıb bax!
Sənə zəfərlərdən deyər hər hasar,
Dahilər yetirib bu müdrik diyar.

Bu millət çörəksiz yaşamış, ancaq
Bir an da ulussuz yaşamamışdır.
Bu millət köməksiz yaşamış, ancaq
Bir an da namussuz yaşamamışdır,
Bir an da ulussuz yaşamamışdır.

Bil ki, döyüslərdə paltar yerinə
Dəmir də, alov da geyinirik biz.
Sanma ki, şöhrətçin gedib dərinə
Tək keçmişimizlə öyünürük biz,
Dəmir də, alov da geyinirik biz.

Yenə az lovğalan, az qudur, yağı,
Sənin son gününü görəcək cahan!
Gedər bu təkəbbür, bu qürur, yağı,
İndi boş meydanda at çapma, dayan,
Sənin son gününü görəcək cahan!

Gün gələr, ucalar haqqın nəğməsi,
O gün yaxındadır, deyildir uzaq.
Onda ədalətin öz məhkəməsi
Haqqı dananlara divan tutacaq,
O gün yaxındadır, deyildir uzaq!..

Azərbaycan nədir? Bir coşğun ümman,
Zəfər nəğməsi tək gurlayacaqdır.
Köksünü nə qədər döysə də tufan,
Hər büllur dalğası parlayacaqdır,
Zəfər nəğməsi tək gurlayacaqdır.

Tabriz, dekabr, 1945.

AND

And içirik əziz vətən, cəlalına, növrağına,
Əraninin məzarına, Səttarxanın ocağına.
Nə qədər ki, canımızda nəfəsimiz, qanımız var,
Düşmən ayaq basa bilməz qəhrəmanlar yatağına.
And içirik əziz vətən, qarşında bir nəfər kimi,
Qara duman çökə bilməz ömrümüzün otağına.
Vuruşlarda səndən ötrü bədənimiz şan-şan olsa,
Qoymarıq bir xəttər gəlsin səadətin bayrağına!
Nə ölümdən, nə hədədən, nə yangından qorxumuz yox,
Döyüşlərdə çox atıldıq alovların qucağına...
Çox igidlər vətən üçün şəhid oldu el yolunda,
Öz qanı ilə yazdı adın tarixin ağ varacağına.
Bizim ellər əzəl gündən amansızdır düşməninə,
Öz dostuna mehribandır, hörmət edir qonağına.
Bahar görənlər gülşənlərin, sarı telli zəmilərin
Daha bir də qismət olmaz ac qurdların tapdağına.
Sənin soyuq sularından tülkü gəlib içə bilməz,
Aslanların gözətçidir hər kölgəli bulağına.

Hər şairin bülbül kimi ötür eşqin bağçasında,
O deyir: – Xar qona bilməz qızıl gülün yarpağına.
Səhər-səhər günəş kimi işıqlandır üfüqləri,
Məzlum ellər göz tikibdir azadlığın çırağına...
Qoy bürsün şəfəqlərin qoca şərqi başdan-başa,
İşıq salsın o, qaranlıq zindanların bucağına...
Ellər bizdən öyrənsinlər azadlığın qurğusunu,
Bütün dünya heyran qalsın Azərbaycan torpağına...

Tabriz, dekabr, 1945.

BAYRAQDAR

İran Xalq Partiyasına

I

Nə yazım səndən, axı,
Sən hər işdə mahirsən.
Böyük məsləkimizi
Yazan dahi şairsən!
Sənin döyüş yolların
Odlu misralarıdır,
Ulduzların cərgəsi
Möhkəm sıralarıdır!
Bəziləri duyaraq
Süngülərin dadını,
Qorxusundan dəyişdi
Şöhrətini, adını...
Sənin qabaq sırana
Gəlib,
Tudə oldum mən.
Tudə kimi yaşadım,
Tudə kimi qaldım mən.
Mən gördüm səhər tək,
Görünmədim qürub tək.

Düzdür,
    məhkəmələrdə
Mən Xosrov tək, Əyyub tək
Gözü qanlı hakimlə
Üz-üzə dayanmadım.
Sübh zamanı,
    öz isti –
Qanıma boyanmadım.
Fəqət şəhidlər haqda
Yana-yana yaratdım.
Vaxtından nə qədər tez –
Saçlarımı ağartdım...

II

Sən elə baxçabansan
Üfün səhərlidir.
Becərdiyin budaqlar
İndidən bəhərlidir.
Sən elə müəllimsən
Şagirdlərin hər yandan...
Tarixin qarşısında
Çıxırlar imtahandan.
Sən elə bəstəkarsan
Qalibsən tufanlara,
Yaratdığın nəğmələr
Yol açır zindanlara...
Sən elə qəhrəmansan
Qüdsiyyət paltarındır.
Xalqların qardaşlığı
Birinci şüarıdır.
Sən elə sərkərdəsən
Bəllidir hünərlərin.
Ölüm ilə üz-üzə
Gəlir mərd əsgərlərin.

Sən elə təntənəsən
Gəlişin həqiqətdir –
İnsanlara ilk töhfən,
Sən töhfən səadətdir!

III

Desələr günəş sönür,
Desələr dünya qopur,
Desələr okeanlar
Yerin canına hopur,
Öz “sakit” sarayında
Ağalar qorxmaz...

    amma

Desələr xalqın özü
Başlayacaq hücumu!
Ağalar arasında
Bir dəhşət başlayacaq.
Fəlakət başlayacaq,
Fəlakət başlayacaq!
Yox!

    Atalar demişkən:
Tələssə də bir xəstə,
Öz vaxtında yetişər
Meyvə budağın üstə...
Sən vaxtında başla!

    Mən

Demirəm ya tez, ya gec.
Başlayanda düşmənin
Sinəsinin üstədən keç!
Keç!

    Sənə hər addımda
Uğurlar diləyirik,
Yoluna gözümüzün
Nurunu çiləyirik...

MƏNİM NƏĞMƏM

Azərbaycan Demokrat Partiyasına.

Mənim vətən deyə yanan ürəyim,
Dosta etimadım partiyamındır!
Onun hər qərarı mənim diləyim,
Mənim hər muradım partiyamındır!

Odur bayraqdarım, arxam, pənahım,
Dostum, sığınacağım, istinadgahım.
Dünənim, bu günüm, bir də sabahım,
Döyüşən həyatım partiyamındır!

Hər doğan səhərim, batan axşamım,
Şöhrətim, əməlim, andım, inamım,
Könlüm, həyəcanım, zövqüm, ilhamım,
Bir də istedadım partiyamındır!

Hər kiçik şeirim də partiya! – deyir,
Partiyasız şeirin mənası nədir?!
İlhamla yazdığım hər sadə şeir,
Hər doğma övladım partiyamındır!

O gəzir könlümlə əkiz, sinəmdə,
Səhər dan yerindən təmiz sinəmdə,
Hər dalğası bir dağ, dəniz sinəmdə
Yanan ehsasatım partiyamındır!

Düşmən at çapmasın o torpaq üstə!
Min döyüş qalxacaq hər oylaq üstə.
Sabah qoyarsa dağı dağ üstə
Basılmaz səbatım partiyamındır!

O böyük orduda bir əsgərəm mən,
Milyonlaram, sanma bir nəfərəm mən.
Sabahki döyüşdə müzəffərəm mən,
Dönməyən inadım partiyamındır!

Nə qəm, düşmən gəlsin qoy qoşun-qoşun!
Nə ölüm, nə zindan, nə dar, nə qurşun...
Axır istiqbalım, son qurtuluşum,
Hər gözəl busatım partiyamındır!

1957.

BAYRAQDAR

Seyid Cəfər Pişəvəriyə

Gecədir... Ay yanır bulud içində,
Ulduzlar sozarır sükut içində,
Təbrizin qoynunda dolanıram mən,
Küçədən-küçəyə yollanıram mən.
Şəhər yuxudadır... Yollara ancaq
Yenə işıq salır bir yorğun çırağ...
O kimdir otaqda hələ oyaqdır?
Yoxsa bu gecədə yanan mayakdır?
Hey yazır, hey pozur əlində qələm,
Dalğın gözlərində canlanır aləm...
Mən bir gün fikirsiz görmədim onu,
Vətəndir sözünün əvvəli, sonu...
Daim ağ günlərə dikilən baxış,
Qara qaşlarını qayğıyla çatmış...
Tanıdım! O, müdrik Pişəvəridir,
Gənclikdən döyüşlər səfərbəridir.
Alnından süzülür narın incilər,
Bir kiçik otaqda uzun gecələr

Ah, nələr düşünür o həssas ürək,
Bildim! O ürəkdə bəslənən dilək
Bu xalqın ən ülvi məHəbbətidir,
Bu yurdun ən böyük səadətidir.
O söhbət edəndə öz millətindən,
Salonlar titrəyir hərarətindən.
O coşur, çağlayır, durulmayı heç,
Dinləyənlər necə? Yorulmayı heç.
Oxucum! Sanma ki, o ixtiyardır,
Çox da ağ alnında qırıqlar vardır.
Vətənin kədəri, xalqın fəryadı
Onun ürəyində qubar bağladı.
Nə zaman ayağı dəydi bu yurda,
Dövrən öz donunu dəyişdi burda.
O inamla dolu etiqadıyla,
Qələmi, zəkası, istedadıyla
Önümüzdə getdi bayraqdar kimi,
Biz də arxasında havadar kimi
Döyüşdən-döyüşə yürüyüb getdik,
Arzunu qayğıya bürüyüb getdik.
Hələ çağırırsa da səngərlər bizi,
Xoş üzlə gözləyir zəfərlər bizi...

1946.

AZƏRBAYCAN DEMOKRAT FİRQƏSİNƏ

Bir yandan hökmdar, bir yandan vəzir,
Bir yandan əcnəbi, bir yandan tacir,
Bir yandan mübaşir, bir yandan darğa,
Bir yandan əmniyyə, bir yandan ağa,
Bir yandan xəfiyyə, bir yandan ajan,
Bir yandan məhkəmə, bir yandan zindan

Dönə-dönə soydu Azərbaycanı,
Yaman günə qoydu Azərbaycanı.
Miyandab fəhləsi bir oda möhtac,
Soyuq karxanada həftələrlə ac,
Ərbaba tonlarla qənd hazırladı,
Lakin özününsə ağzının dadı
Toz-torpaq içində zəhərə döndü,
Könlündə sevinci kədərə döndü.
İşıqsız gözləri batdı quyuda,
Yavan çörəyi də, təmiz suyu da
Doyunca tapmadı...

Ac, susuz, xəstə

Can verdi bir parça həsirin üstə...
Dağların döşünü tutdu qar-şəpə,
Qaradağ kəndlisi çiyində heybə
Daxmasından çıxıb qar yağa-yağa
Düşdü iş gəzməyə, pul axtarmağa.
Dondu ayaqları, əlləri yolda,
Dönüb daldalandı qalın bir kolda.
O öldü... Könlündə ağır möhnəti,
Yolunu gözlədi başsız külfəti.
Aldılar, satdılar şeiri-sənəti,
Düşdü ayaqlara sözün hörməti.
Öz ana dilində iki söz yazan
Nəmli kamerada çürüdü pünhan...
Yalnız ağaların ziyafətində
Danıb dilini də, millətini də,
Tümənə satılmış tək-tək "sənətkar"
Qəsri, hökmdarı mədh etdi "naçar".
Elə ki, bir səhər yandı Reyxstaq,
Tüstülər içində susdu təmtəraq.
Sən də o tarixlə əkiz yarandın,
Arzun, çağırışın, şüarın, andın
Gəzdi dönə-dönə obada-eldə,
Bir nəğməyə döndü ağızda-dildə...

Araz qırağından Zəncana qədər
Səsinə səs verdi, hər kənd, hər şəhər...
Ayağında çarıq, başında təsək,
Pənahsız kəndlilər yollar keçərək
Sənin ünvanına gəldi axışdı,
Məslək sirdaşları burda tapışdı.
Sən xalqın adından danışdın ancaq,
Dedin kəndlinindir bu su, bu torpaq!
Sabahdan ip tutub bölsün torpağı,
Yerinə dəyməsin ərbab ayağı!
Nə tiryək görünsün, nə tiryəlxana,
İş, çörək lazımdır quran insana!
Sevib-sevilməyə haqlıdır hər kəs,
Məhəbbət sərvətə qul ola bilməz!
Dedin dağıdılsın nəmli zindanlar,
Azadlığa çıxsın məhkum insanlar.
Qara zindanların yerində ancaq
Məktəblər tikilsin...

Minlərlə uşaq
Öz ana dilində yazsın, oxusun,
Nə fallıq görünsün, nə də ki, qorxsun.
Qoy azad gurlasın şairin səsi,
İsitsin qəlbləri şeirin nəfəsi...
Dinsin, dilə gəlsin aşığın sazı,
Bu dövrü əks etsin sözü, avazı!
O gündən başladı təzə bir aləm,
Azad oldu ömür, söz, vicdan, qələm...
İstanbuldan tutmuş Tokioya qədər
Şimşək sürətilə gəzdi bu xəbər.
Keçdi üzərindən uzaq yurdların,
Satqın əmirlərin, hərəs lordların
Qəlbinə od düşdü, canına qorxu,
Gözündən göylərə çəkildi yuxu.

Dollara satılan dövlətlər hər an
Sənin mərd adına uydurdu böhtan.
Hiyləylə, kələklə Tehran dövləti
Tapdadı “peymanı”, “hüsnü-niyyəti”.
Vətən düşər deyə qana-qırğına
Silah qaldırmadın sülhün naminə.
Lakin dolaşaraq bax, ölkə-ölkə,
Sülhü hədələyir yenə təhlükə.
Hakim imza qoyur kinlə, hiddətlə
Hərbə, təcavüzə, talana, qətlə...
İndi məzlum xalqlar girir döyüşə,
Vaxtsiz ölümlərlə gəlir döz-dözə...
Sabah yer üzündə bütün ölkələr,
Nifrətlə tapdanan müstəmləkələr
Ayağa qalxacaq...

Mənim də yurdum
İstibdad üstünə çəkəcək hücum.
O mənə andırır vulkanqabağı
Təmkinlə, vüqarla duran bir dağı.
Yenə azadlığın o əzəlki tək
Cəbhələr boyunca ordu çəkəcək.
O zaman meydanda görəcək düşməni
Qan tutmuş gözünə kiçik görünən
Böyük bir millətin intiqamını,
Şahın, məlakənin son axşamını...
Sənin qəlbin geniş, ağılsa dərin,
Gözlərdə nurun var, qəlblərdə yerin!
Qarşını kəssə də zülmət, boran, sel,
Sənin arxandakı hər oba, hər el
Zəfərdən-zəfərə çatacaq müdam.
O böyük günlərə indidən salam!
Sənə arxalanır hər bir sənətkar,
Mənim də boynumda haqqı-sayın var.

Sən ağır günlərdə açdın dilimi,
Doğma balam deyə sıxdın əlimi.
Sən qatdın qəlbimə sönməz odu da,
Başçısı olduğun böyük orduda
Mən də sənə sadıq kiçik əsgərəm,
Borcumu şeirlə vermək istərəm!
Hər il çoxalsa da saçlarımda dən,
Dünyada ən xoşbəxt bir adamam mən,
Ki, sənin şairin çağrılır adım.
Nə könlüm, nə fikrim, nə istedadım
Sənin məqsədindən deyildir ayrı,
Tarix nəhayətsiz, ömürsə yarı...
Qəti vuruşlarda bir əsgər kimi,
Sənin hər əmrinə səfərbər kimi,
Səngərlər, cəbhələr yarmasa şeirim,
Fatehlər səfəndə olmasa yerim,
Bu borcu şərəflə ödəməsəm mən,
Adımı nifrətlə yad etsin Vətən.
Xeyr, qarşıdadır hələ zəfərim,
Çünki hər addımda sənsən rəhbərim!

Bakı, sentyabr, 1950.

SƏN VAXTINDA YARANDIN...

I

Mənim qoca Şərqdəki
Ülvi məsləkli firqəm!
Mənim qoca Şərqdəki
Azad diləkli firqəm!
Sən vaxtında yarandın,
Sən vaxtında doğuldun.

Günəşli şəhrivərin*
Günəşindən yoğruldu.
Sənin doğulmamağın
Mümkün deyildi axı.
Sənin gözləyənlərin
Nəsil-nəsildi axı...
Sən gərəkdin insana
Su qədər, hava qədər,
Yaşadan ürək qədər,
Yaradan zəka qədər.
Evdə də, küçədə də
Azadlıq izlənirdi.
Tarixdə görünməmiş
Fırtına gözlənirdi.
Şəhəri də, kəndi də
Tələtömlü vətəndə,
Gözü yaşlı vətəndə,
Təbəssümlü vətəndə.
Mülkədarın tufəngi
Nə susdu, nə də duydu,
Neçə kəndli ömrünə
Qurşunla nöqtə qoydu.
Qalanlar dəstə-dəstə
Şəhərə axdı gəldi.
Küləklə əsdi gəldi,
Yağmurla yağdı gəldi.
Bədəni tir-tir əsdi
Payızın ruzgarında.
Günlərlə düşdü qaldı
Ustandar** kəndində.

---

*ay adıdır.

**vali

Karigər xalılarda
Gül də çəkdi, çətir də!
Özü yerə salmağa
Tapmadı bir həsir də.
Yaşadı zəmanənin
Dərdini duya-duya,
Qışda oduna həsrət,
Yaydasa sərini suya.
İxtiyarı olmadı
Dinməyə, danışmağa.
Talançı ağaların
İşinə qarışmağa.
Paltarı yamaq-yamaq;
Minlərlə yetim uşaq
Bazarlarda diləndi
Yoxsulluğun ucundan.
Un tayları dibində
Keçindi də acından.
Ağzımızda dili də
Qandalladı ağalar.
Sazımızda teli də
Qandalladı ağalar.
Sən belə bir zamanda,
Sən belə bir dövrandə
Zəhmətkeş xalqımızın
Əməyindən yarandın,
Nisgilindən yarandın,
Diləyindən yarandın.

II

Sənin bayrağın altda
Biz götürdük tufəngi.
Döyüşdə kinimizdən
Yoğurduq hər fişəngi.

Günlərlə qaldıqsa da
Qrovların içində,
Zəfəri qucaqladıq
Alovların içində...
Sən nemətlər neməti
Azadlıq verdin bizə,
Səadət verdin bizə.
Bizi dəyişdin... Ayrı
Təbiət verdin bizə.
Diləyimiz də oldu,
Hünərimiz də oldu,
İlhamımız da oldu,
Əsərimiz də oldu.
O şirin səadətdən
Kim deyər doymaq oldu.
O ki, o ki, gec gəlib
Tez gedən qonaq oldu.
Gördük ki, boz səhərdə
Dağ oddur, dərə oddur.
O körpə səadəti
Düşmənlər topları uddu...

III

Mənim qüdrətli firqəm!
Mənim şöhrətli firqəm!
Adın həyatımızda
Görünür bahar kimi.
Adın ürəyimizdə
Dolaşır damar kimi.

Vaxtdır! Azadlıq deyə
Yurdumuz soraqdadır.
Doldurulmuş silah tək
Yenə də ayaqdadır.
El də azadlıq deyir,
Dil də azadlıq deyir,
Çöl də azadlıq deyir,
Gül də azadlıq deyir.
Sən yenə bir əlində
Azadlığın məşəli,
Bizi dəmir nizamla
Aparırsan irəli...
Apar bizi! Apar sən
İstədiyini döyüşə!
Daha da bərkiyərik
Biz döyüşə-döyüşə.
Qılınc qınında qalsa
Zağı gedər, pas atar.
Qılınc döyüşdə olsa
Kəsəri min yol artar.
Apar bizi! Zamandır!
Canımız sənə səngər...
Yalnız qəti döyüşün
Alovları əridər –
Könüllərdə yığılan
On yeddiillik qubarı,
Gözlərin ağındakı
Sapsarı intizarı.
Bizə sən öyrətmisən
Həyat nə, döyüş nədir?
Səadət döyüşdədir,
Səadət döyüşdədir...

1963.

HÜNƏR

Sən babamız Babəkin
Nərəsində gurladın.
Sərdarın tüfənginin
Alovunda parladın.
Sən Şeyx Məhəmmədin
Gözlərində yaşadın.
Mirzə Əli Möcüzün
Sözlərində yaşadın.
Pişəvəri yazdı...

Sən

Qələmindən süzüldün.
Min-min fədai olub
Cəbhələrdə düzüldün.
Zindanları dağıtdın,
Qandalları qopartdın.
Döyüş bayrağımızı
İrəliyə apardın.
Tək yerli ağalarla
Döyüşmədin üz-üzə.
Sən cahangirlərlə də
Qabaqlaşdın göz-gözə.
Axı hünərsən!

Səni

Avropa da tanıdı,
Asiya da tanıdı,
Amerika da tanıdı.
Hanı sən tək qəhrəman?!
Hanı sən tək pəhləvan?!
Sənən Muğan düzüdür,
Yumruğunsa Savalan!
Dar ağacı altında
Dönmədin öz sözündən.

İliq yaş əvəzinə
Od töküldü gözündən.
Gizli döyüş zamanı
Nə itdin, nə söndün sən.
Yox, yox, ürəklərdəki
Təsəlliyyə döndün sən!
Sən hünərsən!
Səsinlə
Düşməni kiridirsən.
Ölümü qorxudursan,
Qorxunu əridirsən.
Hünərsən!
Azadlığın
Qardaşı adlanırsan.
Azadlıq deyə-deyə
İçindən odlanırsan.
Zindanlardan keçsə də
Hər səhərin, axşamın,
Azadlıqdır təranən,
Azadlıqdır məramın.
Nə zaman Muğan sinən
İstəyir ki, qabara,
Az qalır ki, nəfəsin
Hasarları qopara.
Sən yüzün yox, minin yox,
Milyonların sözsən!
Adın hünərdir!
Ancaq
Xalqımızın özüsən!
Bu gün səsin dolaşır
Dalğa-dalğa meydanda.
Sabahsa mərd sifətin
Görünəcək cahanda!

1965.

MƏNİM İNQILABIM

“21 Azər”ə.

Mənim inqilabım! Kim deyər ki, sən
Əlçatmaz, ünyetməz xəyal olubsan?
Qarşında zaman da baş əyir ki, sən
Qadir inqilaba timsal olubsan!

Silsilə dağların arxasından da,
Kükreyən çayların dalğasından da,
Dərin üfüqlərin yaxasından da
Alovu görünən tonqal olubsan!

Azadlıq yolunda yürüyənlərə,
Günəşi özünə bürüyənlərə,
Zirvədən-zirvəyə yeriyənlərə
Vüsal arxasınca vüsal olubsan!

Qar naxış salsa da bayrağın üstə,
Diləyin gül açıb yanağın üstə...
Səttarxan nəfəsli torpağın üstə
Neçə-neçə azad mahal olubsan!

Gözləri intizar çəkən yetimin,
Yolları yollara tikən yetimin,
Başına dumanlar çökən yetimin
Saçına mehriban sığal olubsan!

Deyibsən: – Bayramdır, bəzən! – insana,
Çiyinini ağır yük əzən insana,
Taleyini göydə gəzən insana
Sən yerdə ən parlaq iqbal olubsan!

Hələ dastanları sətirlənməmiş,
Hələ qönçələri ətirlənməmiş,
Hələ özü tamam bədrələnməmiş
Sabahı günəşli hilal olubsan!

Dünəni bu gündən soran dünyada,
Sabaha salama duran dünyada,
Neçə-neçə cəlal quran dünyada
Sən özünə məxsus cəlal olubsan!

Əməlin arzunla tarazlananda,
Zirvədən-zirvəyə pərvazlananda,
Düşündə buludlar qotazlananda
Qəfil yaralanmış qartal olubsan!

Ömrün uğur dolu fəsillərində,
Xoşdur qəmlərin də, nisgillərin də...
Səni sevənlərin könüllərində
Yenə də müqəddəs amal olubsan!

1945.

TƏZƏ DÖVRAN

Hər ürəyin yangı dolu
Həsretidir təzə dövrən.
Bir millətin qayğı dolu
Cürətidir təzə dövrən.

İyirmi bir Azərin də,
Qürurun da, hünərin də,
Sevincin də, kədərin də
Nemətidir təzə dövrən.

122

Odlu döyüş meydanında,
Qocanın da, cavanın da,
Dirinin də, qurbanın da
Xidmətidir təzə dövrən.

Kövrəlmişdir çöllərdəki
Gözü yaşlı güllərdəki...
Döyüşlərin dillərdəki
Şöhretidir təzə dövrən.

Bizə qara yaxanların,
Uzaqlardan baxanların,
Neçə çeşmək taxanların
Heyrətidir təzə dövrən.

Vətən! Yetər bərbadlığın,
Üzə gülsün abadlığın!
Qanad açmış azadlığın
Vüsətidir təzə dövrən.

Övladının cəlal olan,
Halaldan da halal olan,
Ancaq hələ hilal olan
Qismətidir təzə dövrən.

De, kim fikrə dalmayacaq?
Sənə heyran qalmayacaq?
Tarixinin solmayacaq
Zinətidir təzə dövrən.

1945.

123

YAXŞIDIR

Zalım! Mən gördüyün məzlum deyiləm,
Yaram sağalıbdır, könlüm yaxşıdır!
Bir bağda gözüm yox, məsum deyiləm,
Daha öz gülşənim, gülüm yaxşıdır!

Sən mənə göstərmə nə bağ, nə bostan,
Doğma diyarına bağlıdır insan...
Əgər bu torpaqlar bitirsə tikan,
Yenə öz çəmənim, çölüm yaxşıdır!

Vətənsiz bir həyat kimə gərəkdir?
Vətənsiz bir ömür ölüm deməkdir.
Vətənsiz heç üzüm gülməyəcəkdir,
Dünyada öz obam, elim yaxşıdır!

Yoxla sevgi hissli romanları sən,
Oxu hikmət yüklü dastanları sən,
Dinlə dağlardakı çobanları sən,
Bayatıyla dolu dilim yaxşıdır!

İnsan yorulubdur qəm daşımaqdan,
Yazıq ürəyindən dərd qaşımaqdan,
O deyir: Dünyada qul yaşamaqdan
Ölüm şərəflidir, ölüm yaxşıdır!

Həyat nə qəfəsdir, nə də ki, zindan,
Azad yaşamaqçın yaranmış insan.
Sənə ölüm hökmü yazıbdır zaman,
Mənim hər gələcək ilim yaxşıdır!

1946.

YURDUM

Yaxın da, uzaq da tanıyır indi
Doğma vətənim, ana yurdumu.
Lakin mənim kimi istərdim hamı
Anlaya yurdumu, qana yurdumu.

Yetər, mirasından danışma, əğyar,
Mənə biganədir o şöhrət, o var.
Mənim öz dilim var, öz ulusum var,
Fəqət yad istədi dana yurdumu.

Keçmişdə çox şeylər vəd etdin mənə,
Dedin “nə istəsən verərəm sənə”.
Zülmündən vətənim döndü mədfənə,
Ey cəllad, boyadın qana yurdumu!

Hər sözüm gurlayan bombadır, yağ!
Sovurar başına daşı-torpağı.
Yenə azadlığın şanlı bayrağı
Bürüyər al-əlvan dona yurdumu.

Bilmərəm nə hədə, nə təhlükə mən,
Qoymaram üstümə qara kölgə mən,
Əgər doğransam da tikə-tikə mən,
Qoymaram əyilə, sına yurdumu.

Qarşıma yüzlərlə çıxsın da düşmən,
Gözümə gülləni çaxsa da düşmən,
Əgər ki, yandırır-yaxsa da düşmən,
Əlimdən vermərəm ona yurdumu.

Qoy səsim yayılsın hində-həbəşə,
And olsun bu yerə, aya, günəşə,
Məni atsalar da oda, atəşə,
Ölərəm, qoymaram yana yurdumu!

Bu dünya durduqca yurdum yaşasın,
Qoy onun qəlbində adım yaşasın.
Möhtəşəm dövlətim, ordum yaşasın,
Yetirsin şövkətə, şana yurdumu!

Təbriz, iyul, 1946.

QOŞMA

Azadlıq dediyin böyük dastandır,
Mən onun bir şaqraq təranəsiyəm.
Yurdumda xəzinə yatır haçandır,
Mən onun bir xırda dürdanəsiyəm.

Səadət carçısı şeirim bulaqdır,
İlk sözü, son sözü ana torpaqdır!
Vətən, doğma vətən nəhəng çiraqdır,
Mən sinəsi dağlı pərvanəsiyəm.

Yorur quş qanadlı xəyallar məni,
Qınayır cavanlar, ahıllar məni.
Divanə saymasın mahallar məni,
Mən yalnız azadlıq divanəsiyəm.

Vətən nə çiraqban, nə bəxtiyardır –
O gözü yol çəkən bir intizardır.
Nə qədər guşəsi xarabazardır,
Mən onun bir kiçik viranəsiyəm.

Bir an qorxutmamış hədələr məni,
Dönmərəm yolundan güdələr məni,
Məsləkim üstündə didələr məni,
Deyərəm Sərdarın nişanəsiyəm.

Mən özüm bir əsrəm, təzə diləkli,
Çiyi göyərçinli, əli çiçəkli...
Səadət arzulu, zəfər istəkli
Böyük qurtuluşlar zəmanəsiyəm.

1973.

AŞIQ

Aşıq Hüseyn Cavana.

Dindir, o sədəfli sazını dindir,
Şirindir hər sözün, söhbətin aşıq!
Qələbə bayraqlı bu xalq sənindir,
Könlündə qalmadı həsrətin, aşıq!

Sən bir xəzinəydin viranələrdə,
Çalib oxuyardın çayxanələrdə,
Sən inci saçsan da meyhanələrdə,
Ucuz tutulardı sənətin, aşıq!

İndi yurdumuzda hörmətimiz var,
Azad qələmimiz, sənətimiz var.
Müdrək firqəmiz var, dövlətimiz var –
Sənə qiymət verir millətin, aşıq!

Oxu xalqımızın hünərlərindən,
Ana yurdumuzun zəfərlərindən.
İlham al günəşli səhərlərindən
Yararaq bağrını zülmətin, aşıq.

Sən çoxdan dikmişdin göz millətinə,
Yaz indi həvəslə söz, millətinə.
Odur öz yurduna, öz millətinə
Ən böyük, ən gözəl dəmətin, aşıq!

Hərdən rübabdan de, gözəlləmə çal!
Eşqi olmayana insan demə, çal...
Bu aləmdən oxu, bu aləmə çal,
Bu əsrə bağlansın ülfətin, aşıq!

Səsin coşub-daşan şələlədirmi?
Qoşman axıb-gələn sülalədirmi?
Zəngülən bir dolu piyalədirmi?
İçdikcə qurtarmır şərbətin, aşıq!

Dostum! Ağ günləri düz bir dastana
Mahnı qoş, tərif de Azərbaycana!
Bu gözəl həyata, təzə dövrəyə
Artsın gündən-günə hörmətin, aşıq!

Müdrək sənətkarın könlünə həmdəm
Qələm bir aləmdir, saz da bir aləm...
Unutma! Şairin nəsibi qələm,
Sənin də saz olmuş qismətin, aşıq!

Zəkan bəşərə dür bağışlasa da,
Səni bütün dünya alqışlasa da,
Ömür kitabını naxışlasa da,
Öz doğma yurdundur zinətin, aşıq!

Qoy sözün, avazın hər yana düşsün,
Getsin dalğa-dalğa Tehrana düşsün.
Düşmən öz yerində həycana düşsün,
Bilsin ki, basılmaz qüdrətin, aşıq!

Özün də cavansan, adın da Cavan,
Dövlətin, sərvətin, yurdun da cavan,
İzzətin, cəlalın, ordun da cavan,
Gözəldir bu adın, şöhrətin aşıq.

Təbriz, 1946.

KİMDƏN ÖYRƏNDİN

Söylə aşıq, sən xəyala
Dalmağı kimdən öyrəndin?
Göydən dərin bir kamala
Dolmağı kimdən öyrəndin?

Məskənindir ana torpaq,
Bəzən aran, bəzən yaylaq,
Neçə dostu əziz qonaq
Qalmağı kimdən öyrəndin?

Tarla üstə, çöl boyunda
Simli sazı gah qoynunda,
Gah başında, gah boynunda
Çalmağı kimdən öyrəndin?

Ürəyindən gəlir hər söz,
Gözlərinə baxır min göz,
Könüllərə alovlu köz
Salmağı kimdən öyrəndin?

Səsin həm zil, həm də aram...
Bu torpaqdır – dedin – anam!
Hər gözəldən min bir ilham
Almağı kimdən öyrəndin?

Sən üzü ağ, alını açıq,
Hər döyüşdə daim ayıq,
Həm fədai, həm də aşiq
Olmağı kimdən öyrəndin?

1956.

SƏN DƏ BAHARSAN

Aşiq Hüseyn Cavana.

Sənin dodağında min gözəl dastan,
Könüllər ovlayan bir nəğməkarsan!
Aşiq Qurbanidən, aşiq Abbasdan,
Aşiq Ələsgərdən bir yadigarsan!

Dağ şələləsisən öz səsinlə sən,
Sanki, ildırımsan nəfəsinlə sən,
Bu eşqin, ilhamın, həvəsinlə sən
Doğrudan dünyada nə bəxtiyarsan!

Bir gün gözümüzdə dolaşarsa nəm,
Başımızda ağrı, könlümüzdə qəm,
Basıb gen sinənə sazını o dəm
Bilirəm ki, bizi ovundurarsan!

Simin dili yoxdur, deməsin naşı,
Dilə gətirmirmi o dilsiz daşı,
Həm qəlb sevinci var, həm də göz yaşı...
De ki, sazsız ölkə, xarabazarsan!

Sən nə nağıldan yaz, nə rüyadan yaz,
Sülhdən, azadlıqdan, partiyadan yaz,
Bir də keşməkeşli bu dünyadan yaz,
Dostum, sən döyüşkən bir sənətkarsan!

130

Qocalıq insanla ekiz yaranmış,
Sinəndə sözlərdən dəniz yaranmış,
Təcnis, dodaqdəyməz, “nərgiz” yaranmış,
Nə yorğun, nə düşkün, nə ixtiyarsan!

Nə olar, başında ağ tüklərin var,
Yazda ağ gül açar badam, iydə, nar...
Zaman saçlarına yağdırdısa qar,
Baharlar içində sən də baharsan!

1958.

GÜNƏŞ

Ey göylər pərisi, ey əlvan günəş,
Sənindir bu diyar, bu məkan, günəş!
Nolar ki, hərdənbir qonaq gəl bizə,
Yaxından şəriki ol sevincimizə!
Sən ağ günümüzü öz gözünlə gör,
Odundan ecazkar bir çələng də hör
Bu od torpağının başına günəş,
Gəlsən bir xalq çıxar qarşına, günəş!
Bilirəm gəlsən də, gəlməsən də sən
Bizi özümüzdən yaxşı görürsən...
Sənsən həqiqətin sönməz çırağı,
Sənsən səadət uca bayrağı...
Sənsən bu torpağın ən yaxın dostu,
Aranın, yaylağın ən yaxın dostu...
Sənin hər telində milyon həyat var,
Uçan şəfəqində sanki qanad var.
Diyardan-diyara qonur quş kimi,
İnsan cəlalına vurulmuş kimi...
Xəyal çata bilmir o ülviyyətə,
Şöhrətin sıığısmır hər şəriyyətə.
Gözüm səhər-səhər görəndə səni,
Fikrim uzaqlara aparır məni.

131

Yadıma qorxulu zamanlar gəlir,
Sonra buz nəfəsli zindanlar gəlir.
Zindanda donanda sənət çeşməmiz,
Yenə susmayırdı cəsur nəğməmiz.
Sən açıb baxırdın pəncərəmizdən,
Tez-tez hal tuturdun hər birimizdən...
Nə zaman könlündə daşırdı dərdin,
Buludlar içində görünməyirdin.
Sən gah tutulurdun, gah ağlayırdın,
Gah da şəhidlərə yas saxlayırdın...
Tarixdən söz açıb bir insan təki,
Nələr deməyirdin bir ozan təki?
Bilirəm, yorğunsan sən də ey pəri,
İpək tellərini topla, gəl bəri.
Gəl, uzaqda durma, yaxın gəl, günəş,
Gəl, öz vətəninə bir dincəl, günəş!
Ay da, ulduzlar da ensin sənənlə,
Mehriban-mehriban sinsin sənənlə!
Dolansın bu yeri işıq karvanı,
Öz qoynuna alsın Azərbaycanı!
Gözəl yaranıbsan təbiətdə sən,
Əfsus, tək-tənhasan ünsiyyətdə sən.
Məni düşündürür bu halın sənənlə,
Bir gün görünməsə camalın sənənlə
And olsun zamanın sonsuz səbrinə,
And olsun Babəkin əziz qəbrinə,
And olsun Sərdarın öz tufənginə,
And olsun Saibin söz ahənginə,
And olsun namusa, eşqə, ismətə,
And olsun qayğıya, mehrə, ülfətə,
And olsun gecələr beşik başında
Əyləşən ananın çatıq qaşında
Oxunan arzusun qüdsiyyətinə,
Əzəmətlə dolu ülviyyətinə,

Biləyimə yığıb hər diləyimi,
Əlimdə qaldırram öz ürəyimi
Qaranlıq göylərə bir məşəl kimi,
Təki solmayasan sən xəzəl kimi...

Dekabr, 1945.

GƏNCLİK

Yüz illik bir ömür sürsə də adam,
Deyir zaman niyə yarıtmaq olur.
Dünyada yüz bahar görsə də adam,
Öz ömür baharı qayıtmaz olur.

Şair! Öz vaxtının qədrini bil sən,
Bircə dəqiqən də getməsin hədərlər!
Şeirdən güldəstə yarada bilsən,
Əllərdən-əllərə dolanıb-gəzər...

Arzusuz-əməlsiz yaşayan insan
Həyatda meyvəsiz ağac kimidir.
Mən yarpaq açsa da ya göy, ya əlvan,
Bir külək əsəndə tarac kimidir!

Haçan ki, uşaqdım, bir körpə quşdım,
Sevinc də, kədər də, nəğməmə yaddı.
Böyüdüm, şairlik eşqinə düşdüm,
Yaşım çoxaldıqca dərdim də artdı!

İşıqlı xəyala dalıb hər gecə,
Ana Vətənimin halına yandım.
Masa arxasında oturub təkçə,
Bu günü düşündüm, sabahı andım.

Mən indi nə quşam, nə də nəğməkar,
Sənət ordusunda bir gənc əsgərəm!
Nə qədər döyüş var, mübarizə var,
Bayrağım Vətəndir, silahım qələm!

Təbriz, dekabr, 1946.

GÜLLƏ SƏSLƏRİ

Ayazlı gecənin sıx zülmətində,
Təbriz zindanının dar həyətidə
Arabir çəksə də o, sağ qıçını,
Möhkəmdir! Gecənin qara saçını
Daraq tək darayan dörd əl fanarı
Yazır qaranlıqda ölüm qərarı...
Amerika pasportlu, özü Tehranlı,
Əli ağ əlcəkli, beyni dumanlı
Əfsər nəşə deyir... Sərbazlar indi
O qolları bağlı tənha igidi
Soyuq bir dirəyə bağlayır bərk-bərk.
Guya dara düşmüş bu qəhrəman tək
Yer kürəsini də ya bir kəndirlə,
Yaxud da pas atmış yoğun zəncirlə
Elə bir dirəyə bağlamaq olar
Ki, son üsyanlardan qorxan ağalar
Dövrün gərdisini saxlaya bəlkə.
Yox, qalxmış ayağa indi hər ölkə!
Sərbazlar müntəzir, dustaq nigaran,
Aralıqda sükut... Lakin bu zaman
Səsi yenə gəlir qoca "sərkarın:
– Bağlayın gözlərin cinayətkarın!
Ölümə qoy açıq gözlə baxmasın,
Yazıqdır, atəşi görüb qorxmasın.
Qoy bilsin ki, bizdə mərhəmət də var,
Möhlət də, cəza da, dəyanət də var.

Bir sərbaz bu ölüm ayağında da,
Qatı qaranlığın qucağında da
O odlu gözləri bağlasın deyə,
Yenə də dustaqda saxlasın deyə,
Məhbusa yanaşır bir ağ kətanla.
O igid yerində dinir həycanla:
– Nə örtük gərəkdir, nə də ki, sarıq,
Düşmən olsanız da, biz ki, tanışıq!
Sizin törətdiyiz cinayətlərə,
Dərdlərə, qəmlərə, fəlakətlərə
Biz həmişə açıq gözlə baxmışıq,
Nə geri çəkilib, nə də qorxmışıq.
İndi də növbəti əməlinizə,
Qanıma batacaq o əlinizə
Mən açıq göz ilə baxmaq istərəm,
Bu ağır olsa da, qoy olsun, nə qəm!
– Yaxşı, bağlamayın, bizi şəriət
Mərhəmət etməyə yaratmış fəqət, –
Deyə lovğalanır əfsər kənardan,
Sanki indi qalxıb gəlmiş məzardan.
Baxın, tufənglərin soyuq lüləsi
Dustağa tuşlanmış. Əcəl gülləsi
Hələ açılmamış. Lakin qabaqda
Əllər tətiydədir, gözlər dustaqda...
İmkani olsaydı bu cənabların,
Kökünü kəsməkçin inqilabların,
Dərin düşüncəli ustadlarını,
Bütün mərd ürəkli övladlarını
Tutardı, dağları, sillələyərdi,
Sonra da beləcə güllələyərdi.
Yox, boşaltmaq olmaz yer kürəsini,
Qoy pozsun ağalar öz nəqşəsini.
Səsini kəsməkçin tək bir nəfərin
Hanı atəş əmri, niyə əfsərin

Nə dili söz tutur, nə əli qalxır?
Gözləri içinə iki göz baxır.
O gözlər gör necə qığılıcı saçır!
Bir fərmanmı verir, atəşmi açır?
O gözlər çoxalır... Onlar İranda
Döyüşdə, sürgündə, darda, zindanda
Min faciə görmüş milyon insanın
Tanış gözləridir. İndi zindanın
Həyətində artır ulduzlar qədər.
Bəli, o gözləri tanıyır əfsər.
Bu igid dustaq da yalnız onların,
Azadlıq aşiqi o milyonların
Uğrunda bu gecə ölümə gedir.
Ah, onlar köməyə gəlmişlər nədir?
Odur hər qəzəbli gözün giləsi
Gah ildırım olur, gah top lüləsi!
Sonra nişan alır lovğa əfsəri.
Qoy indi dayansın varsa hünəri.
O öz yerində titrəyir, xeyr!
– Gəlin gözlərini bağlayın, – deyir.
O açıq gözləri bağlayır sərbaz.
Kətanın dalında gizlənir almaz.
Yox, yox, o baxışlar yazdakı şimşək
Bəyaz buludları parçalayan tək
Qalın kətandan da çıxır kənara,
Yenə də zillənir cənab “sərkara”.
O deyir: – Dinləyin son sözlərimi,
Nə edim, bağlayın siz gözlərimi.
Qorxunuz azalsın bəlkə, ağalar,
Aciz yaranmışdır çünki lovğalar.
Ancaq bu faciə, bu zülmət, bu səs
Bir yaylıq ardında gizlənmə bilməz!

Siz göyün özünü dəsmal etsəniz,
Bu kiçik səhnənin üstə örtsəniz,
Yenə də gizləndə qalmayacaq, yox!
Yaylıqla təsəlli tapmayınız çox!
Sizin törətdiyiz bu zülümlərin,
Bu müsibətlərin, bu ölümlərin
Sayını saxlamış anamız torpaq.
Mın şəhid oğluna matəm tutaraq
Gah göz yaşı tökmüş, gah inləmiş o,
Ölüm hökmünüzü çox dinləmiş o.
Gün gələr ki, siz də axır nəfəsdə
Fərqi yox, istəsəz, istəməsəz də,
Bu ana torpağı dinləyərsiniz,
Ölüm hökmündən də inləyərsiniz...
Bir də söz deməyə o tapmır macal,
Güllələr açılır birdən dalbadal...
O mərd yaralanır, qanı axaraq, –
Yerdə halqalanır... Qızarı torpaq.
Yox! Yox! Bərk döyüşdə, ağır zamanda
Qorxmaz bir qəhrəman yaralananda
Taqətsiz dayanır... Baxır uzağa,
Qaldırdığı bayraq düşür torpağa.
Düşmənsə bilməyir, bilməyir hələ
Bu gecə yarısı atdığı güllə
Yalnız bir nəfəri yığırsa, nə qəm!
O güllə səsindən bu saat, bu dem
Milyonla igidlər qalxır ayağa,
Qalxır ki, əl atsın yenə yarağa.
...Günəş şəhər üstə, qızarı səhər.
Zindan həyətindən sanki bir nəfər
O düşmüş bayrağı – qanlı torpağı
Göyə qaldırmışdır döyüş qabağı...

PARTİYA BİLETİ

– Gətirin – deyə sərvan bir sərbaza əmr edir.
Dustaq gəlir, zindandan zindana düşür, nədir?
Nə itidir baxışı, nə nəhəngdir gövdəsi!
Sanki otağı göyə sovuracaq nəfəsi...
Üz dağlı, dodaq dağlı,
Əl dağlı, ayaq dağlı...
O günəş altda vaxtsız qovrulan baharmıdır?
İldırım yanğınında qarşalan çinarmıdır?
– Hanı partbilet, hanı? Pis olar sənə, yetər!
Ya özün ver, ya da ki, yerini bizə göstər!
Balaca boylu sərvan bir də deyir, iki də...
Dustağın o hədədən tərpenmir bir tükü də!
Görən nədir cənabın fikri, sözü, məqsədi?
Bu cəllad istəyir ki, o qiymətli sənədi
Hələ tamam susmayan kəndin yığıncağında,
Partiya! – deyənlərin gözləri qabağında
Təhqir etsin. Yox, alçaq!
Xain çıxmaz hər dustaq.
O sakit-sakit baxır dağ yerinin qatına,
Fikirləşir... Çox şeyi sala bilmir yadına.
Ah, bir onu bilir ki, kənddə əzan zamanı
Silahlı əmniyyələr bürüdülər daxmanı...
O baxdı hər bucağa,
Bir də yanan ocağa!
Düşündü, o, partbilet bir müqəddəs sənəddir,
Murdar ələ düşməkdən yanmağı məsləhətdir!
O dilsiz varaqların sığalladı üzünü,
Sonra da tez-tələsik öpdü hər bir sözünü,
Odun qoynuna atdı... Sandı ki, adı, sanı,
Arzusu, məhəbbəti, andı, zəhməti, canı
Biryolluq itdi-batdı qatı duman içində.
Şöhrəti unudulmuş neçə insan içində...

Əmniyyələr qapını kandan qopardılar,
Onu süngü önündə bir posta apardılar.
Bir də onu bilir ki, necə sorğu zamanı
Kürənin alovunda qızarmış mis kasanı
Çal saçları pırtlaşıq təpəsinə basdılar,
Qır bağlamış tavandan başı üstə asdılar.
Dedilər, çox adamı ayıltmışan nitq ilə,
İndi də sən özünü ayıltmaqçın nitq elə!
O açıq pəncərədən nəzər salır bayıra;
Yox, o zaman qış idi, yola, izə, çayıra
İndi ana təbiət yaşıl xalı salıbdır.
O düşmənlər içində gör nə günə qalıbdır!
Ah azadlıq! Ah bahar! İki taleyi acı!
Birinciniz mərd qardaş, ikinciniz mərd bacı!
Qardaş nə zamandır ki, qaranlıq dustaqdadır,
Bacı hər səhər-axşam çöllərdə soraqdadır.
Sərvan təhqirə keçir,
Münasib sözlər seçir:
– Axı, partiya üzvü mərd olar, kişi olar,
Polad kimi ürəyi, dağ kimi döşü olar.
Sən də bir partiyalı, daha niyə qorxursan?
Bir kəlmə söz deməyib elə yerə baxırsan.
Ömrün yoxsa dardadır?
– Partbiletin hardadır?
– Bəli!
O çox böyükdür, milyon qatla, yığışmaz,
Nə portfelə, nə cibə, nə qovluğa sığışmaz!
– Bu, aqlını itirmiş, yoxsa bizi dolayır?
Sərvan baxıb kiməsə daz başını bulayır.
– Sanmayın partbiletim neçə adi varaqdır,
Yox! O, ucsuz-bucaqsız vətən adlı torpaqdır!
Yazıları – döyüşə gedən insan sırası!
Vergülləri – qırılan qandalların parası!
Nidaları – tüstüsü ərşə qalxan kənd təhər!
Nöqtələri – çaxnaşmış sız birləşən hər şəhər...

– Daha sus! – deyə sərvan var səsiylə bağırır,
Şahı da, allahı da köməyinə çağırır.
Üzüklü barmağını gah açıb, gah yumunca,
Neçə yol dinib susur əl boydakı tapança.
Dustaq tutur köksünü, səndələyir aramla,
Gözləri o gözlərə zillənir intiqamla.
O çökdükcə, sifəti ağarır cuna kimi,
Gözləri son şəfəqlə parlayır ayna kimi.
Sərvan da o parlayan gözlərə baxır, baxır,
Birdən arıq üzündən kin yağır, dəhşət yağır.
O titrəyir, isidib titrədən bədən sayaq,
Miskin görkəmini o, aynada görən sayaq.
Dustaq yığılır, aman, qanı qızardır yeri.
O qana baxa-baxa sərvan çəkilir geri.
O qəhrəman elə bil
Sinəsindən qan deyil,
Dörd tərəfə al şəfəq, bir də hərərət saçır.
Qarşısından sərvan yox, soyuq qaranlıq qaçır.
Odur, o möhlət alıb öz ağır yarasından,
Yalnız bir dəqiqəlik, zülmətlər arasından
Başıaçıq dayanmış min qəmli insan görür.
Bir də ki, o daxmada bir odu yanan görür.
Dəyişmiş köhnə dövrən;
Nə şah var, nə də sərvan...
Qədirbilən adamlar o ocağın yerində
Bir məşəl alışdırıb xoş günlərin birində.
O məşəl, o od, o şam
Yanır hər səhər-axşam.
Şöləsiylə o kəndin həyatını nurladır,
Bir də o qəhrəmanın surətini parladır.

Dekabr, 1960.

KİTAB TONQALI

Şəhərin içində daşlı bir meydan.
Yanır ortalıqda kitab tonqalı.
Kənarda dayanan neçə yüz insan
Alova baxdıqca gözü qaralır.

Valisə danışır yad bir qonaqla...
Qonaq eynəklidir. Bilinmir fəqət
Dəhşətli yanğına elə maraqla
O tamaşa edir, yoxsa nəzarət?

– Qoy yansın!

– Kül olsun!

– Bizimdir dünya! –

Deyə lovğalanır hələ ağalar.
Yanan kitablarla bir yerdə guya
İnqilabları da yandırmaq olar.

Ah, öz dilimizdə yaranıb qalan
Şeirlər, nəğmələr, dastanlar yanır.
Sanki tək kağızlar deyil kül olan
Arzular, ilhamlar, vicdanlar yanır.

Bax, Möcüz alovlar içindən qalxır
Sarı əbasına bürünən tək –
Gah şeir oxuyur, gah da ki, baxır
Qızıl bir kürsüdə görünən tək.

Bax, o da Səttarxan! Sağdır elə bil,
Dalğalı saçları necə də ağdır?!
Bəlkə qızaran da alovlar deyil,
Sərdarın çiyində qızıl bayraqdır.

Alovlar ardından Aşiq Abbas da,
Qətran da, Saib də. Qövsü də gəlir.
Yana-yana axır sakit Araz da,
Mirzə Fətəlinin səsi də gəlir:

– Təbrizli qardaşlar, dayanmayın lal!
Dünya tanıyarkən şöhrətimizi,
O tiryəki vali, bu yanan tonqal
Neçin təhqir etsin millətimizi?

İzdiham hiddətlə gəlir irəli,
O: “İntiqam! deyir, – yalnız intiqam!”
Gəlir, ərsə dəyəən nəhəng məşəli
Öz nəfəsi ilə söndürsün tamam.

Qonaq sakit idi axı bayaqdan,
İndi adamlarda qəzəb duyunca –
Valiyə nə isə deyir qıraqdan,
Sərbazlar səf çəkir meydan boyunca.

Soyuq sərnizələr havanı dəlidir,
Dəmir hasar kimi kəsir qarşını.
Odur ağalara köməyə gəlir
Neçə sərbaz dolu dövlət məşını.

İzdiham içindən kiçik bir uşaq
Tonqalın yanına qaçır, bu zaman
O öz kitabını tanıyır, ancaq
Oddan götürməyə hardadır imkan?

Axı, bu kitabla neçə gün əvvəl
O, dərs oxumuşdur ana dilində.
Evə qayıtmışdır qayğısız, dəcəl,
İşıq gözlərində, mənə dilində.

O öz kitabını götürür məğrur,
İti addımlarla çıxır aradan.
Qəzəbli valinin əmrilə odur
Dalbadal güllələr yağır arxadan.

Uşaq üzü üstə yıxılır yerə,
Nəmli torpaqlara tökülür qanı.
Qalxır, izdihama baxır son kərə,
Köməyə çağırır bütün meydanı.

O ölür... Arxadan kim isə birdən
Gəlir, o valini boğmaq istəyir.
Dünyanı qaldırıb elə bil yerdən
O daz təpəsinə qaxmaq istəyir.

– Nədir meydandakı bu kül yığımı?
Nədir bu vəhşilik, nədir bu büsat?
Mənim gözlərimin tək işığını
De, niyə keçirdin, de niyə, cəllad?

Qoy səni öldürüm öz əllərimlə!
Sənsən mənim qanlım, mənim cəlladım!
Ədalətli olan əməllərimlə
Tarixə qatil tək qoy düşsün adım.

Deyə o çeynəyir dodaqlarını,
Bir məqam axtarır öz qisasına.
Keçirmək istəyir dırnaqlarını
Titrəyəən valinin düz boğazına.

O kişi tək deyil, yox, arxasında
İzdiham qaynayır bir ümman kimi.
Daşa, dağ boydakı hər dalğasında
Mən valini udar bir tufan kimi.

Vali dəyişmişdir. No fors, nə fərman...
O indi tələsir heyrət içində.
Qonağın qoluna girir nigaran,
Maşına aparır dəhşət içində.

Bilir, geciksələr meydanda bir az,
Nə eynəkli qonaq, nə o qalacaq.
Bu qısa şalvarlı, o təpəsi daz
Tonqalın içində tonqal olacaq.

Ağalar bərk qaçır. Vali unudur
Öz kiçik rütbəli sirdaşlarını.
Sərbazlar sərnizə dalında, odur,
Gizlətmək istəyir öz başlarını.

Yox, onlar da gedir iti ayaqla,
Nə meydana baxır, nə də ki, oda.
Camaat kürəklə, suyla, torpaqla
Tonqalı keçirir his uda-uda...

Adamlar dağılır. Qabaqdasa tək
Odur, başıaçıq bir nəfər gəlir.
Dostları arxadan axır qoşun tək,
Elə bil dalınca bir şəhər gəlir.

Ağır addımlarla o gəlir, ancaq
Qəzəbli gözləri yaşlarla dolu.
İsti qucağında bayaqkı uşaq –
Vaxtsız öldürülmüş günahsız oğlu.

O gəlir, oğlunun paltarı al-qan,
Bir sarılıq çökmüş gül yanağına.
O sanki döyüşdə yaralar alan
Qanlı bayraq almış öz qucağına.

Adamlar dağılır, gedir dörd yana,
İndi girməsə də döyüşə hələ,
Sabah: “Qisas!” – deyə o daş meydana
Daha da inamla birləşib gələ!

Bakı, 1947.

ƏSİR

Qızıldan qayrılma da
Zəncir elə zəncirdir!
Zəncirdən ayrılma da
Əsir elə əsirdir.

1966.

ZİNDANDAN MƏKTUB

1. Oğul.

Oğlum! Baxt ulduzum! Ömür çiçəyim!
Mən tutulan gecə doğulmusan sən.
Zindana düşsə də ata ürəyim,
Mənim ürəyimdən yoğrulmusan sən.

Mən ala bilmədim sənə oynacaq,
Bəlkə oynacaqlar kainatındır?
Yox! Dünyada mənim mərd adım ancaq
Sənin ən qiymətli mükafatındır.

İnsan qanadlıdır! Bəzən bir anda
Yağışdan, yağmurdan, tufandan keçir.
Bir şəhərdə deyil, bütün İranda
Azadlıq yolları zindandan keçir...

Bu zindan havası, bu tüstü çətri
Mənə nə qəriblik, nə də dərd olur.
Tək səni, tək səni görməkdən ötrü
Barmaqlıq ardında gözüm dörd olur.

Atanı qınama! Sən də agah ol,
Sağ-salamat qalan yalnız gözümdür.
Üzüm çarıq-çarıq, kürəyim zol-zol,
Özüm də bilmirəm, bu nə dözümdür.

Səsim daxmamıza çatır elə bil,
Fəqət aramızda pasiban durur.
Təkcə o silahlı pasiban deyil,
Toplu-təyyarəli bir cahan durur...

Ölümdən qorxmuram! Könlüm bir dəniz...
Ölümlər içində seçilir ölüm.
Alovlu, müqəddəs, uğurlu, təmiz
Məsləkin önündə kiçilir ölüm!

Sən böyü! Sən çarpış! Var olsun qolun!
Kədərdən ürəyin şişməsin, oğlum!
Alovlar içinə düşsə də yolun,
Daşlı zindanlara düşməsin, oğlum!

2. Sükut.

Nərə var, eşidənin
Tərpətməz bir tükünü.
Nə qədər ağırsa da
Özü çəkər yükünü.
Sükut var, dağ parçalar,
Qayalıqlar əridər.
Tufanları cilovlar,
Şimşəkləri kiridər.

Dünən məni təzədən
Gətirdilər sorğuya.
Mən dayandım sükutla,
Onlar düşdü qorxuya.
Dedilər yolunu da,
Məsləkini də unut!
Mənim dodaqlarımda
Kilidə döndü sükut.
Dedilər dostlarını
Say! Əmrimizi doğrult!
Mənim dodaqlarımda
Kilidə döndü sükut.
Dedilər öləcəksən,
Sağlığına yox umud.
Mənim dodaqlarımda
Kilidə döndü sükut.
Bayaq o adamlar ki,
Dayanmışdı dağ kimi,
Sükutun siqlətindən
Büzüdü yumaq kimi.
Bu an sanki onların
Arzuları ölüdü.
Mənim arzularımsa
Qəhqəhəylə gülürdü.
Bilirəm ki, bir səhər
Günəş qovanda çəni,
Onların atəşləri
Öldürəcəkdir məni.
Fəqət onları isə
İndidən bulud-bulud,
Mənim dodağımdakı
Sükut öldürdü, sükut!

3. Vüqar.

Vüqar dedim, hər kəsdə var, hər kəsdə yox.
Bu dünyada ürəyi tox, gözləri tox,
O igidlər alınıdakı qırışıqdır,
Bir yarpaqsız ağaca da yaraşıqdır!
O, ölümə getmiş... Ancaq əyilməmiş,
Ünvanına qara böhtan deyilməmiş!
Mənim balam! O möhkəmdir polad qədər,
Lakin hərdən kövrəkləşir şüşə təhər.
Kövrəldimi? Bil ki, sınmaq qorxusu var!
Axı dilsiz vüqarın da duyğusu var!
Yox! Kövrəltmə vüqarını, əziz oğlum!
Görəcəyin ağ günlərə qurban olum...
Tənha gəzsən, yaxın kömək tapmasan da,
Bir içim su, bir az çörək tapmasan da,
Möhkəm dayan! İtirmə öz vüqarını!
Vüqar ilə yoxlayarlar ilqarını.
Neçə zəncir izlər salsa qollarında
Durma! Yeri azadlığın yollarında!
Döyüslərdə üzərinə qaya uçsa,
Yanar torpaq ayağının altdan qaçsa,
Möhkəm dayan! Sındırma öz vüqarını,
O məsləkdir! Dəyişməz öz qərarını.

1966.

VÜSAL

Siz ey Təbriz zindanında
Susmayanlar! Yatmayanlar!
Ömrün ağır zamanında
Məsləkini atmayanlar!

148

Kim bilir ki, xəyallarla
Siz nələrə dalırsınız.
Qollardakı qandallarla
Döyüş himni çalırırsınız.

Kameranın qabağında
Polis gəzir aram-aram...
Kömür rəngli dodağında
Siqar yanır səhər-axşam.

O kəssə də yolunuzu
Müvəqqəti ixtiyarla,
Qızınızı, oğlunuzu
Diləyirsiniz intizarla!

Sonra ömür sirdaşının
Ülfətini anırırsınız.
Neçə döyüş yoldaşının
Həsərtiyə yanırırsınız.

Düşünürsüz, ürəkdə qor...
Ayrılıqda vüsəl xoşdur.
Yox! Vüsəlsiz məhəbbət kor,
Həyat acı, dünya boşdur!

Fəqət, dostlar, bu, arzunuzun
Könüldəki yürüşüdür!
Böyük vüsəl od yurdunun
Azadlıqla görüşüdür!

O olmasa, ah nə qədər
Vüsəl nakam qalacaqdır.
Ürəklərdə axşam-səhər
Yalnız inam qalacaqdır.

149

O vüsaldan doğacaqdır
Milyon-milyon kiçik vüsal!
Qaranlığı boğacaqdır
Yerdə insan, göydə hilal!

1974.

BEŞ MİLYONDAN BİRİ...

I

O zaman ki, ana Təbriz oda qalandı,
Yenə pusdu hər addımda insan-insanı...
O gənc, doğma şəhərində gizli dolandı,
Bilinmədi nə mənzili, nə də ünvanı.

Mənsə onu izləyərək kor gecələrdə,
Yerişini təyin etdim addımlarından.
O, bəzən də daldalandı dar küçələrdə,
Gecələrin adam yeyən adamlarından...

O, şəhərin mərkəzindən bir xeyli uzaq,
Bir daxmaya yola düşdü hər gecə yarı.
Əvvəl yorğun fəhlələri salamlayaraq,
Bir kitabla yaxınlaşdı çırağa sarı...

İnqilabçı dahilərin kitablarını
O, oxudu... Şərh elədi fəhlələrə tək...
Unudaraq yorğunluğun əzablarını
O, oxudu üfüqlərdən gün qalxanadək...

O, oxudu... Sanki Sərdar öz amalıyla
Bu daxmanın qapısından içəri girdi.
Öz ürəyi, öz dühası, öz kamalıyla
Sanki, donan ürəklərə bahar gətirdi.

O, oxudu... Pişəvəri öz əsəriylə
Dalğın baxan o gözlərdə canlandı hər an.
Hamı qəlbən tanış oldu öz rəhbəriylə,
Xəyalında əlini də sıxdı yaxından...

O, oxudu... Firqəsinin qanun əsası –
Min maraqla şərh olundu min varaq kimi.
Ay batarkən rəhbərliyin böyük zəkası.
Bu daxmaya işıq saçdı bir çıraq kimi.

O, bəzən də rütubətli karxanalarda
Fəhlələri çağıranda qəti üsyana,
Övladları öldürülmüş mərd analar da
Məhəbbətlə oğlum dedi, o gənc oğlana...

II

Polislərsə, çox güddülər... Bir səhər erkən
Süngülərin qabağına qatdılar onu...
Divarında-tavanında göbələk bitən
Bir qaranlıq kameraya atdılar onu...

O, barmaqlıq arasından baxdı yollara,
Nə göz yumdu, nə su içdi, nə çörək yedi.
O, mənasız təkliflərə, boş suallara
Süngülərin arasında yenə yox dedi!..

Təpiklərdə qana batdı onun kürəyi,
Qulağında cingildədi tufəng qundağı.
Nə zaman ki, şallaq altda keçdi ürəyi,
Su səpdilər, ayıldılar cavan dustağı.

(İnsan gərək ağ gündə də, qara gündə də
Öz canından artıq sevə öz məsləkini,
Təqibdə də, sürgündə də, can üstündə də
Zülmətlərə məşəl edə öz ürəyini...)

Nə zaman ki, yarasında toxdadı ağrı,
O, qapıya baş söykəyib getdi xəyala...
Gah obaşdan, gah günorta, gah gecə yarı
O, gizlicə gətirildi sorğu-suala...

III

Odur, kiçik pəncərəli sorğu otağı...
Neçə ömür qeyb olmuşdur o nəmli yerdə.
Kimin ki, o döşəməyə dəymiş ayağı,
O, işıqlı bir həyata dönməmiş bir də.

Qapılarda kəsilmişdir qurtuluş yolu,
Otaq sakit, dustaq yorğun, hakim əsəbi.
Hakim bilmir hər varağı üsyanla dolu
Açılmamış bir kitabdır dustağın qəlbi.

Hakimə bax! O, qocalmış cavan yaşında,
Araqdanmı, tiryəkdənmi tökülmüş dişi.
Gah bazarda, gah evində, gah iş başında
Cəza kəsmək, rüşvət almaq olmuş vərdişi.

Hakim dinir: – Sən dövlətə edib itaət,
Dik başını bu qanuna əyəcəkmisən?
Tərsliyini, inadını atıb nəhayət,
Dostlarının ünvanını deyəcəkmisən?

De, kimlərdir karxanada səninlə birgə
Fəhlələrin arasına iğtişaş salan?
Oğlan, məgər sahibsizdir bu boyda ölkə,
Sənə kiçik görünürmü dövləti-İran?

– Durun, cənab, fikrinizdə yanılırsınız,
Onu yadlar pul zoruna sizdən almışdır.
İndi dövlət saydığımız İrandan yalnız
Xəritələr üzərində bir ad qalmışdır!

Bu torpağı, bu milləti siz bir əşya tək
Gah Londona satırsınız, gah Vaşinqtona...
İndisə baş aparmayın, deyiniz görək
Kimlər sizi vəkil etmiş, cənablar, buna?!

Hakim bəzən öz ovcuna baxır qurd kimi,
Qəzəbindən yaman əsir əli-ayağı...
O, bəzən də dilə tutub gənc “müttəhimi”,
Min hiyləylə gülümsəyir iblissayağı.

– Sən cavansan, dostlarının yerini göstər,
Səni isə azad edək... Get daha dincəl!
Dostlarının adlarını deməsən əgər...
Sabah səni Daş meydanda gözləyir əcəl...

– Qoy gözləsin, asılısam da qorxmuram, nə qəm,
Gözlərimdə qoysanız da indi kamımı,
Bilin, sabah ya öz oğlum, ya da öz nəvəm
Qoymayacaq yerdə qala intiqamımı...

Zindanlarda, sürgünlərdə keçmiş ilimiz,
Könlümüzün xanimanı düşmüş talana...
Fəqət adət etməmişdir bizim dilimiz
Nə hiyləyə, nə böhtana, nə də yalana!..

Dəllallıqda özünüzə tapılmaz əvəz,
Satarsınız zövcənizin öz ismətinə...
Dostlarımla ünvanını bilmək istəsən
Gəzin bütün Azərbaycan məmləkətini...

Elə bu vaxt bir izdiham üzük qaşı tək
O otağı dörd tərəfdən alır araya...
Yenə dostlar yaman gündə can sirdaşı tək
Bir-birindən xəbər tutub çatır haraya...

Dustağ baxır... Min fərəhlə çırpır qəlbi,
O, təmkinlə davam edir yenə sözünə.
Elə bil ki, hər kəlməni bir mərmə kimi
Alıb çırpır müstəntiqin murdar üzünə.

– Yadınızda saxlayın ki, xalqın gümanı,
Məmləkətin ümidgahı nə beş, nə ondur.
Tanıdığım, güvəndiyim dostların sanı
Astaradan Zəncanadək beşcə milyondur!..

Bəli, cənab, özünüzü nahaq yormayın,
Unutmayın, çəkdiyiniz zəhmət hədərdir.
Odur, gələnlə izdihamı diqqətlə sayın,
Görün mənə tanışlarım neçə nəfərdir!

Bax, izdiham dayanmayı, o yaxınlaşır,
Fəhlələr də yumruqların qaldırır göyə.
Polislərin rəngi qaçır, müstəntiq çaşır,
Baxır... Baxır... izdihama göz döyə-döyə.

Dodaqaltı gülümsəyən o cavan dustağ
Deyir: – Cənab, gələnləri yaxşı sayın siz.
Nə qədər ki, azad deyil anamız torpaq,
Hələ davam edəcəkdir mübarizəmiz!..

Baki, 1951.

TƏBRİZDƏ QIŞ SƏHƏRİ

Üfüqləri ağardıqca ana Təbrizin,
Gecə çəkir uzaqlara öz karvanını.
Yenə yaşıl minarədə qoca müəzzin
Salavatla tamamlayır sübh əzanını.

Bu əzandan hökmdarın yoxdur xəbəri,
Bu yeknəsək sızıltılar nəyinə gərək?
Kəlləsində dolandıqca meyın əsəri
Xumarlanıb yatacaqdır günortayadək.

Hökmdarın daş qəlbində oyatmır marağ
Nə şaxtalar, nə yoxsullar, nə də azançı.
Yatağından duran zaman düşünür ancağ
Dünənkindən artıq olsun bu gün qazancı.

Hökmdarın bu dünyada ülvi sandığı
Nə insanlıq, nə sədaqət, nə məhəbbətdir.
Onun üçün çox sevdiyi bir pul sandığı
Bu dünyada hər nemətdən yüksək nemətdir.

Bu qaydadır, sübh zamanı qızarıb dağlar,
Quşlar yayır yer üzünə ilkin xəbəri.
Təbrizdəsə qış mövsümü yurdsuz uşaqlar
Quşlardan da erkən açır soyuq səhəri.

Dağların da qızartısı şəfəq deyildir,
İgidlərin yarasından çilənmiş qandır!
Qarlı-buzlu gecələrdə gör neçə ildir
Yurdsuzların son pənahı bir xiyabandır.

Sübhə qədər çoxu donur mücəssmə tək,
Soyuq gözlər şüşə olub qapanır yarı.
Orda-burda büzüşənlər oyanır tək-tək,
Yenə hərə addımlayır bir səmtə sarı...

Yorğun fəhlə oyanmışdır hələ obaşdan,
Qulağında səslənməmiş xoruzun banı.
Beşikdəki körpəsini öpüb yavaşdan,
Qaranlıqda tərək eləyir soyuq daxmanı.

Xalçaçı qız iki gündür yeməmiş çörək,
Qapı-qapı iş gəzəcək o bütün günü.
O, əlilə xalılara vurduqca bəzək,
Özünün nəm karxanada solmuşdur hüsnü.

Qoca memar yaxınlaşıb soyuq sobaya
Öz yamaqlı çuxasını taxır əyninə.
Çəkicini, çömçəsini yığıb torbaya
Astanadan çıxan kimi atır çiyinə.

Hambal da öz kəndirini sancır palana,
O düşünür... Çörək qəhət, külfət böyükdür.
Daşdığı ağır taylar qalsın bir yana,
Axı onun öz dərdi də özünə yüküdür...

Hələ tamam açılmamış dumanlı səhər,
Təbiət sərt, hava soyuq, üfük toranlıq...
Ac insanlar axın-axın düşür dərbədə,
Ürəklərdə bir şikayət, bir nigaranlıq.

Nə düşünür, nə diləyir axşamdan bəri
Sinələrdə dincəlməyən əl boyda ürək?
Görən harda tapılacaq ona iş yeri,
Bu şəhərdə daşdan çıxır bir parça çörək!

Odur, çörək həsrətilə, iş sorağıyla
Kəndlilər də dəstə-dəstə gəlir şəhərə.
Kimi yavaş addımlayır öz uşağıyla,
Kimi ömür sirdaşıyla batmış qəhərə.

Şəhərin hər küçəsindən gəlir qatarla
Bir-birini tanımayan işsiz insanlar.

Lakin vahid məqsəd ilə, vahid şüarla
Bir meydanın ortasında birləşir onlar.

Fəhlələr də, kəndlilər də, sənətkarlar da
Ustandarlıq* həyətinə düzəlir yola.
Partiyanın göndərdiyi o şüarlar da
Başlarının üstündədir... Uğurlar ola!

O izdiham addımlayır saraya doğru...
Nə əmniyyə, nə pasiban, nə də nizami
Silahlarla kəssələr də keçidi, yolu,
Dayandıra bilməyirlər o izdihamı...

Hələ tezdir... Açılmamış bir dükan, bazar,
Səhənd üstü qızıl rəngə boyanmamışdır.
Röyada da qazanc yeri gəzən hökmdar
Sübhün şirin yuxusundan oyanmamışdır.

Qoy hökmdar xumarlansın yataqda rahat,
Dinləməsin nə ahları, nə amanları!..
Mübarizə meydanıdır anamız həyat,
O qaldırır təpiklərdə tapdananları!..

Bir gün ellər axıyacaq dəstəbədəstə,
Hökmdarın boğazından tutub boğacaq!
Bu inqilab şəhərinin başının üstə
Azadlığın lalə rəngli sübhü doğacaq!..

Yanvar, 1949.

* qubernatorluq

TƏBRİZ QADINI

Sən ey Təbriz qızı, Təbriz qadını!
Dinlə bir anlığa öz övladını.
Sənin ehtiramın, adın əzizdir,
İsmətin, namusun güldən təmizdir.
Ağladın, sızladın qara daxmada,
Dörd yandan çəkildin dara daxmada...
Göz yaşın islatdı yanaqlarını,
Cəlladlar tikdilər dodaqlarını.
Danışa bilmədin, gülə bilmədin,
Nə də göz yaşını silə bilmədin.
Başına dəydikcə acı qırmaclar,
Ağardı qar kimi o qara saçlar...
Duymadın həyatın hikmətini sən,
Çox çəkdi ağ günün həsrətini sən.
Ağalar duymadı ağır halını,
Sənin toxuduğun gözəl xalını
Bir ajan, əlindən güclə qopardı,
Əcnəbi “qonağa” peşkəş apardı...
O gün ki, yadlarla doldu bu Təbriz,
Ya bir amerkalı, ya bir ingilis
Bu dar komalara kəsildi “ağa”,
Sənin də zəhmətin getdi uzağa...
Qoy yerə nur töksün asıman, günəş,
Başımız üstündə qızaran günəş
Oyatsın yuxudan hər sabah səni,
Çağırınsın fabrikdə hər dəzgah səni.
Get, çalış hər işdə müzəffər ol sən!
Əmək cəbhəsində bir əsgər ol sən!
Qara qızıl çıxart yerin qatından,
Sənindir sərvəti bol Azərbaycan!

Onun başdan-başa sinəsi dağdır,
Sənin məlhəminlə sağalacaqdır.
Get, çalış yurdumun tarlalarında,
Sənintək işləsin balaların da...
Daim süfrəmizdə bol olsun çörək,
Yada əl açmasın elimiz gərək!
Ya bir mühəndis ol, ya bir həkim ol,
Ya da istedadlı bir müəllim ol,
Gözləsin məktəbdə uşaqlar səni,
Onlar ana kimi qucaqlar səni.
“Doğma”, “Ögey” sözü yoxdur bu yerdə,
Sənin dərs verdiyin o körpələr də
Üzünə baxdıqca fərəhlə gülsün,
Qara gözlərindən sevinc tökülsün...
İstərəm uğurlu olsun yolların!
Bax, azad diləkli mərd oğulların
Hazırdır əmrinə bu gün də sənin,
Düzülmüş cərgəyə önündə sənin.
Çıx bir natiq kimi nitq eylə bu gün,
Bizə bir təlimdir hər bir öyüdün...
Qoçaq Zeynəb* kimi al tufəngini,
Doldurub çiyinə sal tufəngini.
Yaddan təmizləyək vətənimizi;
Tufan soldurmasın gülşənimizi.
Eşitsin qoca Şərq məğrur səsinə,
Böyük azadlığın təranəsini!..

Təbriz, mart, 1946.

*Təbrizdə inqilabçı bir qadın olmuşdur.

ODLU GÖZ YAŞLARI

*İran irticaçıları tərəfindən həlak olmuş
şair Sədi Yüzbəndinin anasına ithaf
edirəm.*

Neçə gündür səhər-axşam talanır şəhər,
Küçələrdə öldürülür ah, neçə insan.
O harada yubandı bəs, axı, bu qədər,
Mənzil uzaq, yol qorxulu, ana nigaran...

Bir yandan da yağan qarı sovurur tufan,
Torpaq neçə qar sütunu dirəyir göyə;
O tufanın şiddətindən bəlkə asiman
Bu palçıqlı damlar üstə uçmasın deyə.

Ana bəzən dama çıxır, bəzən dərbəndə,
Köks odunu soyutmaqçın çovğundan udur.
Bir qaraltı, bir hənirti, bir səs gələndə
Xəyalından keçirir ki, bu gələndə odur!

Deyir: – Balam nə kənardan saldı yolunu,
Ya Qaradağ kəndlərində, ya Əhərdədir.
O bilmir ki, qoca Təbriz şair oğlunu
Tapşırıqla yola salmış, o, xətdədir.

Odur, kimsə təpikləyir kandar daşını,
Yıxır həyəət qapısını düz qürub çağı.
Aman! Doğma övladının kəsik başını
Ananın öz qarşısına atır bir yağı.

Ana baxır, tanımayı. Birdən “ah” deyir,
Vəhmələyir, səndələyir, qalxır, qıvrılır.
Asimanı yumruq olub başından dəyir,
Ya ayağı altındaca yermi yarıdır?

Yana-yana o dindikə, od nəfəsindən
Qar alışı, duman axır, yolçu büdrəyir.
Üfüqlərdən-üfüqlərə düşən səsindən
O tufanın özü belə qorxub titrəyir.

Qatil görür, hırıldayır, kinli gözləri
Yaş gözlərdə yanan oda sataşan kimi
Kilidlənir dodaqları, əsir dizləri,
Gözdən itir o tufana qarışan kimi.

Yazıq ana fəryad edir... Dərdi, acını
Nə qəlbinə sığışdırır, nə də beyninə.
Tufan soyuq əlləriylə onun saçını
Gah döşünə səpələyir, gah da çiyinə.

O, oğlunun qana batmış kəsik başını
Öz saçıyla bürüyərək döşünə basır.
Dondurmasın deyə sanki qar göz-qaşını
Balasını gah yoxlayır, gah qulaq asır.

Tez-tələsik vidalaşır köhnə həyətlə,
Nə ədalət, nə mərhəmət, nə divan gəzir.
Öz oğlunun dostlarını anır həsrətlə,
Ardlarınca gedir... İndi o, hayan gəzir.

O yeriyir, qar bassa da düzü, yamacı,
Dörd yanını düm ağ görür tufan içində.
Öz əksini görsə idi, bilərdi saçı
O qardan da ağ olmuşdur bir an içində.

O yeriyir səmti ilə Səhənd yolunun,
Gözlərində yaşlar deyil, yanan atəşdir!
Tufanda o, özü dağdır, nakam oğlunun
Qanlı başı dağ döşündə batan günəşdir!

O yeriir, qarşılıyır sərt sazaqları,
Tale döyür, dövrən döyür, təbiət döyür.
Bağrında mərd oğlunun göy dodaqları
Gələcəyin şərəfinə nəğmələr deyir...

Dekabr, 1953.

TƏBRİZDƏ NOVRUZ BAYRAMI

I

Novruz bayramıdır. İl başa çatıb,
Gah isti yel əsir, gah yağış yağır.
Qalın yorğanını üstündən atıb
Dərin nəfəs alır yer ağır-ağır.

Bahar yaxınlaşır. Meşə, dağ, dərə
Yenə öz qoynuna sərəcək xalı.
Bir incə musiqi, gözəl mənzərə
Ürəkdən siləcək dərdi, məlalı...

Qızlar öz baxtını, öz niyyətini
Çağlayan sulara yoxlayacaqdır.
Sevdiyi oğlanın əmanətini
Görüş gününədək saxlayacaqdır!

Söyüd ağacları xiyaban boyu
Ötən yolçulara baş əyəcəkdir.
Dağın döşündəki bulağın suyu
Yorğun sarbanlara gəl deyəcəkdir!

Yaşıl budaqlarda yuva qurmağa
Köçəri quşlar da uçub gələcək.
Mən isə o taya, ana torpağa
Baxdıqca sinəmdə alışır ürək.

Novruz bayramıdır indi o yerdə,
Bir yanda şadlıqdır, bir yanda matəm.
Biri keyfə dalmış, birisi dərdə,
Üz-üzə dayanmış o iki aləm.

II

Təbriz. Ustandarlıq. Təntənə. Saray...
Əyanlar toplanmış axşamdan bəri.
Musiqi ətrafa saldıqca haray,
Salonda rəqs edir "incə bir pəri".

Müxtəlif içkilər, əlvan xörəklər
Mizlərin üstünə gəlib düzülür.
Şərabdən sustalır soyuq ürəklər,
Başlar dumanlanır, gözlər süzülür.

Odur, baş tərəfdə əyləşən ağa
Saçları ağarmış bir ingilisdür.
İrana, Misirə, Hində, İraqa
Min yol səfər etmiş qoca iblisdir.

Baxın, yaxşı baxın siz o cənaba,
Ölümlər, qırğınlar törədən odur.
O kəmənd atsa da hər inqilaba,
Özünün son yolu ölüm yoludur.

Baxın, həris gözlü bir amerikalı
Uolstritdən danışır yenə.
Bir badə qaldırıb "həzrəti vali"
İçir o "hörmətli dostun" eşqinə.

De, kimdir bu vali? Öz arzusunu
Vətəndən yüksəkdə tutan bir adam!
Zifaf gecəsində öz namusunu
Sərvətə, rütbəyə satan bir adam!

Yanında əyləşmiş meşşan qadına
Vali ənam verir, şərab içirir.
O “nəcib” ağalar novruz adına
Belə məclis qurur, bayram keçirir.

III

Şəhər içində sə görün nələr var:
Dilənçiyə dolmuş yolların üstü.
Sükuta dalmışdır uçuq daxmalar,
Başsız həyətlərdə nə od, nə tüstü...

Gözlərim ayrılmır mənzərələrdən,
Daş zindan baş çəkir dumanlıqlara.
Dəmir barmaqlıqlı pəncərələrdən
Dustaqlar boylanır qaranlıqlara.

Kimdir o zindanın yanında gəzən?
Çiyinin üstündən baxır lal kimi.
Cındır çadrasını sürüyüb bəzən
Dolama yollarda itir xal kimi.

Anadır! Zindanda nə hava, nə nur,
Nə süfrə, nə şərab, nə qəhqəhə var.
Nəmli bir otaqda yığışib, odur,
Yenə gələcəkdən danışır dostlar...

Hər kəs bir ümidlə çatıb qaşını
Qurtuluş gününü gözləyir ancaq.
Dostunun çiyinə qoyub başını
Nə işə düşünür cavan bir dustaq.

Danışan qadının titrəyir səsi,
Əziz balası da qısılmış ona.
Körpənin qəlbində üşüyən səsi
Doğma nəfəsiylə isidir ana.

– Yat bala, qonşular yatmışdır tamam,
Nəcin gözlərinin qaçmış yuxusu?
– Deyirdin bayramda gələcək atam,
Bəs hanı, gəlmədi...
– Gələr, a quzum!

Mən süfrə salaram, dostlar qoç kəsər,
Atan da əyləşər öz aramızda.
Sonra da bir yerdə səhərə qədər
Bayram eləyərək öz daxmamızda.

Sənin əllərindən yapışıb atan
Gəzməyə aparar qürub çağları.
Atanla görərsən könlünə yatan
Yanan şefəqləri, qarlı dağları.

– Ana, atam gəlsə, həməm bayramda
Mənimçin xurma da, paltar da alar?
– Xurma da, paltar da, iydə də, şam da.
Hər şey, hər şey alar, di yat, Etibar.

Bunlar təsəllidir... Nə etsin ana?
Pəncərələr qırıq, daxma soyuqdur.
Düyü, yağ, şirniyyat qalsın bir yana,
Doyunca yeməyə çörək də yoxdur.

Uşaq bir an susur... Sonra təzədən:
– Ana can, bəs haçan gələr o bayram?
– Oğul, nə zaman ki, bu dustaq vətən
Şahlar tapdağından qurtarar tamam...

Ananın sözləri bitməmiş hələ,
Daxmanın qapısı döyülür yavaş.
O, dar pəncərədən boylanır çölə:
– Kimsən, qapı döyən?

Mən, usta Dadaş!

Dadaş tanımasın deyə bir nəfər,
Bir kəndli paltarı geymiş əyninə.
Yeməklə doldurub ağızına qədər
Köhnə bir xurcunu atmış çiyninə.

O girir daxmaya... Dolu xurcunu
Təmkinlə söykəyir nəmli bucağa.
Hovxura-hovxura soyuq ovcunu
Bir anaya baxır, bir də uşağa.

– Deyir: – Əsmər bacı, sizi unutmaz
Nə məslək dostları, nə də təşkilat.
Ananın qəmləri dağılır bir az,
Fikri azad olur, ürəyi rahat.

Novruz bayramıdır. İl başa çatıb.
Gah isti yel əsir, gah yağış yağır.
Qalın yorğanını üstündən atıb
Dərin nəfəs alır yer ağır-ağır...

1947.

FƏDAİNİN MƏZARI

Səhəndin çiynində günəş sozarır,
Köhnə qar parlayır qırıq güzgü tək...
Zirvədə bir parça bulud bozarır,
Yaman doluxsunur nakam sevgi tək.

Ətəyinə düşür qədim Təbrizin
Nadir Göy məscidin uçmuş divarı.
Baxıb göy üzünə qoca müəzzin
Tanış pillələrlə qalxır yuxarı.

Sanki nalə çəkir soyuqda yazıq,
Dinlə! O qürubun əzan səsidir.
Qərbdən gələnlər də öyrənmiş artıq,
O şərq axşamının fəqan səsidir.

Şəhərdən qıraqda bir qəbristan var,
Burda lal qəbirlər sakit uyuyur.
Tələsə-tələsə ötən yolçular
Bir anlıq dayanır, dua oxuyur.

Görən hansı nəsil, hansı zamanda
Bu yerə ilk dəfə cığır salmışdır.
İnsan övladından bu qəbristanda
Bir sınıq baş daşı nişan qalmışdır.

Durub seyr edirəm qürub çağını,
Həmən qəbristanda bir məzar da var.
Onun bərkiməmiş boz torpağını
Təzəcə örtmüşdür yabanı otlar...

O məzar yanında nə zamandır sən
Səssiz oturubsan doğma balanla.
Yalnız öz könlündə söhbət edirsən
Vaxtsız ayrıldığın o qəhrəmanla.

Sənin məzar üstə əyilir başın,
O igidin adı dodaqlarında...
Axıb damla-damla isti göz yaşın
Donur, buz bağlayır yanaqlarında.

Əsdikə axşamın soyuq küləyi,
Oğlunu basırsan isti qoynuna.
Başına örtüdüün qara örpəyi
Külək sürüşdürür salır boynuna.

Qalx, bacım, qalx səni kəsməsin ayaz!
Körpə oğlunu da qaldır ayağa!
Torpaq kar yaranmış... O qulaq asmaz
Bu dərdə, bu hala, bu ağlamağa!

Can bacım! Bilirəm, şəhid sevgilin
Səadət uğrunda mücahid oldu!
Sənin öz vətənin, sənin öz elin
Onun hünərinə bir şahid oldu!

Onun səngərlərdən gələndə səsi,
İstibdad ordusu çəkdi ağ bayraq.
Zərli salonların düşdü pərdəsi,
Vəzirlər, əyanlar titrədi zağ-zağ.

Zülmətlərdə sönən bir şimşək kimi
Əfsus, o gözlərdə tez qaraldı nur.
Lakin, azad ruhu bir külək kimi
Doğma vətəninə dolaşmış durur.

Həyat səhnəsinə ilk gələnlərin
Bu günü sabahçın bir yadigardır.
Səadət uğrunda mərd ölənlərin
Şöhrəti tarixə bir iftixardır!

Əziz sevgilini düşündükcə sən,
Öz yoxsul daxmanda olmadın aram.
Öz yetim balanın tutub əlindən,
Bu məzar başına gəldin hər axşam.

Sən yüksək saxlayıb öz vüqarını
Nə sədəqə yığdın, nə “ağa” dedin.
Sən öz qəhərini, öz əsrarını
O daşa, kəsəyə, torpağa dedin!..

Uçulmuş komanı döydü qar, külək,
Sən çılpaq da qaldın, sən ac da qaldın.
Bu qara günündə bir təsəlli tək
Ötən ağ gününü yadına saldın.

Yanaqları kirşan, dırnaqları qan
Meşşan qadınlara qatılmadın sən.
Nə də ki, daş-qaya aldanıb bir an
Pullu ağalara satılmadın sən!

Sən körpə oğlunu basıb bağına
Bəzən nağıl dedin, bəzən bayatı.
Sən hələ indidən anlatdın ona
Bu acı mühiti, ağır həyatı!

Sən öz sevgilinin xatirəsini
Dərdli ürəyində yaşatdın hər gün.
Hicranlı eşqinin abidəsini
Kiçik bir xalçada toxudun, hördün.

Onu qurtarmaqçın çatmadı pulun,
Sinəyə bir dağ da çəkdi kasıblıq.
Yaşaran gözünlə, taqətsiz qolun
Xalçanı hanada qoydu yarımçıq.

Tez yanıb, tez sönən ulduzlar kimi
Gözlərin axmasın, Təbriz gözəli!
Şiş dağlardan əsən bir ruzgar kimi
Zaman çox sürətlə uçur irəli...

Bir səhər körpənin tutub əlindən
Qalib ordumuzu salamlayarsan!
Evinə sevinclə qayıdaraq sən
Yarımçıq xalçanı tamamlayarsan.

İgid fədailər dəstəbədəstə
O qəbrə baş əyər min ehtiramla.
İndi otlar basmış məzarın üstə
O vaxt təzə güllər səpər nizamla.

Yerin dəyişdikcə ilk xəritəsi,
Dilsiz əsrlər də qocalacaqdır.
Sənin sevgilinin tunc abidəsi
İllərin ardından ucalacaqdır!..

Baki, 1949.

SƏTTARXAN

Qərib məzarının daşlı yoluna
Gələnlər gül əkir, gülüstan deyir!
Analar göz açan körpə oğluna
Şanlı bir ad qoyur, Səttarxan deyir.
Adın möhtərəmdir, xatirin əziz,
Səninlə hər zaman fəxr edirik biz!
Sənin qüdrətinə, şəhamətinə
Qoca şərq əzəldən bir şahid oldu.
Xalqım dəstə-dəstə qoşulub sənə
Vətənin uğrunda mücahid oldu.
Öz şahin səsinlə oyatdın eli,
Hamı alqışladı bu xoş əməli.
Nə duman, nə yağış, nə qar, nə ruzgar
Sənin iradəni qıra bilmədi.
Hər yandan üstünə gəldi yağılar,
Lakin o mərd başın heç əyilmədi.
Dünya malına da aldanmadın sən,
Arxan ellər oldu, səngərin vətən!
Qucağında tüfəng, belində qatar,
Məslək dostlarınla girdin səngərə.
Nə gecə, nə gündüz ey şanlı Sərdar,
Yarağı qoymadın əlindən yerə.

170

Onu sirdaş kimi basdın bağına,
Vətən qulaq asdı ürək ağrına.
And içdin imanla odlar yurduna,
Dedin: bədənimdə nə qədər can var,
Qoymaram, ey vətən, ey böyük ana,
Bu doğma qoynunda dolana əğyar.
Azər övladları qul ola bilməz,
Günəşin üzünə pərdə çəkilməz!
Gərək yer altında qalmasın mädən,
Yurdumda nə bekar, nə ac olmasın.
Qızıl xəzinəsi – bu gözəl vətən
Daha özgələrə möhtac olmasın.
Çıxsın əsarətdən elimiz bizim,
Təhqir olunmasın dilimiz bizim!
Vətənin şənini uca tutaq biz,
Qoruyaq ölkəni gözümüz kimi.
Bizdən sonra gələnlər azad nəslimiz
Şərəflə yaşasın özümüz kimi.
Vətən yad əlində qalmasın deyə
Üsyan bayrağını qaldırsın göyə!..
...İllər gah tufanlı, gah da ki, səssiz
Sonsuz qatar kimi keçəcək... Ancaq
Qaradağ, Səttarxan, Məşrutə, Təbriz
Yenə dodaqlarda dastan olacaq.

Ərdəbil, mart, 1946.

ÖLMƏZ SƏRKƏRDƏ

Sərdar!

Döyüşdüyün hər ağır günə
Bu dünyanın özü bir şahid oldu.
Gəldi, mərd insanlar and içdi sənə,
Azadlıq yolunda mücahid oldu!

171

Nərənə min dəmir qapı döyüldü,
Öz polad iradəən döyülmədi, yox!
Qarşında buludlu dağ da əyildi,
Fəqət məğrur başın əyilmədi, yox!

Sərvət vəd etdilər...

sınmadın, Sərdar,
Şərqi başı üstə səsləndi andın!
Düşməni atəşilə yanmadın, Sərdar,
Yananda vətənin halına yandın!

Sən dostu dost oldun, yağya yağ,
Babəkdən öyrəndin qəhrəmanlığı!
Çarpışdın...

sinəndə millətin dağı,
Saçında zamanın pərişanlığı...

Dedin: – Mənim xalqım, hanı növrəğin?
Ömür şəfəqlənsin, hünər dillənsin!
Altı sərvət dolu ana torpağın
Üstündə övladı neçin dilənsin?

Nə mahnı danışır, nə könül doyr,
İlham küsülüdür, sənət tarimar...
Hərə bu dünyada yadigar qoyur,
Bizdən də azadlıq qalsın yadigar!

Gəlin, döyüşlərin sərt dalğasında
Sevək, alqışlayaq hər qəhrəmanı!
Gəlin, qoca Şərqi boz yaxasında
Güllərlə bəzəyək Azərbaycanı!

Qanı yer üzündən elə silək ki,
Dinc gəlsin, dinc keçsin aylar, fəsillər.

Elə yaşayaq ki, elə ölək ki,
Bizə rəhmət desin gələn nəsillər!

İndi sən yoxsansa, ölməz sərkərdə,
Vətənin, millətin, diləyin qalır!
Bir də daş-torpaqlı neçə səngərdə
Doldurub atdığı tufəngin qalır.

Bir gün o tufəngdən qopan neçə səs
Qurtuluş soracağı yayacaq yenə.
O səsi evində eşidən hər kəs
Sənin nəfəsini duyacaq yenə!

Bəzən təlatümlü, bəzən də səssiz
Tarix öz yükünü daşıyacaqdır.
Səttarxan, Qaradağ, inqilab, Təbriz...
Yaşayıb, yaşayır, yaşayacaqdır!

1970.

SƏRDAR

Xalq qəhrəmanı Səttarxana

I

Təbriz – sənin səngərin,
Məşrutənin beşiyi!
Döyüşdə güllələrlə
Açdığı hər deşiyi –
Saxlamışdır indi də
Şahın taxsırı kimi.
Qurtuluşa açılmış
Yolun cığırı kimi!
Zülmət idi vətənin,
Məşəl idi ürəyin.

Diləklərdən yoğrulan
Günəş boyda diləyin –
Bir şəhərə sığmadı
Öz ana torpağında.
Himnə döndü İranın
Kilidli dodağında.
Sən tək Qaradağın yox,
Bir cahanın oğlusan.
Hər anı keşməkeşli
Bir zamanın oğlusan!
Ah, zəkan qaraldısa
Dumanlı səhər təki,
Daima durur adın
Zəkali rəhbər təki.

II

Səndən sonra iki yol
Biz də silah götürdük.
Ayı dağlar dalında
Səngərlərdə ötürdük.
Qış da səngərdə oldu,
Yaz da səngərdə oldu.
Toy da səngərdə oldu,
Yas da səngərdə oldu.
Qələm çəkdik, əzizim,
Şah-rəiyyət sözünə.
Dedik milyon ananın
Yaşla dolu gözünə –
Qıyıq olub batmasın
Tacın parıltıları.
Sussun təmtəraq dolu
Saray gurultuları!
Kasıb daxmalarda da
Nəğmə desin dodaqlar.

Qoy doyunca süd əmsin
Ay parçası uşaqlar.
Dost olduq fəhləyə də,
Dost olduq kəndliyə də.
İş! – deyən, çörək! – deyən
Milyonla dərdliyə də.

III

İndi şah məddahları
Böhtan yayan nəfəsdir.
Deyir ki, azərilər
Əzəldən şahpərəstdir.
Nə tez dandı ağalar
İyirmi bir Azəri?
Şahın nökörlərindən
Ən sonuncu nəfəri
Doğma Azərbaycandan
Qovmadıqmı Tehrana?
Yalana bax, yalana!
Böhtana bax, böhtana!
Kim bilmir axı şahlar
Həqiqət düşmənidir,
Ədalət düşmənidir,
Səadət düşmənidir?
Elə isə dünyada
Hansı adam, hansı kəs,
Şaha öz ürəyində
Rəğbət bəsləyəcək bəs?

IV

Sərdar!
Sevimli Sərdar,
Qaradağın qartalı!
Təbrizin bahadiri,
Məşrutənin medalı!

Vətənin yadındadır
Andın da!
Hünərin də!
Yadındadır Təbrizdə,
Bir döyüş səhnəsində,
Doğma dilində çıxan
Qəzeti yoxlamağın.
Sevincindən ilk dəfə,
Son dəfə ağlamağın...
İndisə dil dustaqdır,
Ürəklər qandallıdır.
Könüllər intizarlı,
Baxışlar suallıdır.
Bir nəfərin ağzından
Çıxan sözlər qanundur.
Məsləhət də onundur,
Məşvərət də onundur.
Vətən də bir nəfərə
Nəhəng qızıl küpüdür.
Yol deyil Qəzvin yolu,
Tehrana bir körpüdür.
Bu torpağın sərvəti
Axır London bankına.
Yox, indi axır o da
Vaşinqtonun bankına.
Gəlmələr ləpir salır
Doğma oylaqlar üstə.
Sənin ayaq izlərin
Qalan torpaqlar üstə.
Xəbər dar oldunmu, de,
Öz ana diyarından?
Nə olaydı, əzizim,
Qalxaydın məzarından.

Sərdar!
Sülh himnisə də
Mahnımızın ahəngi,
Deyərdim ki, bir də al,
Bir də at o tufəngi.
Səngərdə eşmə bığın
Görünsəydi bir dəfə,
Bilirəm ki, hər yağı
Qaçardı bir tərəfə...

V

Yox! Sənin xalqın ki, var,
Qorxunu qabaqlayar.
Yolunda tikan olsa,
Tikanı ayaqlayar.
Başaçıq...

Ayaqyalın
Cəhənnəmə də gedər.
Cəllada nə yalvarar,
Nə də ki, bəli deyər.
Arzumuz qədər indi
Böyümüş sırımız da!
İnsanlar axın-axın
Birləşir aramızda!
Nə qəm, qoy şiddət ilə
Haray salsın tufanlar.
Nə qəm, qoy hiddət ilə
Sıxlaşsın boz dumanlar.
Nə qəm, qoy sürət ilə
Gurlasın ildırımlar.
Nə qəm, qoy yolumuzda
Səd çəksin sıldırımlar.

Biz elə döyüşçüyük,
Alovda da yanmarıq.
Biz elə döyüşçüyük,
Boranda da donmarıq.
Məqsədımız azadlıq,
Bir də beynəlmiləldir!
Bu yolda tufanlarla
Çarpışmaq da gözəldir! 1960.

ALOVLU NATIQ

Şeyx Məhəmməd Xiyabaniyə.

I

Mən şairəm... Əzəldən
Mənalar möhtacıyam.
Faydalı məsləhətlər,
Zəngin sözlər acıyam.
Bu axşam da önümdə
Bir kitab var, nə zərər.
Özü bir əl boydadır,
Hikməti dünya qədər!
O, Şeyxin kitabıdır.
Hər sətiri hünər dolu!
Gör necə yaşamışdır
Mənim xalqımın oğlu!

II

Təbriz məşrutə deyə
Var səs ilə dinəndə,
Silahlanmış ölkənin
Səngərinə dönəndə,
Ölüm-dirim savaşı
Gedəndə hər qarışda,
O, Sərdari-millinin
Sağ əliydi vuruşda.

Papaqları çanaqlı
Bağalara oxşayan,
Qıçlarında sarımtıl,
Qısa şalvar daşıyan,
İngilislər Təbrizə
Diş qıcağıb gələndə,
Topların lülələri
Qatarla dikələndə,
O nitqiylə dikəltdi
Döyüşdə millətini.
Öz çiyində saxladı
Vuruşun siqlətini!
Paşalar talan deyə
Qapımızı döyəndə,
“Əzəmətli Türkiyə
İmperiyası” deyəndə,
O döyüşdü, düşmənin
İçərisi göynədi.
Hirsindən qılıncının
Dəstəsini çeynədi.
O, xalqımın önündə
Qorudu dilimi də,
Qorxutdu qorxunu da,
Öldürdü ölümü də!

III

Təbriz Azərbaycanın
Nəhəng iclas zalıdır.
Hər daxma iri səndəl,
Hər çəmən göy xalıdır.
Natiq odur! Demirəm
Bir qəsrin natiqidir.
Yox! O bir məmləkətin,
Bir əsrin natiqidir!

Geyimi qədim sə də,
Təzədir düşüncəsi.
Köhnə koldan çıxmırmı
Qızıl gülün qönçəsi?!
Saqqalı – vətənimin
Qaranlıq istiqlalı!
Çəsməyi – millətimin
Qollarının qandalı!
Ağ çalması – gələcək
Ağ günlərdən nişana!
Əba altda ürəyi
Dönmüş yanar vulkana!
O danışır... Səsində
Urmunun tərəvəti,
Həmədanın nisgili,
Qəzvinin şikayəti,
Arazın hıçqırığı,
Savalanın tufanı,
Təbrizin inqilabı,
Qaradağın həycanı
Bir-birinə qarışır.
O danışır... Danışır...
– Ey doğma Azərbaycan,
Vüqarın harda qaldı?
Vaxtdır, bəlalər çəkən
Məğrur başını qaldır!
Qalx! Öz torpağından bas
Qanlı yaralarına.
Yoxdur başqa məlhəmin
Ürək paralarına!
Sən ağladıqca, səni
Daha çox əzəcəklər.
Sonra fəlakətini
Kənardan süzəcəklər.

Kişilikdən deyildir
Nə göz yaşı, nə nalə.
Həyat pilləkənində
Sən də qalx pillə-pillə...
Bir millətin diləyi
İstiqbalı deyilmi?
Haqqı, irsi, şərəfi
İstiqlalı deyilmi?
Sən həyat! – deyə bir də
Döyüşə girməlisən.
Yalnız özün-özünə
Bir nicat verməlisən!
Yox, yox, bütün İrana
Xilaskar olmalısan!
Həmişə olduğun tək
Bayraqdar olmalısan!

IV

Heyhat! O məğrur səsi
Eşidən zaman vətən,
Sərnizəylə, qılıncla
Susdurdu qanlı düşmən.
O, qaldırmaq istərkən
Göyə öz vətəni,
Yaş yerdə sürüdülər
Yaralı bədənini.
Yox! Yox! O sürünmədi,
Başını dik saxladı.
Axır nəfəsində də
Vətəni qucaqladı.
Bağdadda doğranılan
Babası Babək kimi,
Qaranlıqda yandı da,
Söndü də şimşək kimi.

Fəqət odu, işığı
Ürəklərdə yaşadı.
Döyüşlərdə doğulan
Diləklərdə yaşadı.
Parçalanmış vətənin
Həsərtiylə alışmaq
Ondan qaldı yadigar!
İstiqlaldan, zəfərdən
Odlu-odlu danışmaq
Ondan qaldı yadigar!
İgid əcdadımıza
Böyük hörmət bəsləmək
Ondan qaldı yadigar!
Satqına, şərəfsizə
Dərin nifrət bəsləmək
Ondan qaldı yadigar!

V

Mən gəzirəm vətəni;
Təbrizdən Arazadək.
Ərdəbildən Mərəndə,
Qəzvindən Salmasadək.
Deyirəm, ey dahilər
Yetirən millətimiz!
Hanı o tariximiz,
Hanı o şöhrətimiz?
De, hanı bəs, hanı bəs
Bu günün Səttarxanı?
Hardadır, niyə gəlmir
Bu günkü Xiyabanı?
Gəlsin! Qurtaraq dardan
Bu vətən diyarını.
Təhqirə məruz qalan
Şeyxin də məzarını!

Yox! O vardır, o gələr!
O sənsən, mənəm, odur!
Altı milyondan artıq
Döyüşən bir ordudur!
Vaxtdır! Gəlin düşünək!
Daha gətirmir ürək
Mən əzabın tabını.
Çəkə bilmir illərin
Ağır izzirabını.
Dünən səhər Tehrandə
Məclisin bir vəkili,
Fars xalqından yaranan,
Fars xalqının qatili,
Dedi ki, məktəblərə
Gəlin qadağan yazaq.
Cədvəllərdən əcnəbi
Dilləri tamam pozaq.
O dillər tamahıyla
Dilimizi tez udar.
Amandır, övladımız
Ləhcəsini unudar.
Cənab demədi ancaq
Öz doğma torpağında,
Bir millətin nəğməsi
Dustaqdır dodağında.
Azəricə haqqı yox
İki söz danışmağa.
Gizlədib bu dəhşəti,
Danışmadı o ağa.
Gəlin! Özümüz deyək,
Öz dilimiz şirindir!
Təranəsi rəvandır,
Şəriyyəti dərinidir!

Şirindir! Anamızın
Saf südündən yaranmış!
Dərindir! Atamızın
Öyüdündən yaranmış!
Şeyx bu dildə danışib,
Bu dildə də yazıbdır.
Bu dilə ehtiramla
Durub qulaq asıbdır.
Gəlin! Sıx cərgələrlə,
Haqq olan işimizlə,
Qanlı sərnizələri
Sındıran döşümüzə,
Yol açaq yurdumuzun
Azad istiqlalına!
Bizə yaylıq yelləyən
Gözəl istiqbalına!
Vaxtdır! Gəlin düşünək!
Nə qorxaq, nə üşünək!
Biz doğma məmləkətin,
Dilin, mədəniyyətin,
Yeganə təsəllisi,
Yeganə şərəfiyik.
Biz Şeyxin həmvətəni,
Biz Şeyxin xələfiyik!

1960.

GİZLİ DÖYÜŞ

I

Tehran... Gecə yarısıdır... Sanki bu şəhər
Üstü açıq, havası tünd, böyük zindandır.
Bu şəhərdə gün batandan səhərə qədər
Xiyabanda dolaşmaq da bərk qadağandır.

Döngələrdə, meydanlarda, xiyabanlarda
Nə maşın var, nə adam var, nə də ki, səs var.
Yalnız içi təmtəraqlı xanımnlarda
Hələ tamam susmamışdır qaval, kaman, tar...

Nüçəbalar* dinlədikcə yetim segahı
Başlar axır, dillər susur, gözlər alışır.
Bayırdakı yurdsuzların yanıqlı ahı
Xanəndənin sədasına gəlib qarışır.

Küçələrdə nizamilər dolaşır tək-tək,
Nə segaha qulaq asır, nə də ki, toya.
Tüfəngini öz çiyinə sıxaraq bərk-bərk
Şahənşahın dincliyini qoruyur guya...

“Qəsri mərmər”. Şahənşahın iqamətgahı.
Bir imarət tamam itmiş zinət içində.
Orda İran torpağının son zillüllahı
Mələkəylə ömür sürür işrət içində.

Gecə yarısı şahənşahla söhbət edən ser
Öz adamı, öz tanışını, öz qonağıdır.
Lakin elə davranır ki, bu gəzdiyi yer
Elə bil öz vətənidir, öz torpağıdır.

II

Günoptadır. İzdihamlı bir xiyabanda
İki yanki qarşılaşır: – O! Mister Smit!
– Salam, dostum, demək indi sən də Tehrandas...
– Çox bilməkçin çox yer gəzə gərək hər igid.

* nüçəbələr, əsilzadələr, ağalar mənasında

İndi burda işləmək də xeyli asandır,
Bəli! Şahla görüşmüşəm mən keçən axşam.
Deyir İran torpağından xeyli zamandır
İnqilabın rişəsini kəsmişik tamam.

Mister Smit öz dostuna gülür bir qədər,
Bu ölkənin hər işinə aşına kimi.
Deyir: – Şahın vədəsini yoxlasan əgər
Arxamca gəl, xiyabanın başına kimi...

O, saraydan bir anlıq da çıxmır qırağa,
Sanki, mərmər bir tabuta girmiş meyitdir.
Üsyançılar od vursa da belə torpağa
O gizlədir, nə od görür, nə səs eşidir.

III

Odur, gəlir diplomatlar... Yol ayrıcında
Qəzet satan uşaqları görür iki ser.
Bir uşağa pul uzadıb qısıq ovcunda
Smit deyir: – Al, mənə bir “İttilaat” ver!

Uşaq serin gözlərinə baxıb maraqla
Xəbər alır: – İçərisiz, ya içərili?
– İçərili – deyə Smit təzə qonaqla
Qaş-göz ilə danışaraq keçir irəli.

İçərili! İçərisiz! İki sirli söz,
Öz yerində düşündürür təzə qonağı.
Qara eynək dalındakı iki qanlı göz
Bir an süzür qəzet satan arıq uşağı.

Misterə bir “İttilaat” satantək uşaq
Bir ildırım sürətiylə itir nəzərdən.

O bilir ki, xəterlidir peşəsi... Ancaq
Nə polisdən qorxur indi, nə də xəterdən.

Smit açır o qəzeti... “İttilaatın”
Arasından bir qəzet də çıxır bu zaman.
İki tanış, təcrübəli, dost diplomatın
Baxışları o qəzetə dikilir bir an.

– Buyur – deyir öz dostuna istehzayla ser,
Budur şahın son vədəsi, sözü, ilqarı.
İnqilabın nəfəsindən təmizlənən yer,
Bu şəhəri, o uşağı, bu da şüarı...

Səsi kinli, gözləri ac, könlü həycanlı
Bir ananın bətnindəki uşaqsayağı,
Al günəşli, od nəfəsli, zəfər dastanlı
Bir inqilab hazırlayır İran torpağı.

Bir şüar var o qəzetin ilk varağında:
“Ey yankilər, rədd olunuz öz yurdunuza!
İran xalqı baş endirməz öz torpağında
Nə sizin o pulunuza, nə ordunuza!”.

Hava qızır... Xiyabanda nə sıx izdiham,
Nə də ki, o qəzet satan bayaqkı uşaq.
Gün altında dayanaraq iki yad adam
O qəzetə baxa-baxa düşünür ancaq.

Hərdən keçən yolçular da onlara baxır,
Öz-özünə heyrət edir bəzisi həтта.
Amerikadan qonaq gəlmiş misterlər axı
Bu istidə niyə durmuş günəşin altda?

Hərərətdən əriyərək anlar axsa da
Yad qonaqlar tərپənməyir, hələ düşünür.
Qara rəngli, zər haşyəli eynək taxsa da
Gözlərinə neçə-neçə səhnə görünür.

Parisdə də, Romada da, Afinada da
Min atomdan daha güclü dinir o şüar!
Osloda da, Tokioda da, Ankarada da
Qonaqların nə hörməti, nə də abrı var.

Həmən şüar dolaşdıqca şəhəri, kəndi,
Döyüslərə qaldırdıqca mərd insanları,
Milyon kişi, milyon qadın titrədir indi
Küçələri, bazarları, xiyabanları...

Sanki birdən neçə bayraq, şüar, izdiham
Qonaqların qarşısında birləşir indi.
Neçə şəhər, neçə oba, milyonla adam
Tehranın bir küçəsində yerləşir indi.

Ayaq üstə yapışaraq qızmar torpağa
Nıcat yolu gəzir daha iki tanış ser!
Lakin hanı? Baş qoruyub daldalanmağa
Nə nöker var, nə arxa var, nə bir qarış yer!

1954.

HAVADA BİR ŞİMŞƏK ÇAXIR

Tehran. “Bangı-Keşavərzi”. Hündür binanın
Qarşısında duran kimdir biçin zamanı?
O kəndlidir! O kasıbdır! Qərrib insanın
Bir kimsədən borc almağa yoxdur gümanı.

188

Girov yoxsa borc olarmı? Onun məskəni
Sinəsini kol-kos örtmüş doğma Xalxaldr.
Ah, ehtiyac! İnsanlığın acgöz düşməni...
O ürək də ehtiyacdən indi xal-xaldr.

Birdən yolda parıltılı bir maşın gedir,
İçindəki yoğun mister baxır kənara.
Yol boyunca tamaşaya dayanmış, nədir,
Neçə tacir, neçə polis, neçə avara?

Kəndli görür, heyrətlənir, düşünür, o dəm
Adamlara dəyə-dəyə gəlir qabağa.
Gözlərində nigaranlıq, sifətində qəm
Bir ağadan soruşur ki, kimdir o ağa?

– Amerikadan gəlib mister... Desin ki, kəndli
Taxılını anbarında necə saxlasın.
Kəndli baxır... Bilməyir ki, o dərddli-dərddli
Bu gülməli işə gülsün, yoxsa ağlasın?

Yox! O arıq əllərini düyür yanında,
Toza batmış qaşlarını çatır hiddətlə.
(Heç qalarmı döyüş çağı qılınc qımında?)
O maşının arxasınca deyir nifrətlə:

– Sən gəlibsən, öyrədəsən, yayda Tehranlı
Təzə taxıl anbarını nə təhər qursun?
Hanı taxıl? Hanı ruzu? Bədbəxt iranlı
Hansı dolu anbarına de, qıfıl vursun?

Sən bu yoxsul insanlara anbardan deyil,
Buğdadan de, düydən yaz, arpanı göstər!
Bu yazıqlar darını da öpüb müttəsil,
Min gəlmədən səliqəli saxlayar, mister.

189

Milli dövlət vaxtı idi... Bərəkətiylə
Bollu məhsul yetirirdi Xalxalın düzü.
Daha qəddar ərbabların “səxavətiylə”
Xırmançıdan qaçaq olmuş xırmanın üzü.

Yel keçdikcə sünbüllərin qızıl saçından
Ovulurdu... tökülürdü zəmidə... ancaq
Hanı sünbül? Öz ömrümüz, budur, acıdan
Ovulur da, tökülür də vaxtından qabaq.

Xeyr, sənin məqsədlərin başqadır mənə,
Gəlibsən pul qazanasan sən qucaq-qucaq.
Bu diyarı soya-soya qocaya, gəncə
Dilənçilik öyrədəsən, tamahkar qonaq.

Öyrət! Sən son tikəsinə al bu millətin.
Demə ki, nə savadı var, nə də qərəzi!
Bu “xidmətlər” qarşısında bu məmləkətin
Qonağına nə payı var, nə də əvəzi.

Yox! Qurtuluş nəğmələri düşər İrana,
İranlı da borclu qalmaz o qədər sənə.
Özgəsinin vətəmindən öz xarabana
Tez qaçmağı “nəzakətlə” öyrədər sənə.

Kəndli susur... Nə o ağa, nə də o yanki
Deyiləni eşitməyir. Fəqət bu zaman
Havada bir şimşək çaxır... Əliylə sanki
Bu arzuya imza atır qorxulu Tehran...

İyul, 1960.

SƏHƏND

Yox, səni az sevmirəm mən
Başı qarlı Savalandan!
Şairi də ayırma sən
Öz oğlundan, öz balandan.

Dağım! Dilin olmasa da
Qiyam səsin haray salmış.
Könlünü qəm almasa da
Sinəni ki, duman almış.

Min günahsız qəhrəmana
Ölüm hökmü yazanda şah,
O itkiyə, o hicrana
Aman! – deyə dözmədin, ah.

Başındakı buludlar nəm...
Sən yığdın öz caynağına,
Örək kimi atdın o dəm
Hökmdarın ayağına.

O duymadı. Getdi hədəd
O örək də, o aman da,
Tac qoyanlar duymuş məgər
Bir adamı, de, İranda?

Bilir torpaq, görür insan,
Qayğın da var, ilqarın da!
Öz gərdənin donan zaman,
Öz şaxtanda, öz qarında,

Sən günəşi narınc təki
Öz ovcuna götürürsən.

Qarda qaçar deyə rəngi
Mənzilinə ötürürsən...

Yaz gəldimi, min kraldan
Fərqlənirsən sərvətinlə!
Hər addımda min dəstərxan
Düzəldirsən nemətinlə.

Dövlətlilər piy bağlayır
Qaymağınla, əmliyinlə,
Möhnətlilər can saxlayır
Yarpızınla, yemliyinlə.

Quraqlıqdan səhərlərin
Gül dodağı çatlayanda,
Ayaqyalın dilbərlərin
Dabanı da partlayanda,

Qocalar boz təpələrdə
Tanrıdan su diləyəndə,
Susuzluqdan körpələr də
Quzu təki mələyəndə,

Min səs gedir, min şikayət
Şahın mərmər sarayına.
Bir cavab da gəlmir fəqət
Kasıbların harayına.

Sən dözmürsən o dərddə, yox,
Ağlayırsan hönkür-hönkür.
Bir gözün ac, bir gözün tox,
Yağış tökür, yağış tökür...

Torpaq içir səhər-axşam
Sənin pulsuz nemətinə.

Can qurtarır min-min adam
Quraqlığın zillətindən.

Soyuq payız gecəsində
Otaqlarda peçlər yanır,
Məst ağalar hücrəsində
Nə qasırğa, nə qar anır.

Kasıblarsa, gərdənindən
Kol-kosları qoparırlar,
Yox, yox, sənin bədənindən
Tikə-tikə aparırlar.

Daxmalarda ocaq yaxıb
İsinirlər sazaqlarda,
Ocaq yanır, sənə baxıb
Sevinirsən uzaqlarda.

Yox, sən indi hökmdardan
Qaçanların məskənisən!
Əmniyyədən, mülkəddardan
Qaçanların vətənisən!

Uğurlu bir həyat meyli
Boylanır hər çiçəyində,
Müqəddəsdir axı, xeyli
Hər daşın da, çiçəyin də!

Bəli! Sənin hər daşın da
Oxunmamış bir əsərdir!
Düşmənlərlə çarpışanda
İgidlərə bir səngərdir!

O daşları təzə dövrən
Muzeylərə verəcəkdir,

Bütün aləm neçə üsyan
İzlərini görəcəkdir!

Şahidlərin dühasına
Milyonlar baş əyəcəkdir!
Hökmdarlar dünyasına
Bir də lənət deyəcəkdir!

1945.

ARZU BİR GÜLŞƏNDİR

Günəş Dəməvəndin çiyində batır...
Fars qızı ağlayır daşlı eyvanda.
Neçə zamandır ki, günahsız yatır
Qardaşı sürgündə, əri zindanda...

Odur, dörd yanında dostlar, tanışlar
Təsəlli verirlər! Qayğı gərəkdir!
Fəqət o ağlayır... Odlu baxışlar
Yağış arasında çaxan şimşəkdir...

O, azad istəyir öz vətəni,
Könlündə nə qədər arzusu vardır!
Əzablar yorsa da gül bədənini,
Neçə diləyinin kəsilmir ardı...

Yox! Ona dəyməyin! Asiman kimi
Dolub boşalmasa ürək dincəlməz!
Arzu bir gülşəndir, o neysan kimi
Su içməyə yanar, bir də dirçəlməz!

Qoy gözünün yaşı suvarsın yenə
O nakam dilbərin diləklərini!
Tərtəmiz diləklər andırsın mənə
Gələcək baharın çiçəklərini!..

Oktyabr, 1959.

O, TEHRANDAN DANIŞIR...

I

Radionun dalğası
Asta-asta qızıdır.
Bir diktör dinir, odur,
O, Tehrandan danışır.
Sayır ki, allah nələr
Bağışlamış cahana,
Hansı dadlı nemətlər
Faydalıdır insana.
Sonra məsləhət görür
İranlıya min kərə,
Təzə dərilmiş limon,
Nehrədən çıxmış kərə,
Bal, marmelad, şokolad...
Deyir ki, axı həyat
Şirniylə, vitaminlə
Uzadılır dünyada.
Siz o nemətlərdən üz
Döndərməyin, məbada!
Bu məsləhət diktörün
Haçandır adətidir,
Sarayın iranlıya
Guya mərhəmətidir.

II

Yox! Dinləyə bilmirəm
Daha o sözləri mən.
Qabağında görürəm
Sanki o gözləri mən.
Deyirəm, cənab diktör!
Bəsdir, hövsələm yoxdur!

Qapa köhnə dastanı!
Sən o tanış hədyanı
Sərvəti aşıb-daşan
Kəslərəmi deyirsən?
Nahaq sən üst əngini
Alt ənginə döyürsən.
Anan bilir, sən özün
Hələ yoxdun cahanda,
Topasaqqal hacılar
Bilirdilər, İranda
Hansı şey, hansı nemət
Daha mənfəətlidir.
Hansı söz, hansı söhbət
Daha məziyyətlidir.
Bəlkə o vəziyyəti
Duyursan sən özün də,
Ağalara yaltaqlıq
Edirsən hər sözündə...

III

Cənab diktör, de görək,
Bu məsləhəti bərk-bərk
Yavan çörək tapmayan
Aclaramı verirsen?
Nə üzlə sən onlara
Belə rəva görürsən?
Axı, elə adam var
Hələ də uşaqları
Bilməyir ki, necədir
Limonun saplaqları,
Kərə yağın ləzzəti,
Şokoladın surəti...
Belə şey görsə onlar
Gözlərini döyərlər.

Daşdan yumşaq nə var,
İki əlli yeyərlər.
Faydası istərsə az,
İstərsə də çox olsun.
Qarın doyursun təki,
Mədə təki tox olsun.
Bəlkə elə bu halı
Sən özün də duyursan,
“Qayğınla” kasıbları
Məsgərəyə qoyursan.
Qoy! O xalqlar çəksə də
Mın qıtlıq, aclıq, əzab...
Sənin düşündüyün tək
Əvam deyildir, cənab!
O, hələlik hər dadlı
Nemətsiz də ötüşür,
Azadlıq uğrunda
Gecə-gündüz döyüşür.
Bilir, o nemətləri
Dadmaq istəsə gerçək,
Qabaqca azadlığın
Özünü dadsın görək! 1958.

AXIRINCI MÜHAZİRƏ

Tehran müəllimlərinə.

Yol çarpaşlıq, hava çən,
Həyat ağır bir şələ...
Qırx il öz ömrünü o –
Əridib gilə-gilə,
Dörd divar arasında
Mühazirə oxudu.
Beyinlərdə hikməti
Naxış-naxış toxudu.

Bir gün elə qabardı
Sinəsinin arzusu,
Köhnə dərs otağına
Sığışmadı doğrusu.
Qaydadır, fırtınalar
Qopan zaman dənizdə,
Öz qədim yatağına
Sığa bilməz dəniz də.
Yazda qol-budaq atan
Ən zərif bir çiçək də
Darısqallıq hiss edər
Balaca bir dibçəkdə.
Onun da yaz qabağı
Mühazirə otağı –
Məclisin önündəki
Böyük bir meydan oldu.
Qırx tələbə çoxaldı
Minlərlə insan oldu.
O elə danışdı ki,
Dinləyən dedi sağ ol!
Dil açandan o, belə
Danışmamışdı bir yol.
O dayandı dağ təki!
Ağalara dedi ki,
– Siz qızıldan tikirsiz
Qəsrin minarəsini.
Mənsə çatdırmayıram
Mənzil kirayəsini.
Siz konyak tökürsünüz
Min mələyin ağzına,
Mən pul tapa bilmirəm
Dərman alam qızıma.

Siz dünya səfərinə
Pul verirsiniz bir kisə,
Mənsə avtobus ilə
Gedə bilmirəm dərsə.
Siz plov qoyursunuz
İtinizə bir qalaq...
Mənim isə komamdan
Quru səngək də qaçaq...
Yox, bütün müəllimlər
İndi yaman haldadır.
Ancaq inanırıq ki,
İstəyimiz yoldadır.
Azad olmasa İran,
Azad olmasa insan,
Nə təmiz vicdan olar,
Nə də gözəl güzəran.
Divarı göbələkli
Zindanlar arasından,
Atəşlərdən yaranan
Tufanlar arasından,
Mən duyuram o günün
Mülayim nəfəsini!
Duyuram hər uğurlu
Addımının səsini.
...Güllələr dindi birdən
Həmən durduğu yerdən
O yıxıldı... Saraldı
Qürub edən günəşlə.
Yenə qəfil qərarla,
Yenə qəfil atəşlə –
Köksündə yaralandı
İnsanın diləkləri.

Yenə qana boyandı
Bir mayın çiçəkləri.
Qocalmışdı o daha
Dərsə yoxdu həvəsi.
Aramla oxuduğu
Neçə mühazirəsi –
Sarı varaqclar üstə
Nədənsə tez itmişdi.
Beyinlərdən də hətta
Tez silinib getmişdi.
Ancaq o meydandakı
Bu son mühazirəsi,
Bir də ki, güllə ilə
Sözün mübarizəsi
Mərmər qəsrədən baxan
Nə qədər vəzirin də,
Vaşinqtondan gələn
Fraklı səfirin də –
Bir ittihamnamə tək
Düz beyninə yazıldı,
Lövhə olub Tehranın
Üfəqündən asıldı.
Tələbələr Təbrizdən,
Ənzəlidən, Kaşandan,
Mahabaddan, Qəzvindən,
Makudan, Xorasandan
O lövhəni gördülər,
O lövhəyə baxdılar.
Oxudular... Ən qəti
Döyüşlərə qalxdılar...

1960.

BU YERLƏR O YERLƏRDİR...

I

Şah gəlmişdir Muğana,
Şah baxmışdır Araza...
Beş bəydən başqa kimsə
Çıxmamışdır pişvaza.
Beş nəfər “hörmətiylə”
Hökmdarı aldadır.
Ancaq əsl kütlələr
Kahaların altdadır.
Qapalı gözlər kimi...
Kül altda közlər kimi...
Şah gəlmiş “kəndlilərə
Pulla torpaq verməyə”.
Yox, qorxduğu millətin
Qılığına girməyə.

II

Bəli, azadlıq! – deyə
Üç yol döyüşə girən,
İlk sırada yeriyib
Gülləyə sinə gərən,
Zəhmətkeş bir millətin
Hesabına yaşayan,
Gözlərinin nurundan
Başında tac daşıyan,
Tüfeylilərin biri
Zərdüştədən qalan yeri
Sədəqə verir bu gün
Zərdüştün öz nəslinə.
Soruşan yox, cənabın
Əsli kimdir, nəslə nə?

O ki, qorxu içində,
Beş-on oğru içində
Hər şəhərdə yolüstü
Beş-on dəqiqə qalır.
Öz ömrünü həyatdan
İndi sədəqə alır.
Kəndli dəyişə bilmir
Öz sınıq orağını,
Bəs nə təhər alacaq
Pulla öz torpağını?
Girovu yox, pulu yox,
“Etibarlı” qolu* yox.

III

Cənab! Mənim millətim,
Sığnacağım, şöhrətim
Çıraqsız qalsa bil ki,
Nə azar, nə inləyər.
Gözlərinin odunu
Daxmasına çiləyər.
Çörəksiz qalsa bil ki,
Ağ günə əl eləyər.
Nə mərhəmət istəyər,
Nə sədəqə diləyər!
Köhnə hamam suyuyla
Dost tutmaq vaxtı keçdi.
Sular da zülümünlə
Elə lil axdı keçdi.
Daş-kəsək də kinlidir,
Sən tapdama Muğanı!
Unutmusansa bir də
Tanı Azərbaycanı!

Ağsaqqal babamızın
Sümüyüdür bu torpaq!
Ağbirçək nənəminin
Hörüyüdür bu torpaq!
Muğan gülüstan idi...
Hanı buğumlu otu,
Dəstə-dəstə ceyranı?
Sənin sərt qanunların
Sərtləşdirdi Muğanı.
O çalışdı... Yox, sənin
Üzünə bozardı o.
Hirsdən gecə qaraldı,
Səhərsə qızardı o.
Sərhəddə də Araz yox,
Kölgən kəsdi aranı.
Qəzəb dalğan apardı
Bacı! – deyən Saranı.
Yanıq düzlərdə tək-tək
Qızaran lalə deyil.
İstiqlal! – deyə-deyə
Bağrı kömürə dönən
Ürəklərdir elə bil.
O, dinən də külək yox,
Ürəklərin səsidir.
Zərdüştlərin səsidir,
Babəklərin səsidir!

IV

Bu yerlər o yerlərdir,
Qara gündə, ağ gündə
Bizimkiydi...

Bizimdir
İndi də! Bəlkə öndə
Gözlərini döyüb sən,
Bir sənəd istəyirsən?

*imza

O nə ceyran dərisi,
Nə saralmış varaqdır!
Xeyr, o torpaq haqda
Sənəd olan torpaqdır!
Uzanır öz yurduna
Sərhəd çəkən sinə tək.
Culfadan Marağaya,
Muğandan Qəzvinə dək...
Bu sənədi döyüşdə
Babək qanı ilə yazıb,
Xətainin köhləni
Qığılımlı nalıyla
Min yandan möhür basıb.
Dünən çiyini tüfəngli
Fədai dəstələri
Bu sənəddə düzülən
Sözləri, nöqtələri
İti baxışlarından
Bir də keçirdi, bir də.
Süngüsüylə fəsillər
Artırdı neçə yerdə...
Kəndliyə bu torpaqda
Su da verdi, torpaq da.

V

İran – İran xalqının
Elə bil libasıdır.
Sən izafi yamaqsan,
Bu yamaq qopasıdır!
Az qalıbdır, süzülür,
Tikişləri üzülür.

Az qalıbdır, sənənin bu
“Qayğılar” bəslədiyini,
Pul ilə, girov ilə
Yer vermək istədiyini
Xalq – doğma torpaq – deyər
Gələndə son qərara,
Nə misterə baxacaq,
Nə də ki, hökmdara!

İyun, 1960.

ZƏLZƏLƏ

Hökmdara dedilər ki,
Zəlzələ var...
Ah, fəlakət!
Bir təkəndən, bir sədadan
İtkin düşüb min-min külfət.
O duruxdu.

Tez-tələsik
Bu zəlzələ nədir, – dedi.
Qamətini əyər-əyər,
Saraydakı vəzir dedi:
– Güclü olub bu zəlzələ,
Neçə-neçə kənd dağılıb.
Çay dəyişib məcrasını,
Gədik uçub, bənd dağılıb.
Hökmdar dinc nəfəs aldı,
Danışdı da, qımışdı da.
Qorxusunu, həyəcanını
Gizlətməyə çalışdı da.
Heyrət dolu baxışlarla
Baxdı sağa,

baxdı sola.
Gördü qırğın ola-ola,
Gördü itkin ola-ola,

Sarayı da, varisi də,
Fərəhi də yerindədir,
Dostlarıyla mey içdiyi
Qədəhi də yerindədir.
Güldü.
Fəqət demədi ki,
Gözündəki nə hiylədir?
Vücudunu xofa salan
Hansı,
hansı zəlzələdir!?
Elə bu vaxt Həmədanda,
Takistanda,*
Asiyanda,
Tehrandada da,
Qəzvində də,
Varlığından bir ad qalan
Çəvikin** hər evində də,
Neçə ana xarabada
Oğul deyə çağırırdı,
Neçə qız da torpaq altdan
Ata deyə bağırırdı.
Mərd insanlar dolaşırdı
Həyətləri, dalanları,
Daş-kəsəyin arasından
Çıxarırdı insanları
Xərək-xərək,
Ürkək-ürkək...
Yox! Hökmdar gülürdüsə,
Yenə tutqun görünürdü.

* kənd adıdır
** kənd adıdır

Daha böyük, daha güclü
Bir zəlzələ barəsində
Düşünürdü,
Düşünürdü...
Sanma ki, o zəlzələni
Torpaq özü yaradacaq,
İnsan ağı, insan əli,
İnsan gözü yaradacaq.
Demirəm: o ya dünyanı,
Ya da əsri titrədəcək.
Ancaq... Ancaq...
Qanlı, parlaq –
Nizələrə təkyə edən
Mərmər qəsri titrədəcək!
Yox, yox, tamam şumlayacaq,
Sütunların yerini də...
Durmayacaq!
Çevirəcək
Dəyazı da, dərini də!
Zəlzələlər ziyan verir
Dərdsizə də, dərdliyə də.
Osa xeyir gətirəcək
Fəhləyə də,
Kəndliyə də!
Sağaldacaq zəlzələdən
Miras qalan yaranı da,
Yıxmayacaq! Qaldıracaq
Yaylağı da, aranı da!
Nədir, nədir o zəlzələ?
O nə itki, nə əzabdır!
Milyonların gözlədiyi
İstiqlaldır, inqilabdır!

QOCA

Həyat mənzil-mənzil, yollar dağ-dərə,
Bir qoca nisgillə yeriyir ancaq.
O, çətin səfərdə çəliyi yerə,
Ömrü son mənzilə dirəyir ancaq.

Başına yağdısa bağında meyvə,
Taladı şah, vəzir, sahibkar onu...
Nəyinə gərəkdir ya at, ya dəvə,
Qarışqaya minsə aparar onu...

Yox! Qaya siqlətli müdrik qocanın
Sənət yollarında izləri vardır!
O ürəyi geniş, başı ucanın
Bu torpaqda cild-cild sözləri vardır!

Ərdəbil, 1945.

KAMANÇA

I

Qışdır. Hər tərəfdə boranlı qışdır,
Ağ yapıncı salıb çiyinə dağlar.
Təbrizin qoynunda soyumamışdır
O yanan daxmalar, sönən ocaqlar...

Üfüqdə alovlar qatarlanaraq
Donan buludlara hərərət yayır.
Ay bir təkərmidir? Yuvarlanaraq
Alçaq komalara işıq paylayır.

Başsız həyətlərin divarı üstə
Hər ulduz alışır bir çırağ tək.

Adsız şəhidlərin məzarı üstə
Hər bulud baş əyir bir bayraq tək.

Gecədir... Boşalır böyük xiyaban,
Odur, son dükanı bağladı baqqal.
Qoltuğunda kəndir, dalında palan,
Gəzir küçələri cavan bir hambal...

O bu gün evinə çörəksiz dönür,
Nə etsin, pul gəzir, şələ axtarır.
Qapılar örtülür, işıqlar sönür,
O hələ axtarır, hələ axtarır...

Neçə tiryəlxana açıqdır yenə,
Qətrana boyayır torpağı, daşı...
Yaxşı tanışmıdır o adam sənə,
Mənzil dibində yırganır başı.

O burda sınaq öz iqbalını,
Yerlərdən göylərə hökm etsin deyə...
Təhdidlə toplayıb xalqın malını
Bafurun * ucunda püskürür göyə.

Tinlərdə kölgələr titrəyir, ancaq,
Hər kiçik bucaqdan hənirti gəlir.
Ah, quzu nəfəsli nə qədər uşaq
Yerdə qucaqlaşır, yatır, dincəlir.

Budur yetimlərin pənah diyarı!
Bu yerə "qəriblər yurdu" deyirlər.

* tiryək çəkilən alət

Gündüzlər torbayla gəzib bazarı,
Gecələr kül üstə gecələyirlər.

II

Bir qoca kişi var... Bu küçələrdə
Şəfəq qaralınca kamança çalır.
Bu soyuq, qaranlıq, lal gecələrdə
Yoxsul komasına sığımb qalır.

Deyirlər neçə qış, neçə bahardır
Oğlu zindandadır. Bilinmir sonu.
Qocanın bir kiçik nəvəsi vardır,
Küçədə, bazarda gəzdirir onu.

Qoca kökləyərək köhnə kamani
Ehtiyatla qoyur dizinin üstə.
Sinəsindən qopan qəmli havanı
Bəzən zildə çalır, bəzən də pəsdə.

Yoldan ötən fəhlə, dəmirçi, memar
Əyilib ovcuna bir mis pul qoyur.
Lakin amansızdır zalım sahibkar,
O nə dərd anlayır, nə könül duyur.

Qocanın bu gecə halı yamandır,
Onu komasından qovmuş sahibkar.
İndi son mənzili bu xiyabandır,
İstər mənzil olsun, istərsə məzar.

Düşünür... Bayırda qalacaq hər gün,
Bəs indi dərini o kimə desin?
Hansı ədalətli qapını döysün,
Hansı mərhəmətli hakimə desin?

Hanı azad həyat, milli hökumət,
Filarmoniyanın gözəl səhnəsi?!
Min maraq içində başlanan konsert,
Salonu dolduran insan nəfəsi?..

Səhnənin önündə simli kamanı
Sol dizi üstündə dik tutardı o.
Min ilhamla çalıb neçə havanı
Bəzən özünü də unudardı o.

Onun kaman tutan barmaqlarına
Min göz dikilərdi geniş salonda.
Osa qulaq asan "qonaqlarına"
Heç fikir verməzdi kaman çalanda.

Yalnız muğamatı qurtaran kimi
Başını azacıq əyərdi qəsdən.
Salon çalxandıqca bir ümman kimi
Qalın divarları titrərdi səsdən...

O, səhnədə durub ehtişam ilə
Yerə zilləyərdi baxışlarını.
Sakit qarşılardı ehtiram ilə
Salonun susmayan alqışlarını.

O səssiz dursa da, dik sinəsində
Ürəyi çarpardı min iftixarla.
Azad təbrizlilər öz səhnəsində
Baxıb öyünərdi bu sənətkarla.

İndi ağalardır yenə hökmran,
Sənət dünyasına xarabazardır.
Qocanın andığı filarmoniyadan
Yalnız dördcə divar son yadigardır.

Qoca düşündükcə olub-keçəni,
Titrəyir çillənin soyuğu altda.
Birdən qəzəblənir... Sanki düşməni
İndicə əzəcək yumruğu altda.

Yox! O bir sümükdür, bir də ki, dəri,
Ağlaya bilməyir özü doyunca.
Gecənin bağrında bayaqdan bəri
Ağlaya-ağlaya ötür kamança...

III

Yurdunu itirmiş bir uşaqmısan?!
Bəsdir ağladığın! Yetər, kamança!
Qılgıncılar saçan bir ocaqmısan?
Ürəyim od tutur sən ağladıqca...

Sənin şikayətin, sənin fəğanın
Böyük bir ordunu saxladı yoldan.
Tozlana-tozlana ötən karvanın
Yorğun sarbanını çağırdı daldan.

Ayağı qandallı dustaqlar belə
Divarlar ardından səni dinlədi.
Nalən yayıldıqca obaya-elə,
Göylər dalğalandı, yerlər inlədi...

Bəzən bir bulağın, bəzən bir yelin
Yanıqlı səsinə qarışdı səsin.
Bəzən gözlənmədən qırıldı telin,
Batdı qaranlıqda odlu nəfəsin.

Sən qış axşamında inləyən zaman
Könül harayına kimsə gəldimi?

Səsini hökmdar dinləyən zaman
Daşlaşmış ürəyi heç kövrəldimi?

Yox! Qəddar hökmdar sənətə yaddır,
İstəyi qətidir, hökmü də rəvan.
Duyğuları buzdur, gözləri oddur,
Yediyi ürəkdir, içdiyi də qan!

İndi səsindəki yanıqlı fəqan
Böyük bir millətin fəryad səsidir!
İndi ağ simlərin səfindən qopan
Dağılan bir yurdun faciəsidir!

Sən qurtuluş deyə az alış, az yan,
Nə qədər çoxalsa mənim möhnətim,
Həyat yollarında dəyişməz bir an
Məsləkim, vicdanım, arzum, qüdrətim!

Mənim xilaskarım, mənim nicatım
Nə könül fəryadı, nə göz yaşığıdır!
Mənim son tərənəm, son muğamatım
Azadlıq nəğməsi, zəfər marşığıdır!..

Bakı, dekabr, 1948.

DÜNYANI GƏZƏRƏM...

Mən ki, döyüşürəm səadət deyə,
Qayada yataram, dənizdə qallam.
Dünyanı gəzərəm səyahət deyə,
Fəqət yaşamağa Təbrizdə qallam.

TƏBRİZ

Anamın qoynu tək doğmadır mənə
Sənin o mehriban qucağın, Təbriz!
Yadlar tapdağında qalmışdır yenə
Sənin o müqəddəs torpağın, Təbriz!

Yox, mənim o yerdə öz əməyim var,
Hələ min dostum var, min köməyim var.
Dərdindən alışan bir ürəyim var,
Qoy olsun zülmətdə çırağın, Təbriz!

Mən səni sevmişəm özümdən artıq,
Ürəyimdən artıq, gözümdən artıq.
Mənim hər şeirimdən, sözümdən artıq
Daha mənalıdır növrəğın, Təbriz!

Tehrannın “şöhrəti” ötərgi səmdir,
Mənim öz cəlalım özümə bəsdir...
Mənə çox əzizdir, çox müqəddəsdür
Hər daxman, dərbəndin, çardağın, Təbriz!

Azadlıq istədin, zindana düşdün,
Taqırsız, günahsız böhtana düşdün.
Min qara, çovğuna, borana düşdün,
Yenə alovlandı ocağın, Təbriz!

Qalx, istə haqqını Səttarxan kimi,
Gen sinən qabarsın qoy ümman kimi.
Zəfərlə qurtaran bir dastan kimi
Dillərdə dolaşsın sorağın, Təbriz!

Qoy bütün ölkələr adını bilsin,
Kişisi, uşağı, qadını bilsin...
Qoy yenə süngünün dadını bilsin
Çağrılmamış gələn qonağın, Təbriz!

Qoy düşmən diz çöksün yenə qarşında,
Sənin torpağında, sənin daşında...
Yenə dalğalansın Ərkin başında
Azadlıq carçısı bayrağın, Təbriz!

Bakı, dekabr, 1946.

QILINC

Daşa dönmüş sinəsini
Varaqladı qədim şəhər...
Yer altından çıxdı qılinc,
Baxdı...

Baxdı neçə nəfər...
O, görmüşdü öz işini,
Nə qədər qan axıtmışdı.
Döyüslərdə neçə-neçə
Düşmən başı dağıtmışdı.
İndi isə nə kəməri,
Nə yəhəri bəzəyirdi.
Yox!

Vətənin tarixində
Bir misraya bənzəyirdi...

1966.

DÖYÜŞƏN NƏSİLLƏR

I

Təbiət gah gurultu
Qoparan şeir oxuyur,
Gah çarpaz yağan qardan
Nəhəng bir tor toxuyur...
Səhra boyu bağırır
Tufanı bəlkə tuta,
O nə göyü uçura,
Nə də ki, yeri uda.
Yox, bağıra-bağıra
Tufan yatır nəhayət.
Yumşaq qarın içində
Sakitləşir təbiət.
Döyüş qərargahında
Dincəlir mərd dəstəmiz.
Həm yorulanımız var,
Həm yaralı xəstəmiz.
Kiçik pəncərəmizdə
Neçə naxış salmış qar...
Sanki zəfər nəğməsi
Yazmış o qatar-qatar...
Bəli! Biz ağaların
Üzünə qabarmışıq!
Ərdəbili min illik
Əzabdan qurtarmışıq!
Kimi patavasını
Qurudur peçin üstə,
Kimi mahnı oxuyur
Mələhətli bir səslə...
Bir dostum deyir: – Arvad
Məktub göndərüb dünən.
Yazır ki, “bir aylığa
Getmişdin, hanı vədən?

Hicran kəsib, yoxsa qış
De, sənin yolunu da?
Məni də unudubsan,
Üç yaşlı oğlunu da.
O olandan sən ağır
Bir sənətə alışdın.
Gah silahsız çalışdın,
Gah silahlı çalışdın.
Yazıq tifil yanında
Az görmüşdür, az səni.
Bilirəm ki, görsə də
Yaxşı tanımaz səni”.
Şairsən, şairanə
Bir-iki söz yaz ona,
Yaz ki, qəti döyüşlər
Hələ çatmamış sona.
Yaz ki, sanmasın mənim
Uzandı səyahətim.
Vədəm artdıqca, ona
Azaldı məhəbbətim...
Yaz ki, qəmlənməsin çox,
Yaz ki, darıxmasın çox,
Məhəbbətə sərhəd yox,
Sədaqətə sərhəd yox!
Yaz! Yaz ki, iradəmiz
Əvvəldən də bərk idi.
Hicranın qaynağında
O daha da bərkidi!
Mən yanmış köyşənlərə
Bahar gətirəcəyəm.
Əyilmiş daxmalara
Vüqar gətirəcəyəm!

Yazdım, oxudum ona,
Xəfifcə baş endirdi.
Məktubu dörd qatlayıb
Arvadına göndərdi...

II

Tüfəngini atsa da
Neçə ərbab, neçə xan,
Yurdçuda təslim olmur
Axsaq Nəsirullaxan.
Kəndin ətrafı səngər...
Hələ gecə çağıdır.
Sanki qarlı düzənlik
Nəhəng döşəkağıdır.
Arabir istəyirik
Hücum edək irəli,
Aman vermir düşmənin
Od saçan müsəlsəli.
Başımız deyir gərək
Qəti hücumdan əvvəl,
Elə öz yerindəcə
Susdurulsun müsəlsəl.
Dostum gəlir qabağa,
İcazə alıb gedir.
Odlu gözlər bilməyir
Ölüm qorxusu nədir.
Bəli! Min zülmün altda
Sürünməyən bir adam,
Bir məsləkin yolunda
İndi sürünür aram...
O gedir, o dikəlir,
Bir an süzür aranı.
Düz müsəlsəlin üstə
Tullayır qumbaranı...

Bu ara bir gurultu
Yayılr biyabana,
Müsəlsəl qəlpə-qəlpə
Sovrulur asimana...
Dostum geri dönəndə
Birdən qalxır lülələr,
Palıd ocağı tək
Çırtıldaıır güllələr...
O yıxılır qar üstə,
Daha görmür qarşını.
Mən gedirəm... Dizimə
Qaldırırım başını...
Aman! O yaralanmış,
İtirmiş taqətini.
Birtəhər verir mənə
Qanlı partbiletini.
Bizimkilər “urayla”
Hücum edir qabağa,
Mən həycanla baxıram
Güllə dəymiş varağa.
Birdən bir şəkil düşür
Qar üstə... Bir uşaqdır
O qıvrım saçlı körpə,
Sanki danışacaqdır.
Yox, o dinir, danışır,
Od da vurur adama.
Deyir: əmi, ay əmi,
Kömək elə atama.
Sən ki, yaxşı bilirsən
Yetimlik çox yamandır.
O vaxtsiz yanan zəmi,
Dağılan xanımandır.

Düzdür, məni nə tufan,
Nə də ki, güllə əydi.
Bu sözlər güllə olub
Elə sinəmə dəydi...
Axı bəzən eyni dərd
Neçə canı ağrıdır.
Ancaq ağrı duymaqda
Can da candan ayırıdır!
Mən ömrümü verərdim
Öz dostuma minnətsiz.
Bu mümkün olmayır... O,
Keçinir vəsiyyətsiz.
Kənd alınır. Gəzirik
Torpağında, daşında.
Dostumu dəfn edirik
Bir təpənin başında...
Fədailər bir qatar
Fişəng boşaldır göyə,
Şəhidin şöhrətini
Səmaya yazsın deyə...

III

Milli dövlət yaranır
Ana torpağımızda!
Gülür ürəyimiz də,
Gülür dodağımız da!
Qış axşamı kəhkəşan
Qızıl şələlə olur.
Hər ulduz doldurulmuş
Büllur piyalə olur.
Kəndə gedib uşağı
Oturduram dizimdə.
O baxır... Axtardığı
Görən nədir gözümdə?

– Atamsan? – deyir birdən.
Gəlin durduğu yerdən
Mənə baxır. Dörd gözün
Yaşı axır içəri,
İki xırda gözünsə
Bundan olmur xəbəri.
Dostumun uşağına
Hədiyyə verirəm mən.
Sınıxmış ananisa
Nisgilli görürəm mən.
Sağollaşmış anayla,
Ayrılıram otaqla.
Qapının ağzındaca
Əl verirəm uşaqla.
O deyir: – Ata, getmə,
Ata, mən də gedirəm.
Axı nə ağlayıram,
Nə dəcəllik edirəm.
Ana gəlir... Götürür
Qucağına uşağı.
Tufan altda titrəyən
Bir yarpaqdır dodağı.
Deyir: – Sən getmə, yox, yox,
Anan ki, qarşındadır.
Atan getdi, şəhərdə
Vəzifə başındadır.
Eşidirəm ananı
Görürəm ki, uzaqdan,
Ana göz yaşlarını
Tez gizlədir uşaqdan.
Mən susuram... Anasa
Uşağını çağırır.
Tək ürək – dostum! – deyər
Buz sinəmdə bağırır.

Dostumun külfətini
Unutmuram bir an da,
Mən kəndə töhfələrlə
Gedirəm vaxt olanda.
Sonra qarlı bir axşam,
Biz ayrılıriq tamam...

IV

Eşitdim ki, dostumun
Övladı da boy atır,
Min əziyyət içində
On səkkiz yaşa çatır.
Bir gün əmniyyə gəlir
Kəndlərinə şəhərdən.
Xana töycü yığmağa
Zorla neçə nəfərdən.
Kəndlilər danışır ki,
Tapılmır bircə dən də.
Əmniyyənin tufəngi
Meydan oxuyur kəndə.
Bu gəncin anasını
Təhqir edir o ağa.
Gəncinsə gözlərindən
Kin yağır dalğa-dalğa...
Deyir: Kəndi taladı
Mübaşirlər, darğalar,
Siz dişi qana batmış
Canavarsız, ağalar!
Əmniyyə istəyir ki,
Qisas alsın cavandan.
Kəndlilər canlarıyla
Hasar çəkir dörd yandan!

O gənc girib kimsəsiz
Anasının qoluna,
Kənddən çıxır... Düzəlir
Başqa kəndin yoluna.
Bəli! Sən xalqda axtar
Xalqın etibarını!
O gizləyir dostumun
İki yadigarını!
Dəmcü dənizə düşsə,
Dəniz onu qoruyar.
Dənizdən ayrılarsa
Buxar olub quruyar.
İndi kənd nə təhərdir,
Nə xəbər var, nə yazan.
Zaman keçir... Yadımdan
Çıxmır ancaq o cavan!
Bəlkə o Təbrizdədir?
Bəlkə o Tehrandadır?
Bilirəm ki, döyüşür,
O mərd də meydandadır!

1960.

HƏQİQƏT

Həqiqət insanla bir yaranmışdır,
Ancaq zaman-zaman çox aranmışdır...
Yox! Yox!

O özü də qərinələrlə
Döş-döşə gəlmişdir biganələrlə.
Arxası həmişə insan olmuşdur,
Diləyi ən gözəl dövrən olmuşdur...

Yanğınlar söndürmüş dodaqlarıyla,
Zindanlar uçurmuş dırnaqlarıyla...
O qətran qanadlı zülmətə düşmüş,
Pusquya,
uçurma,
zillətə düşmüş,
Daim öyünmüşdür təmiz adıyla!
İri gözlərinin yanar oduyla.
Qaranlığa yazmış:
– Mən həqiqətəm!
Mən mübarizəyəm, mən ədalətəm!
O suda batmamış, odda yanmamış,
Nə məslək, nə ilqar, nə and danmamış...
Başına cəlladlar toplananda da,
Köksünə qılınclar saplananda da,
Var səsiylə demiş:
– Mən həqiqətəm!
Mən firavanlığam! Mən səadətəm!
Vurulmuş,
yıxılmış üzü üstə o,
Durmuş, iməkləmiş dizi üstə o!
Sonra mətanətlə qalxmış ayağa,
Qabağa getmişdir, daim qabağa...
Dağlı sinəsinin yaralarını,
Odlu ürəyinin paralarını
Düşməyə göstərmiş:
Mən həqiqətəm!
Mən qəhrəmanlığam, mən ülviyyətəm!
Yerə basdırsanız, yarıb çıxaram.
Pərdəyə büksəniz, cırıb çıxaram.
Zindana salsanız, daşı dələrəm.
Sürgünə atsanız, yenə gələrəm.
Ağzımı yumsanız, ürəyim dinər,
Özümü assanız, diləyim dinər...

Nə qorxum, nə suçum, nə bəzəyim var,
Lakin min dostum var, min köməyim var!
Bəli!

Əvvəl-axır mənimdir zəfər,
Mənim gözlərimdən doğacaq səhər!
...Anamız Təbrizin azadlığı da,
Bayramı, büsatı, abadlığı da
Günəş təbəssümlü bir həqiqətdir,
Həm mərdlik,
həm vüqar,
həm səadətdir.

1966.

BİR ÜMMANAM

Bəli! Mən bir ümmanam,
Duyğular tufanlarım,
Misralar dalğalarım,
Kəlmələr mərcanlarım...
Mənim sinəmdən keçir
Əsrin yürüş yolları,
Əsrin əmək yolları,
Əsrin döyüş yolları...
Nə zaman ki, vətənim
Çağladı ümman kimi,
İnqilab tərənəsi
Gurladı tufan kimi,
Hər qanadlı dalğası
Dağa döndü gözümdə.
Ümmanın qucağında
Ümman oldum özüm də!
Milyonlarla gözlərdə
Bahar şimşəyi çaxdı.
Sevinc yaşı, qəm yaşı
Mənim sinəmə axdı...

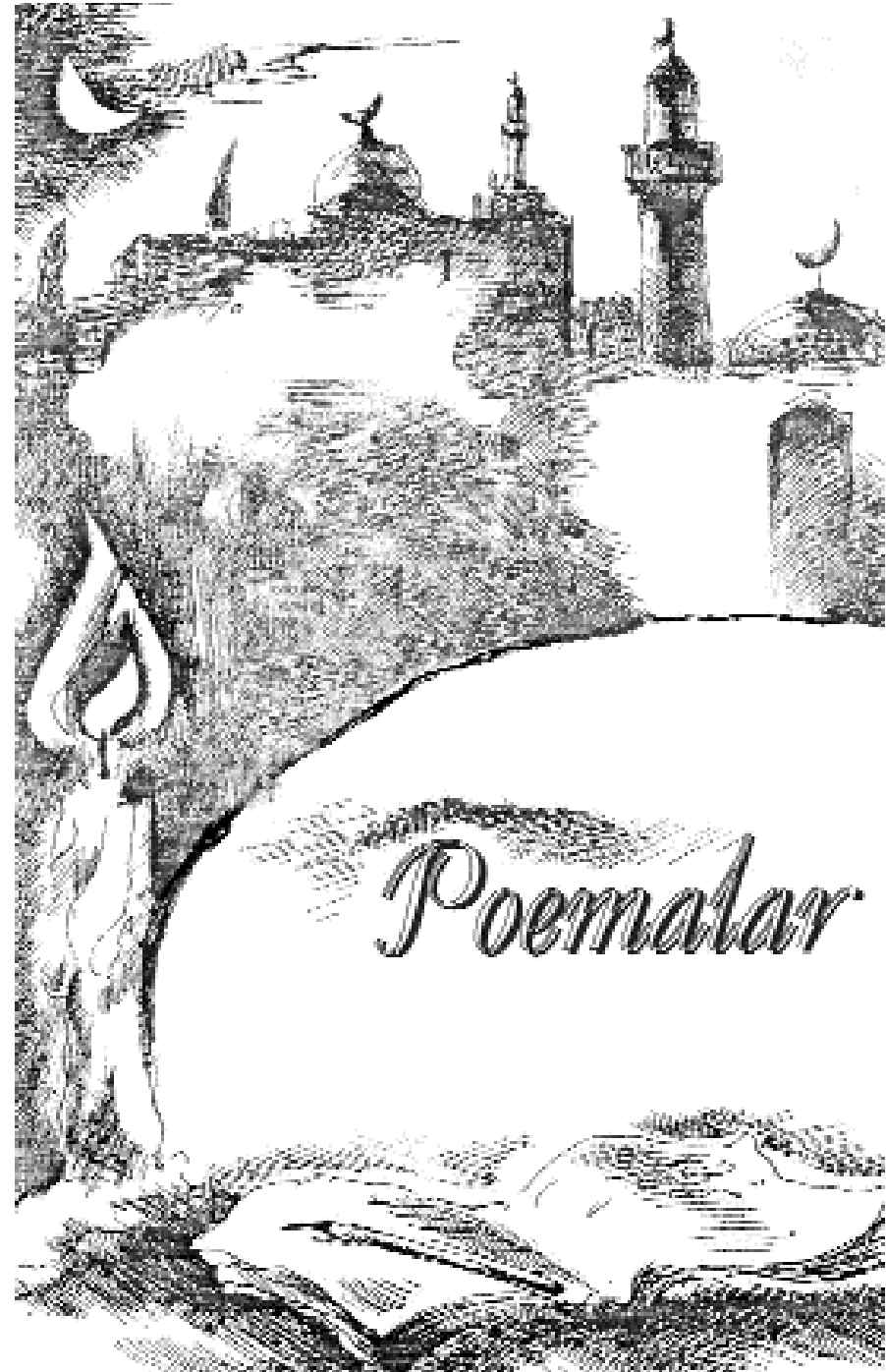
Bəzən – sərinlik! – deyə
Günəş çəkəndə fəraq,
Günəşin yanğısını
Özüm söndürdüm ancaq.
Mən gücümü bu doğma
Torpaqlardan almışam.
Bu çaylardan,
                    göllərdən,
Bulaqlardan almışam.
Nəsibim bəzən sevinc,
Bəzən iztirab olub.
Ancaq arzum azadlıq,
Nəğməm inqilab olub!
O yormayıb insanı
Cilovsuz külək kimi.
Xeyr! Hər yeni nəğməm
Su kimi,
                    Çörək kimi
İnsanın harayına
Çatıb ağır zamanda.
Gah səngərdə səslənib,
Gah qaranlıq zindanda.
Gah təzə əklil olub,
İslamı göz yaşında.
Dayanıb şəhidlərin
Məzarının başında...
Neçə zindan içində
Güllələr açılarda,
Sabahın sinəsinə
Qurşunlar sancılında,
Qəhrəman dostlarımın
Qapananda gözləri,
Deyə bilmədikləri
Axırncı sözləri

Dünyaya mən demişəm
Səsimlə,
                    harayımla,
Bayrağı dalğalanan
Öz şeir alayımla...
Ataları meydanda
Asılan körpələrə,
Gələcəyin qoynuna
Qısılan körpələrə
Laylanı mən çalmışam
Gecələr sübhə qədər.
Duruluğu, saflığı
Məndən alıbdır səhər...
Bəli! Mən bir ümmanam,
Məni sıxır üfüqlər.
Sanmayın sinəm üstə
Parıldayan şəfəqlər
Hərərətli günəşin
Alovudur, közüdür.
Xeyr! O nakam ölən
Şəhidlərin gözüdür...
Haçan – inqilab! – deyə
Ayağa qalxdı vətən,
Gələcəyə tufanlar
İçindən baxdı vətən,
Mən də ayağa qalxdım,
Buludlara qarışdım.
İldırımla döyüşdüm,
Qasırğayla çarpışdım.
Bəzən şəhid dostuma
İçin-için ağladım.
Bəzən zəfər qazanıb,
Qəhqəhəylə çağladım.

Çağladım.

Çağlayıram,
Çağlayacağam yenə.
İnqilab bayrağını
Saxlayacağam yenə!
O bayraqda xalqımın
Ürəyinin odu var.
O bayraqda minlərlə
Şəhidlərin adı var!
Hər dalğam qalxır göyə
Əzəmətlə, vüqarla!..
İstiqbalın qoynuna
Addımlayır qatarla...
Addımlayır vətənin
Mavi məşəlləri tək.
Şəhid qəhrəmanların
Mərmər heykəlləri tək.
Bəli! Mən bir ümmanam,
Bir nəğməkar əsgərəm!
Həmişə səfərbərəm,
Həmişə səfərbərəm!..

1968.

QƏZƏB

Ay batır. Gecəsə keçir yarıdan.
Daxma qaranlıqdır yenə də yaman.
Bilmirəm nədənsə yatmayı nənəm,
Odur, qurdalanır yerində hərdəm.
Ah çəkir, öskürür, danışır qarı,
Elə bil od tutub alışır qarı.
Astdan deyirəm: – Nənə, ay nənə!
Niyə yatmayırsan, nə olmuş sənə?
Səsində min giley, həyəcan, kədər
O deyir: – Eh, bala, səhərə qədər
Yata bilməyirəm. Azı min kərə
Xəyala gedirəm. Arazı Kürə,
Kürü də Araza daşıyıram mən.
Heç biri qurtarmır...

Axı, nənə, sən
Yat, Kürlə, Arazla nə işin vardır?
– Sən hələ uşaqsan, düşüncən dardır.
Dərdim Kürlər kimi, Arazlar kimi,
Göz yaşlarım axır almazlar kimi.
Dövrədən nə sevinc, nə dad duyuram.
Dərdimi dərdimin üstə qoyuram,
Çaylar tək tükənmir...

Nənə, bizim kənd
Haçandan müsibət, qəm, şikayət, dərd
İçində yaşayır?

Mən taleyi kəm
Göz açıb bu kəndi belə görmüşəm.
– İndi ki, yatırırsan, nənə, ay nənə!
Keçmişdən bir söhbət açsana mənə.
O bərkdən ah çəkir, sonra danışır.
Sanki gözlərimdə dünya qarışır;
Darılır xəyalım, yanır bədənim,
Qarşımda bir səhnə canlanır mənim:

I

Bahardır, dumandan çıxır Savalan.
Yaşıl don içində itir kəndistan.
Kənd bulağı yuyur mərmər daşını,
Söyüdlər sulara əyir başını.
Quşlar nəgmə deyir budaqlar üstə.
Gözlər təbiətdə, qulaqlar səsdə...
Sanki kənd içində bir çaxnaşma var,
Narahat dolaşır yenə adamlar...
Ağa dostlarıyla gəlmiş şəhərdən.
Gəlmiş, bəs məqsədi nədir səfərdən?
Gəzmək, yemək, içmək, bir də ki, qumar.
Odur, ağılıqda bir təmtəraq var.
Bir yanda asılır qazanlar dolu,
Bir yanda kəsilir bir neçə toğlu,
Bir yanda segahla inildəyir tar,
Bir yanda get-gedə qızıdır qumar.
Ac, susuz, yalavac kənd uşaqları
Ağacda ayırır göy budaqları,
Baxır qazanlara ürkək maral tək,
Bu dəsgah onlara gəlir xəyal tək.
O kənddə bir gənc var. Adi bir rəncbər;
Bir yoxsul. Anası soyuq bir səhər
O torpaq daxmada öldü acından.
Özüsə tək qaldı. Qıtlıq ucundan
Gəldi, muzdur oldu həməni ağaya,
Düşdü gənc həyatı min qasırğaya.
Bir kimsəsi yoxdur. Yaşayır yalqız.
Lakin ala gözlü sadəcə bir qız
Sevir, yaman sevir Yaqubu indi.
Bu eşq nağıl kimi dolaşır kəndi.
Kənddə nə stol var, nə də stul var,
Yerdə əyləşirlər “əziz qonaqlar”.

Ağalar gah yeyir, gah da ki, içir;
Sonra da söhbətdən söhbətə keçir.
Süfrə yığılır. “Möhtərəm” ağa
Qara dişlərini qurdalamağa
Çöp istəyir. Yaqub gəlir tələsik,
Bir qəlbir götürür yanları əzik,
Muşqurdla* doldurur ağına qəder.
Üstünə örtərək güllü bir məxmər,
İti addımlarla qayıdır geri.
O, düz ortalığa qoyur qəlbiri!
Ağa, bəlkə o da yeməkdir deyə,
Örtüyü qaldırır. Göz döyə-döyə
Gah Yaquba baxır, gah da muşqurda;
Sanır ki, bunları yalnız yuxuda,
Yuxuda görür o... Bu zaman birdən
Bir dəhşət içində qışqırır yerdən:
– Bu nədir?..

Titrəyir hiddət içində,
Qonaqlar danışmır heyrət içində.
Ərbaba, nökrə, darğaya baxır;
Yaqub məğrur-məğrur ağaya baxır;
Deyir: – Təpiyinlə tapdandı mahal.
Yanılırsan, xeyr, indi bir xələl
Sənin dişlərini təmizləməz, yox!
Sən kəndin malını çox yemisən, çox!
Dəhşətin hədsizdir “möhtərəm” ağa,
Sənin dişlərini arıtlamağa
İçə muşqurd dolu qəlbir də azdır!
– Qoymayın, bu gədə yolunu azdı.
Ağaca bağlayın, durubsuz hələ?
Vurun, bəlkə ağı başına gələ... –

Deyə nökrələrə qışqırır ağa.
Bir darğa, dörd nökrə gəlir qabağa;
Birtəhər Yaqubu kəndirlə bərk-bərk
Bağçada ağaca sarıyır... O tək
Bir həyan arayır, indi bir həyan.
Fəqət o həyandan yoxdur bir nişan.
Odur, neçə yandan ağ simli şallaq
Gah enir, gah qalxır şaraqqaşaraq
Yaqubun canına... Baş, kürəyi
Yaralanır. Odur, çıxır köynəyi.
Gah yerə, gah göyə qanı fışqırır,
Ancaq nə of deyir, nə də qışqırır.
Ağa min hiddətlə gəzir arada.
Kəndlilər də baxır. Axır sırada
Baş kəlağaylı bir qız ağlayır,
Gözlərində qoşa bulaq çağlayır...
Adamlar dözməyib o ağır hala,
Pərişan-pərişan qayıdır dala.
Bax, daha Yaqubun gözləri axır.
Bədəni keyiyir, başısa ağır –
Bir daş kimi düşür çılpaq çiyinə,
Köynəyi yapışır qanlı əyninə,
Huşunu itirir. Sevinir ağa,
Öz qonaqlarıyla gəlir otağa.
Tək keşikçi qalır onun yanında,
Vahimə buz kimi gəzir canında.

II

Gecə. Soyumamış hələ də məclis.
Yanır həyətdəki o ocaq səssiz.
Nökrələr işləyir, odur, göz-gözə.
Gah içki daşıyır, gah da ki, məzə.

*iri saman çöpü

Ağa söhbət edir öz dövlətindən,
Bir də ki, dostlara məhəbbətindən.
Başı qarışıqdır qonaqların da,
Min bir gülüş gəzir dodaqlarında.
O soyuq qanadlı gecə sazağı
Yaqubu ayıldır. Qanlı dodağı
Nəsə pıçıldayır... Odur bir anlıq
Gözlərini açır. Qaçır qaranlıq...
Titrəyir əynində o yaş köynəyi.
O yanıq Baqronun* sərin küləyi
Yaralı üzündən öpür. Bir də ki,
Qarlı Savalanın sağ çiyindəki
Ayın son işığı düşür alınına;
İndi o yazığın ağır halına
Sanki ay da yanır. Son nurun o da
Ondan əsirgəmir...

Bir boz daxmada

O qız tək düşünür öz dildarını,
Öz dərqli ömrünün novbaharını...
Daxmanın içinə o dönə-dönə
Baxır... Öz atası, anası yenə
Bir köhnə palazın altında yatır;
Qız baxdıqca dərdi daha da artır:
“Yaqubu qurtarmaq gərəkdir, ancaq
Nə təhər, nə ilə?” Birdən bir bıçaq
Gözünə sataşır tozlu tağçada.
O qapır başağı, deyir: “Bağçada
Yəqin ki, keşikçi oyaqdır indi.
Gəzinir, dörd gözlə yoxlayır kəndi.
Birdən məni görsə vurur, öldürər,
Ya da diri tutar, kəndə bildirər.

Bəs onda ağanın keçsəm əlinə,
Bircə xeyir söz də gəlməz dilinə.
Məni bağlatdırar at quyruğuna,
Kəndi gəzditdirər. Hər buyruğuna
Nökərlər baş əyər. Mənim ismətim
Tapdanar, nə olar axır qismətim?
Hələ atam, anam! Nə edər onlar?”
Qız xeyli düşünür keçdikcə anlar...
Gah sıxır, gah açır qara qaşını,
Qorxulu suallar yorur başını:
“Yox, mən getməliyəm. Məndən başqa bir
Adamı yoxdur. O kimi gözləyir?
Nə olsun, bu yolda ölüm var, qan var.
Yox, namusumu da ayaqlasalar,
Mən getməliyəm, yox, öz ismətim də,
Könlüm də, canım da, məhəbbətim də
Yaquba qurbandır! Aşiq olanlar
Nə ehtiyat edər, nə qorxu anlar!
Ey təmiz məhəbbət, təmiz məhəbbət!
Səndəki iradə, ülviyyət, hikmət
Min vaxtsız ölümdən güclüdür qat-qat,
Sənin nəfəsində yaşayır həyat!” –
Deyə o yeri yir Yaquba sarı...
Yolu qaranlıqdır, məsafə yarı.
O bəzən sürünür, bəzən də qalxır;
Bəzən də dayanır, dörd yana baxır.
Keşikçi başını yerə qoyunca
Yatmışdır. Neyləsin, axşam doyunca
Girmiş baş nökrin qılığına o,
İçmiş ağasının sağlığına o.
Qız çatır o yerə. Dayanır, odur
Yaqub öz yanında hənirti duyur;

*dağ adıdır

Qarşısına baxır. Qız qalxır yerdən.
O öz dildarını tanıyır birdən:
– Mələhət, sənsənmi?
– Mənəm, əzizim!
Gəlmişəm, darıxma, tapılsa izim,
Mənim də boynuma salarlar kəndir.
O qanlı ipləri doğrayır bir-bir...
Yaqub azad olur. Sonra əl-ələ
O iki sevgili qaçır boz çölə.
Qaçır yaşıl otlu yolla piyada,
Kənd bir nöqtə kimi qalır arxada...

III

Obaşdandır. Doğma kənddən uzaqda
Bir kənd var, yol üstədən bir az qıraqda.
Yatır ilk axşamdan yorğun kəndlilər,
Yatır qəm yüklülər, ağır dərdlilər.
Nə tüstü görünür, nə də ki, işıq,
Hardasa ulayır it qırıq-qırıq...
Yaqub Mələhətlə gəlir o kəndə.
İntizar içində durur bir tində,
Bir qapını döyür. Nə səda, nə səs...
Xeyr, içəridə dinməyir heç kəs.
O bir də qapını döyür. Bu zaman
Yorğun insan səsi gəlir arxadan.
Odur, ev yiyəsi qapını açır,
Birdən gözlərindən yuxusu qaçır.
Bir Yaquba baxır, bir də ki, qıza.
Taniya bilməyir. Bir an göz-gözə
Dayanır onlarla. Bilmir alçaqlar
Yaqubu döymüşlər. Ağır şallaqlar
Dəyişmiş yazığın surətini də,
Düşünü, alınını, sifətini də.

Yaqub dillənir ki: – Mənəm, gəlmişəm!
Sonra bir an susur. Dostusa o dəm
Dostunu səsindən tanıyır ancaq.
Ürəyində həycan, gözündə maraq
Deyir: – Xoş gəlmisən, qardaşım Yaqub!
Bu nə vəziyyətdir, danış nə olub?
Yaqub qəhərlənir. O yana-yana,
Başına gələni danışır ona...

IV

Məscid qabağında bir meydança var,
Kənd ayaq üstündə durur intizar.
Qocalar əsaya söykənir, odur,
Gənclər, gündə yanan alında qürur,
Döyüşə hazır tək dayanır səssiz,
Gəlinlər utancaq, sanki nəfəssiz...
İsti qucağında südəmər çağa,
Gözləyir ki, nələr deyəcək ağa.
Bir yanda qonaqlar nəsə danışır,
Hərdən kəndlilərə baxıb qımışır.
Ağa hirsli-hirsli gəzir arada,
Hərdən nərildəyir; deyir: – Harada
Gizlənmişdir Yaqub? Deyin yerini,
Yoxsa ki, sizlərdən indi birini
Döydürəcəyəm mən. – Danışmır heç kəs.
– Dillənin, mən sizdən soruşmuram bəs?
Yaqub haradadır? – Yenə də fəqət
Nə səs eşidilir, nə də ki, söhbət.
O qışqırır, hətta əsir dizləri,
Daha da qızarır qanlı gözləri.
Uşaqlar diksinir, yapışır həməən
Öz analarının ətəklərindən...

– Yaqub haradadır? Demirsiniz siz?
İndicə özünüz göstərsiniz.
O, bir ağ saqqallı kəndliyə baxır,
Elə bil başından tüstülər qalxır.
O, kəndin hörmətli ağsaqqalıdır,
Yüz ildir kənddəki dərddən halıdır.
Odur, ağ saqqalı saçaqlı yun tək
Düşünə yayılmış. O da baxır tək
O zəncir gəmirən sərt ağalara,
Başını bulayır o, ədalara.
Ağa yaxınlaşır qocaya həməən,
Dartıb saqqalının ağ tüklərindən
İrəli sürüyür. Qışqırır bərk-bərk,
Ağzı köpüklənir dəvə ağzı tək:
– Aparın, bağlayın qoca köpəyi,
Döyün, qoy qanına batsın köynəyi!
O zaman Yaqubun deyər yerini,
Ağadan gizləməz bir də sirrini.
O sözü kəndlilər eşidən kimi,
Sanki min könüllü bir bədən kimi
Yerində tərənir... Fəqət bu zaman
Yaqub Mələhətlə, odur, arxadan
Yarır izdihamı, keçir qabağa...
(Bəs niyə özünü itirir ağa?)
Yaqub deyir: – Ağa, buradayam mən!
Əlindən gələnə əsirgəmə sən.
Söylə, axırıncı məqsədin nədir?
Daha taqətimiz qalmamış, xeyr!
Bəsdir təpiklədin ismətimizi,
Şəhərə yığdırdın sərvətimizi.
İndi də gözlərin canımızdadır,
Nahaq axıdılan qanımızdadır.

Camaat! Tapdayın bu cəlladları!..
Daş altda qırılısın qol-qanadları.
Nökərlər, qonaqlar, bir də ki, ağa
Qorxudan çəkilib bir az qırağa.
Yox, indi kəndlilər, odur, göz-qaşla,
Yabayla, ağacla, şənəylə, daşla
Ağaları döyür... Qaçır ağalar.
Qaçır faytonlara tərəf lovğalar.
Atlar bir qamçıyla şahə qalxaraq,
Kənddən uzaqlaşır. Yoldan toz-torpaq
Qalxıb duman kimi havanı tutur.
Kəndlilər qayıdır... Bulağın üstə
Dayanıb o qoca deyir ahəstə:
– Ağalar yamanca qaçdılar, heyhat!
Biz də yastıq qoyub yatmayaq rahat.
Döyüş təzə gedir. Bitməmiş hələ,
Ümid var ki, kəndə o bir də gələ.
Axı, havarıdır qanun, şah, dövlət...
Bizə tədbir gərək, bir də ki, vəhdət!
Döyüş heç də asan gəlməsin sizə,
Yox! Uzun sürəcək bu mübarizə...
Nənəm söhbətini qurtarır, odur,
O bir də ah çəkir. Sonrasa susur.
Daxmanı titrədir sanki o kədər,
Göz yuma bilmirəm səhərə qədər.
Mən gah kəndliləri, gah da ki, kəndi
Təkcə düşünürəm yerimdə indi...

Dekabr, 1958.

ƏSL YOLDAŞ

I

Ala gözlərini açmışdır səhər,
Bax, göz işlədikcə uzanan Xəzər
Gün altda görünür göy çəmən kimi...
Budur, mindiyimiz nəhəng bir gəmi
Dərin iz buraxıb hər an arxada,
Gedir irəliyə. Hər ağ dalğa da
Gah enir, gah qalxır, sanki bir dəstə
Ağ göyərçin qonur göy çəmən üstə.
Uçuşur, seyrəlir, yox olur tək-tək...
Biz də gəmidəki müsafirlər tək
İrana gedirik... “Doğma vətənə”,
Nənəmin dediyi köhnə məskənə.
On dörd bahar görmüş gözlərim mənim,
Hələ də bilmirəm əsl vətənim
Doğma Azərbaycan, yoxsa İrandır.
Sürgünə gedirik, yolum dumandır.
Mən uşaq olsam da, halım yamandır,
Nənəm məcbur qalıb xeyli zamandır
Məktəb həyatından ayırıb məni,
Dedi ki: – Gəl, bala, aparım səni,
Öz vətənimiz var, o uzaqdadır,
Qohum-qardaşımız o torpaqdadır.
O ilk beşiyidir övladımızın,
Axır məskənidir əcdadımızın.
Suları büllurdur, havası sərin,
Gəl gedək, yox misli o doğma yerin.

II

Gecədir... Dənizdə sakit bir gecə...
Gəmimiz yol gedir, göz işlədikcə.
Nə o göy çəmən var indi dənizdə,
Nə də gəmimizin qoyduğu izdə
Gündüz qanad çalan min ağ göyərçin.

İndi sarı rəngli kəpənək təkin
Göydə ulduzlar var sükut içində...
Ay da bir talacıq bulud içində
Gah batır, gah çıxır, nənəm ahəstə
Başımı qoyaraq dizinin üstə,
O doğma vətəndən danışır mənə,
Danışır, danışır, yorulmur yenə.
Nənəmi dinləyib mən xumar-xumar,
Dinmirəm... Könlümdə artır intizar.
Deyirəm, görəsən o “gözəl növraq”
Bizə tezlikləmi qismət olacaq?
Gəmimiz irəli gedir anbaan,
Mən hələ bilmirəm keçdikcə zaman
Nələr gələcəkdir mənim başıma,
Nələr çıxacaqdır sabah qarşıma.
Mən hələ bilmirəm gələn bir yazda,
Yağışda, küləkdə, qarda, ayazda
Gedib dağlardakı kəndin birinə
Yamaqlı çantama kitab yerinə
Çörək qoyacağam, quru bir çörək!
Cındır çarığımı zorla çəkərək
Cütə gedəcəyəm, hər səhər erkən,
Əynimdə boz çuxa, belimdə örkən.
Yaxud da gecənin qaranlığında,
Bahar havasının dumanlığında
Fənərsiz axtarıb dağın yolunu,
Tənha gəzəcəyəm itən toğlunu.
Gecə kəsilən tək haray da, səs də,
Başımı qoyaraq biləyi üstə,
İtlər də rahatca uyuyan zaman,
Mən uzaq üfüqdə ağarınca dan
Söykənib əlimdə uzun ağaca,
Keşik çəkəcəyəm sakit arxaca.

Yaxud da yay günü alatoranda,
Bir çörək isladib boyat ayranda,
Bir "tay" ağacıyla karvan sayağı
Qatıb qabağıma altı ulağı,
Xalvar* daşımağa gedəcəyəm mən,
Qan-tərin içində itəcəyəm mən.
Yaxud da qış fəsli nahar zamanı,
Yerdə oynayanda göyün tufanı,
Qaşlarım batanda qalın qrova,
Donan əllərimi mən ova-ova
Quyudan su çəkib taxta bir dolla,
Bir sürü qoyuna, bir naxır mala
Mən su verəcəyəm doyana kimi.
Bu sayaq keçirib neçə mövsümi,
Bir kasa ayrana, iki lavaşa
Nökər qalacağam hampa Dadaşa.
Mən hələ bilmirəm gələn bir payız,
Doğma kəndimizdən çıxaraq yalqız,
Ayağım da çarığ, dalım da şələ,
Yorğun gözlərimdə bir yığın şölə,
Savalan düşündən Qaflanguhadək**
Piyada yeriyib ac, yuxusuz, tək,
Bir iş tapacağam...

İş vaxtı ancaq
Qızıl özən*** üstə dolaşan sazaq,
Diliylə yalayıb yanaqlarımı,
Gömgöy göyərdəcək dodaqlarımı.
Məni titrədəcək hər addım başı,
Xərəyə qoymaqçın ağır bir daşı
Gücüm çatmayacaq qaldırım yerdən.

Bu zaman arxadan gələrək birdən
Başı panamalı yoğun bir ağa,
Kinli gözlərindən od yağa-yağa
Məni təpiylə yıxacaq yerə,
Hələ söyəcək də bir neçə kərə.
Qoynunda gəzdikcə mən o torpağın,
Gözümdə yandıqca kin yığın-yığın,
Bir od dolaşdıqca tunc bədənimdə,
Mən öz torpağım da, öz vətənimdə
Azadlıq deyərək hər səhər-axşam
Əsl vətənim axtaracağam!
Yox, yox, sabah mənə heç məlum deyil,
İndi qucağında yaşadığım il
Hələ min doqquz yüz otuz səkkizdir,
Qarşıda yad sahil, altda dənizdir...

III

Sahilə az qalır, odur, bir dəstə
Adam dayanmışdır körpünün üstə...
Hamının əynində boz rəngli paltar,
Bir də sol yanında rezin şallaq var.
Birdir hamısının kaskaları da,
Dəmir nişanları, toqqaları da.
Yalnız ortadakı yoğun bir adam
Başqa adamlardan ayrılır tamam.
O yoğun cənabı ayıran nədir?
Dəstəsi qızılı kiçik bir şəmşir!
O nəşə tapşırır, nəşə danışır,
Neçə boz paltarlı adam qaçışır...
Gəmiylə körpünün arasında bir
Sərhəd yaratmaqçın taxta gətirir.

*dərz
**dağ adıdır
***yer adıdır

Qırmızı bayraqlı gəmidən guya
 Kommünizm nəfəsi keçər bu taya.
 Sahildir. Hər böyük, kiçik müsafir,
 Ağır addımlarla gəmidən enir.
 Lakin beş-on addım getməmiş hələ
 Dayanır... Hər sandıq, çamadan, şələ
 Saxlanıb diqqətlə yoxlanır bir-bir,
 Boz paltar adamlar nə isə gəzir...
 Suda qanad çalır qalın kitablar,
 Bir imkan olsaydı bu qart cənablar
 Qanlı əlləriylə hər müsafirin
 Düşünən beynini çıxarıb yəqin
 Burdaca atardı göy dalğalara...
 Bəlkə gələcəkdə bu ağalara
 Bir qorxu olmasın hər düşünən baş,
 Şah nə fikir etsin, nə də ki, təlaş.
 Ancaq bilmirlər ki, gələcək zaman,
 Əlləri bayraqlı minlərlə insan
 Üstünə çıxaraq taxta körpünün,
 Bu qart ağaların özünü bir gün
 Yararsız şey kimi atacaq suya.
 Nə qəm, qoy ağalar salmasın saya
 Milyonla adamın iqtidarını,
 Zaman verəcəkdir öz qərarını!..
 ...Zorla gizləyərək həyəcanını,
 Neçə yol yoxlanmış çamadanını
 Birtəhər götürüb qaraşın bir gənc
 Yeriir körpüdə sakit, asta, dinc...
 Birdən əlindəki kiçik çamadan
 Şəmşirli ağaya dəyir nagahan.

– Bilmədim toxundum, bağışla, yoldaş! –
 Deyə mehribanca, utancaq, yavaş,
 Oğlan üzr istəyir cənab rəisdən.
 O yoldaş sözündən, bir də o səsdən
 Rəis qəzəblənib o gəncə baxır,
 Sanki gözlərində ildırım çaxır...
 Sifəti qızarıb peysərinədək,
 O “yoldaş” kəlməsi ağır yumruq tək
 Rəisin başından dəyir elə bil,
 Axı, o ağadır, o yoldaş deyil!
 O yaxşı bilir ki, dünyada artıq
 Həqiqət, inqilab, zəfər, azadlıq,
 Bir də bərabərlik deməkdir o söz.
 Odur, polislərə o əmr edir tez:
 – Yıxıb soyundurun siz bu hənəyi,^{*}
 Əynindən çıxınca qanlı köynəyi,
 Batonla^{**} o qədər döyün ki, yerdə,
 “Yoldaş” söyləməsin kimsəyə bir də.
 İndi körpü üstə neçə ajanın^{***}
 Rezin şallaqları yazıq cavanın
 Açıq kürəyinə dəyir taqqataq,
 Osa bir kəlmə də danışmır ancaq.
 Kinlə dişlərini qıcağıb bərk-bərk,
 Dözür, hər ağrıya dözən adam tək.
 Qana boyandıqca bəyaz köynəyi,
 Bir bombaya dönür odlu ürəyi.
 Bir qızartı çökür qaynar gözüne,
 O, şallaq altında özü-özünə

* qanmaz deməkdir
 ** rezin şallaq
 *** jandarm

Deyir: – “Sən yanıldın, düşünsən dərin,
 Səninlə birlikdə doğma bir yerin
 Havasını udan hər bir vətəndaş
 Nə dost ola bilər, nə də ki, yoldaş!
 Yoldaş o kəsdir ki, saf ürəyi də,
 Hər eşqi, hər andı, hər diləyi də
 Səninlə bir olsun! Yalnız o adam
 Sənə yoldaş olar, dost olar müdam!”
 Bu qanlı səhnəyə hər bir müsafir
 Baxır, nə danışır, nə də ki, dinir.
 Donur öz yerində buz donan kimi,
 Vətənə gəlməyə peşiman kimi.
 Baxır, od içində yanır sifəti,
 Uçur gözlərindən vətən həsrəti.
 İndi o gözlərdə acıq var, acıq!
 Kimisi gizlicə, kimisi açıq –
 Gəldiyi yollara nisgillə baxır,
 Sinesini gah enir, gah da ki, qalxır.
 O qanlı səhnəyə baxır nənəm də,
 Seyrək kiprikləri islanır nəmdə.
 O danışmır, məni basıb qoynuna
 Sanki günahını alır boynuna.
 Bax, elə indicə, bax elə burda,
 Heç ayaq basmamış o doğma yurda,
 Hər gələn adamın saf diləyində,
 Bir də öz beynində, öz ürəyində
 İnqilab yaranır, gizli inqilab!
 Boz paltar geyinən neçə kök cənab
 Hər şeyə, adama min yol baxsa da,
 Köpüklü ağzından söyüş yağsa da,
 Gözlə görə bilmir o inqilabı,
 Bir də çəkəcəyi son izzətini...

IV

Bir yay səhəridir. Göy sakit, yer lal...
 Göydə ağ buludlar dolaşır xal-xal.
 Bağro dağlarından Savalanadək
 Böyük-kiçik kəndlər qaralır tək-tək.
 Geniş bir düzəndə qoca Ərdəbil
 Canlı insan kimi yatır elə bil.
 Yatır, o dünyadan xəbərsiz yatır.
 Qarlı Savalanın döşündə odur –
 Şəfəq topaları qızarıp tək-tək,
 Ağ güllər içində açan lalə tək...
 Elə bil şimalda meh əsir birdən,
 Duman tək toz qalxır havaya yerdən.
 Yolda yeridicə ulduzlu tanklar,
 Sanki səsə düşür dərələr, dağlar...
 Gəlir al bayraqlı zəfər ordusu,
 Gəlir hər faşisti, yadı, casusu –
 Bu qonşu diyardan qovmağa gəlir,
 Ana tək sevdiyi torpağa gəlir...
 Min güldən, çiçəkdən dəstə bağlayan,
 Şadlıqdan gah gülən, gah da ağlayan
 Bir çörəyə möhtac yoxsul insanlar,
 Ağsaqqal qocalar, qaynar cavanlar
 Ürəkdən şad olub bu xoş xəbərə,
 Gəlir axın-axın qədim şəhərə...
 Kimi ayaqyalın, kimi papaqsız,
 Kimisi çadralı, kimi yaşmaqsız,
 Kimi pencək geymir, köynəklə gəlir,
 Lakin bir müqəddəs diləklə gəlir!
 O simsiz, dirəksiz, teleqrafsız
 Tozlu kənd yolları üstündə yalnız –
 Bir insan qatarı vardır bu səhər,
 O qatar uzanmış şəhərə qədər...

Elə bil enli bir teleqraf xətti
 İndi birləşdirir hər adi kəndi
 Uzaqda qaralan doğma şəhərlə!
 İndi eşitdiyi ən son xəbərle
 Gəlir dəstə-dəstə neçə min adam,
 Mən də gələnlərin arasındayam!
 Görürəm dörd yandan neçə min dəstə
 Tər çiçəklər atır tankların üstə.
 Sanki tanklar deyil yol üstə əlan*
 Neçə yaşıl çəmən yeriyyir inan.
 Tanklar yeriyyirlər zindana doğru,
 Uğultu sədası titrədir yolu...
 Bax, meşin papaqlı, sarı köynəkli,
 Qaraqaş, qaragöz, enli kürəkli,
 Papağı ulduzlu bir qəhrəmanın
 Sürdüyü nəhəng tank qara zindanın –
 Dəmir qapısına birinci çatır,
 Geniş darvazanı qoparıb atır...
 Neçə yüz mərd dustaq çıxır zindandan,
 Ağlayır həyəcədən, gülür həyəcədən!
 Əl çalır, baş əyir qəhrəmanlara,
 Ki, onlar düşməndir daş zindanlara!
 Bu vaxt gözü nəmli, əlləri arıq,
 Başında yamaqlı, çirkli bir yaylıq,
 Bir oğlan sevinclə baxıb qırağa,
 Dustaqlar içindən gəlir qabağa...
 Mən o mərd insana baxıram, ancaq
 Dərhal tanıyıram. Dördcə il qabaq
 O körpü, o cavan, o qanlı səhnə
 Gözümün önündə dayanır yenə.

O, yanından keçib neçə nəfərin,
 Zindana ilk gələn o mərd əsgərin
 Hörmətlə boynunu qucaqlayır bərk,
 Sevincdən kövrəlir hətta uşaq tək...
 Deyir ki, yaxın gəl, qoy öpüm səni,
 Yenə sən çıxartdın zillətdən məni!
 Min alov gördü sə gözlərim mənim,
 Daş zindan oldusa yerim, məskənim,
 “Qanun” məhv etdisə min sirdaşımı,
 Yalnız indi tapdım öz yoldaşımı!

V

Vaxtında gəlmişdir Sovet ordusu!
 İstibdad, istintaq, ölüm qorxusu
 Kinlə qarşılanır indi qaxınc tək...
 Pas atmış qınından çıxan qılınc tək
 Gizli mübarizə aşkara çıxır,
 Sanki qarlı yollar bahara çıxır.*
 Odur bax, mitinq var “Ala qapıda”,
 Min dərdi, min zülmü, min əzabı da
 Sözlə damğalayır cana doyanlar,
 Bir qırıq çörəkçin ömür qoyanlar.
 Kürsünün üstündə bir gənc danışır,
 Deyir kəndlər yanır... Kəndlər alışır.
 Hökumət talayır,ərbab** dağdır,
 Dinirsən, əmniyyə*** qanlar axıdır...
 Bu zaman bir qatar güllə atılır,
 Nətiq səndələyir... Qaş qatılır.

* yer adıdır.
 ** ağa
 *** jandarm

Ancaq bizimkilər keçib irəli
Gənci aparırlar!

Onu görməli! –

Deyə düşünürəm... Mümkün olmur, yox!
Mən səhər gəlirəm... Görüşənlər çox...
Sadə çarpayıda uzanmış oğlan,
Sinəsində kətan, alnında kətan...
Mən ona baxıram, o isə mənə,
Söz yox, tanıyıram dostumu yenə.
Bir az danışırıq... Nə gözəl məqam!
Deyir ki, məhbəsdən çıxdığı axşam
And içmiş müqəddəs ideyamıza,
Gəlib daxil olmuş partiyamıza!
Hər gün yoxlayıram dostumu mən də,
Məktub da yazıram arabir kəndə.
Çox şükür, mərd dostum sağalıb gedir,
Döyüş davam edir, iş davam edir.

VI

Bir qış gecəsidir. Yer qar, hava çən...
Ön atəş xəttində dolaşıram mən,
Şeir oxuyuram neçə əsgərə...
(Hünər şeirə dostdur, şeir hünərə!)
Birdən mənə sarı gəlir bir adam,
Saçları qrovla örtülmüş tamam...
O döyüş paltarını geymiş əyninə,
Zağlı bir avtomat salmış çiyninə.
Dərhal görüşürük...

Açılır səhər...

Hər yanda təntənə, hər yanda zəfər!
O da unudaraq min əziyyəti,
Ürəkdən bəyənir milli dövləti!

Nə fəryad, nə də ki, fərraş eşidir!
Kimə – yoldaş! – deyir, – yoldaş! eşidir.
Bəzən Ərdəbildə, bəzən Təbrizdə,
Bəzən konfransda, bəzən məclisdə
Fərəhli görürəm dostumu mən də,
Baxıb sevinirəm o sevinəndə...

VII

Günorta zamanı bir restoranda
Nahara gəlmişəm. Birdən o yanda –
Gülüş səsi gəlir! Tanışdır o səs.
Çevrilib baxıram. Dostumdur o şəxs.
Birgə əyləşirik... Aşpaz Lütfiyar
Kəfkiri hərləyir, tez gəlir nahar...
Ayranın yanında Təbriz çilovu,
Andırır təpəyə düşmüş qrovu.
Deyirəm: – Hardasan, a dostum, indi?
– Raykom katibiyəm – deyir, – qırx kəndi
Mənə tapşırıblar... Gəlmişəm mən də
Kitabdan, dəftərdən aparım kəndə!
Axı, savadsızdır tamam kəndistan,
Dərdi yazılmamış uzun bir dastan...
Həyatda inqilab etdik!.. Biz gərək
İndi şüurda da inqilab edək!
Gedirik... O məndən ayrılır tində,
Bir maşın kitabla yollanır kəndə...

VIII

Odur sinəsində vətən arzusu,
Gedir qonağımız Sovet Ordusu.
Mənim gəncliyimin bu mərd sirdaşı,
Həyatda əsl dost, əsl yoldaşı,
Onları ötürür sərhədə qədər,
Göz yaşını nə yazır dəmətə? Kədər!

...Zəncan xətərdədir, səfər sabahdır,
Mərkəzi Komitə baş qərargahdır!
Karigər,* müəllim, fədai, şair,
Nə isə danışır, nə isə deyir...
Mən də keçiddəyəm, fikir verirəm,
Birdən pillələrlə qalxan görürəm
O köhnə yoldaşı, o mərd igidi,
Sifəti tutqundur, baxışı ciddi...
Bir də sağ yanında tapança vardır,
Sanki geniş dünya başına dardır.
Səssizcə əl verib görüşürük biz,
Sonra baxışıriq... Yox sevincdən iz,
O gözlər qasırğa, o gözlər alov,
Hər qara gilədə bir canlı tablo...
Soruşuram dostum, bu hal nə haldır?
– Cəbhəyə gedirəm – deyir – iş qaldı.
Yağılar qapını döydüyü zaman
Dinc yata bilərmə evində insan?
Sabah gün doğmamış düşürəm yola,
– Get, deyirəm, – yoldaş, uğurlar ola!
O gedir... Nə xəbər, nə də nişana,
Zaman hərəmizi atır bir yana...

IX

Daha o torpaqda nə azad bahar,
Nə milli hökumət, nə səadət var.
Dostumu görmürəm indi haçandır.
Kim bilir o bəlkə xeyli zamandır –
Yenə də dustaqdır, daş zindandır,
Səhər də, axşam da həyəcandır.

Dan yeri yananda bir ocaq kimi,
Dəmir barmaqlığa al bayraq kimi
Səhər şəfəqləri qonan zamanda,
O gülüb yerindən qalxır bir anda
Bəlkə də yoldaşlar gəlmişdir deyə,
Baxır pəncərədən göz döyə-döyə.
Yaxud barmaqlığın önündə bəzən,
Qara bir çadranın içində gəzən,
Hər dilsiz gecədə şimşək çaxanda,
Qatı qaranlığı yarıb axanda,
O gəlir göz dikir lal qaranlığa.
Başını söykəyib dar barmaqlığa,
Həsərlə gözləyir öz yoldaşını,
Bir də ki, dili bir qan qardaşını.
Bəlkə baxmayaraq neçə qoşuna,
O, mərd dostlarını yığıb başına –
Təmkinlə çəkilməmiş qarlı bir dağa,
Nə xan tuta bilsin, nə də ki, ağa.
O neçə dostuyla, silahdaşıyla
Dağlarda dolaşır...

Öz yoldaşıyla

Görüşmək eşqiylə yaşayır yenə,
Bu eşqi könlündə daşıyır yenə...
Bəlkə o fəhlədir bir karxanada,*
Bir sadə otaqda, nəmli havada
Yığıb fəhlələri öz dövrəsinə,
Sabahdan danışır sülh dəstəsinə...
Azadlıq uğrunda girib döyüşə,
Bir bayraqdar olur hər nümayişə!

* fəhlə

* fabrikdə

Yox, indi bilmirəm oxucum, inan,
Hardadır, nəçidir o əziz insan?
Tək bunu bilirəm, hələ o sağdır,
Pərişan saçları bir qədər ağdır.
Lakin alovludur yenə ürəyi,
Bir də bəslədiyi o saf diləyi!
O bilir, şimşək tək illər qaçsa da,
Yerlər parçalansa, göylər uçsa da,
Düşmənlər min yerdən çəksə də sərhəd,
Qardaşı qoysa da qardaşa həsrət,
Min xətər kəssə də hələ qarşını,
O sabah görəcək öz yoldaşını!

1954.

ŞİMAL HƏSRƏTİ

I

Yayın orta ayı... Araz qırağı...
Çayın o tayında bir xırda kənd var.
Nə sərin kölgəli ağac yarpağı,
Nə ipək pərdəli ağ aynabənd var.

Gün altda yandıqca yerin sinəsi,
Sanki yer üstündə yanır hava da.
Bürküdən tənqləşir insan nəfəsi,
Quşlar da içini çəkir yuvada...

Kəndin içindəki daxmalar seyrək...
Elə bil küsmüşdür biri-birindən.
Yastı daxmaların arasında tək
Bir küllük dağ kimi qalxmış yerindən.

Nə təndirlər yanır, nə də ocaqlar,
Kimi başaqqadır, kimi biçində.
Yalnız ana deyən körpə uşaqlar,
Bir də itlər gəzir kəndin içində.

Palçıq daxmalardan xeyli aralı
Taxıl zəmiləri saralır tək-tək.
Yollarda bir neçə kölgə qaralır,
Ağ şərid üstdəki qara xallar tək.

Yenə dərz yüklənmiş arıq ulaqlar
Dönür kənd yoluna bir karvan kimi.
Dalınca qaçdıqca yorğun uşaqlar
Yollarda toz qalxır bir duman kimi.

II

Odur, Salman kişi taxıl biçir tək,
Yalın ayağında yamaqlı çarıq...
Biçdiyi zəminin boz torpağı tək
Başında bozarır çirkli bir yaylıq.

(Bəzən bir sığırçın qonur arxada
Baş-başa qoyulmuş ikicə dərzə...
Dərzin kölgəsində, açıq havada
Bir qara bülöv var, bir saxsı kuzə.

Sanki bu dünyanın min nemətindən
Onun qismətinə bu düşmüş ancaq.
Daim yoxsul ola o xilqətindən,
Bir kuzə gəzdirə, bir paslı oraq.

Xeyr! Qismət nədir? O qadir insan
Nə yoxsul yaranmış, nə də biçinçi.
Yalnız o, həyatı dərk edən zaman
Dərdlərin içində itdi sevinci...)

O, dizi altında sıxaraq bərk-bərk
Möhkəm bağladıqca kiçik dərzləri,
Əynində islanır yamaqlı köynək,
Yırtıq şalvarından çıxır dizləri.

O bilir biçdiyi hər kiçik bağın
Dördü ağalığın, biri onundur...
O bilmir bu qayda hansı alçağın
Əlilə yazılmış "köhnə qanundur".

O, oraq çalsa da azı on kərə
Nə bafa düzəlir, nə əli dolur.

Bəzən orağını ataraq yerə
Gödək sünbülləri əlilə yolur.

Axı sünbüllər var, qarışdan alçaq,
Biçmək mümkün deyil paslı oraqla.
Yox! O, sünbülləri təmiz yığacaq,
İstər dişlə olsun, istər dırnaqla.

(Çörək yer üzündə yaşayanlara
Misli yaranmayan gözəl nemətdir.
Lakin günlər boyu ac qalanlara
Hər xırda sünbül də bir qənimətdir).

O, bir də belini dikəldən zaman
Görür bir maşın var yol qırağında.
Hər qarış torpağa diqqətlə baxan
Dörd adam dolaşır xeyli yaxında.

Dörd adam dolaşır ... Onlardan yalnız
Birisi tanışdır, qalanı özgə...
Salman hamısına baxır aramsız,
Yad adamları da tanıya bəlkə...

Ona tanış gələn bir nəfər ki, var,
Kəndin ərbabıdır... O, bələdçidir.
Bəs yanındakılar nə axtarırlar?
Bəs onlar kimlərdir? Onlar nəçidir?

Əgər səyahətə çıxmışsa onlar,
Nə çoxdur Tehrandə dolanmaq yeri.
Bəs neçin gün altda "nəcib əyanlar"
Torpaq ayaqlayır? De, nədir sirri?

Salmanın beynini yorur fikirlər...
“Səyyahlar” dolaşır azca uzaqda.
Bəzən aparatla şəkil çəkirlər,
Bəzən qeyd edirlər nəşə varaqda.

Salman düşüncədən ayılır bu an,
Deyir: – Yox! Ağalar amerikalıdır.
Dünya bazarında qazanc axtaran,
Ölüm, xarabalıq, qul dəllalıdır.

Yenə o məqsədlə çıxmışlar yola,
Hərənin əlində naxışlı çətri.
Bir yer gəzirlər ki, yararlı ola
Təyyarə meydanı salmaqdan ötrü.

Ya da qana batmış ağ əllərilə
Hərbi yol çəkələr bu torpaqlarda.
Bəlkə ağaların əməllərilə
Bir səngərə dönə bu torpaqlar da.

Ancaq nədən ötrü, kimlərə qarşı?
Qonşumuza qarşı deyildir məgər?
Hanı yer üzündə elə bir qonşu
Bizə əziz ola qardaşın qədər?!

Yoldaşlar mərkəzi komitəmizin
Harda yerləşdiyi bilinməsə də
Hər bir qərarını gətirib gizlin
Bizə oxuyurlar cələsələrdə...

Bəli... Partiyanın qərarındakı
Hər sətrin mənası qanundur bizə.
O demiş: – O tayda qəhrəman Bakı
Bir doğma qardaşdır ana Təbrizə!

Düşmənlər min hiylə işlətsə yenə
Biz qəflət içində yatmayacağıq!
Sabah hər b olarsa... Şimal səddinə
Biz bir güllə belə atmayacağıq!

Yadlara çevirib yarağımızı
Qisas alacağıq hökmdarlardan.
Təmizləyəcəyik torpağımızı
Fəlakət gəzdirən qəsbkarlardan!

Salman gah əyilir, gah da düzəlir,
Nəzərdən keçirir biçdiyi yeri...
Arabir əlinin dalı ilə silir
Alnında muncuq tək düzülən təri.

Qoyub sağ əlini gözünün üstə
O baxır həsrətlə şimala sarı.
Arazın suları axır ahəstə,
Doğma bir torpağı ayırır yarı...

III

Bu tay... Sağ əlində tutub tufəngi
Bir əsgər dolanır sədd arxasında.
Günəşin bağrından qopan od təki
Bir ulduz qızarı furajkasında...

Yaxında bir kənd var. Hündür binalar
Qar kimi ağarır sahil boyunca...
Geniş pəncərələr, təmiz aynalar
Günəşin nurundan içir doyunca...

Gözəl bir binanın üstündə odur
Bir bayraq qızarı yaz günəşi tək.
Yaşıl həyətində bir heykəl durur,
Elə bil indicə nitq eyləyəcək!..

O, başı üstündə al bayraq tutan
“Şəfəq” kolxozunun idarəsidir...
Burdan sağ əlilə şərqi göstərən
Ölkə başçısının abidəsidir!..

O görür o tayın boz çöllərilə
Bu tayın məhsullu torpaqlarını...
Azadlıq uğrunda öz əllərilə
Döyüşə çağırır şərqi xalqlarını...

Kəndin yanındasa geniş bir tarla...
Meşə zolaqları... Körpə şitillər...
Az qalır bir adam boyunca qalxa
Başlarını əymiş sarı sünbüllər...

Tarlanın içində gəzir kombayn,
O bir yandan biçir, bir yandan döyür.
Hər böyük talanı sanki bir azman
Gözə görünməyən ağzı ilə yeyir...

Onun nə canı var, nə də ürəyi
Bir qədər dincələ, bir az dayana...
Ancaq təmiz yığır o, insan tək
Samanı bir yana, dəni bir yana...

Bir də kəhrəba tək sarı buğdanı
Tarlanın içində yığır maşına...
O gərək axşama biçə tarlanı,
Təzə taxıllar da kəndə daşma!

Tarlada işləyir kişi, qız, gəlin,
Tunc rəngli üzləri yanır günəşdən.
Hərə bir iş görür... Doymayırlakin
Qəlbləri arzudan, əlləri işdən...

Onlar min fərəhlə işləyir, fəqət
Nə xana işləyir, nə də xaqana.
Burda azad əmək, mənalı zəhmət
Bir şərəf işidir azad insana!..

Burda hörməti var işçi insanın,
Zəfər hər çətinə döş gərənidir!
Dəzgah o dəzgahı işə salanın,
Torpaq o torpağı becərənidir!

Qocalar gənclərə baxdıqca hərdən
Anır dərddli keçən öz gəncliyini.
Cavanlar bir nəğmə başlayır birdən,
O nəğməylə alır yenə dincini...

Qoca kolxozçular iş başında da
Zümzümə edirlər cavanlar kimi.
(İnsan qoca olmaz yüz yaşında da
Əgər qocalmasa köksündə qəlbi).

Kolxoz tarlasının gen sinəsinə
Bir nəğmə sığmayır bu sahillərdə.
“Saçaqlı qızılın” tərənəsinə
Əksi-səda verir o sahillər də...

Sanki yer səsdədir, göy də səsdədir,
İnsan tək dil açmış lal axan çay da.
Salman nə zamandır ayaq üstədir,
Qulağı bu səsdə, gözü bu tayda...

Bir gözəl nəğmənin içərisində
Bir tanış, mehriban ad eşidir o!
Salman o adamı heç görməsə də
Bilir ki, azadlıq aşığıdır o!

Salman öz ömründə hələ bir saat
Heç dolaşmamışsa qarşı sahildə,
Bilir ki, bu tayda azaddır həyat,
Azaddır insan da, söz də, könül də...

Bilir ki, dünyada sovet nə sözdür,
Yoldaş kəlməsinin nədir mənası.
Bilir ki, bu tayda rəncbər özüdür
Torpağın, toxumun, suyun ağası...

Salman nə zamandır günün altında
Təqətsiz dayanmış heykəl sayağı.
Elə bil biçin də çıxmış yadından,
Əlindən düşəcək paslı orağı...

O baxır bu taya xeyli pərişan,
Nə gözü yorulur, nə könlü doyur.
Sanki bu sahilə baxdığı zaman
Öz odlu könlündə sərinlik duyur.

Gəlir xatirinə Azər nezhəti...
O qanlı döyüşlər... O qasırgılar...
Torpağı, anbarı, malı, dövləti
Nökərə tapşırıb qaçan ağalar...

Bir səhər Təbrizdən bu kiçik kəndə
Bir nümayəndənin qonaq gəlməyi,
Yoxsul kəndlilərin sevincində
Çöllərdə ip tutub torpaq bölməyi...

Bu zaman Salmanın başının üstədən
Körpə bir quşcuğaz uçar bu taya.

O, dərin fikirdən ayrılıb qəsdən,
Bir bu quşa baxır, bir axan çaya...

O baxır... Ürəyi çarpır şiddətlə,
Sanki öz dərini açmaq istəyir.
Köks qəfəsini yarıb sürətlə
O quşun dalınca uçmaq istəyir...

IV

Axşamdır... Çöllər lal, dərələr qorxunc,
Göydə ağ ulduzlar çəkdikcə şölə,
Sanırsan, kim isə azı min ovuc
Ağ çiçəklər səpmiş mavi bir gölə...

Kimi ulaq üstə, kimi piyada
Kəndə yola düşür. Yol dar, kənd uzaq...
Neçə yorğun qadın qalır arxada,
Dalında körpəsi, başında başaq...

İnsan karvanları itir uzaqda,
Bir sükut içində boş qalır çöllər.
Elə bil dincəlir daş da, torpaq da,
Lakin dincəlməyir qabarıq əllər!

Kişilər xırmanda işləyir yenə,
Toz-torpaq içində qan-tərə batır.
Kiminin əlində qırıq bir şənə
Axşamın mehində sovuruq atır...

Kimi dayandırır köhnə vəlini,
Ariq öküzünü sürür hovuzda.
Kimi göyə tutub iki əlini
Axşam əzanında durur namaza.

Kimi yer düzəldir taya dibində
Gecə keşik çəkə dəcli buğdaya.*
Kimi buğda ölçür köhnə qəlbirlə
Bir qəlbir özünə, dördü ağaya...

Kimi, kuzə suyu tozla dolsa da
İçir... Yanan qəlbi soyuya bəlkə.
Kimi ovduq tutur paxır kasada
Ki, quru çörəkdən yeyə bir tikə.

Başaqdan qayıtmış o qadınlar da
Ev-eşik içində işləyir indi...
Kimi təzək yapır uçuq divarda,
Kimi ocaq salır, kimi də təndir.

Kimi ətəkləyir öz ocağını,
Kipriyi islanır göz yaşlarında.
Kimi doyurmaqçın ac uşağını
Bir az yarma çəkir əl daşlarında.

Kimi daxmasına çəkib inəyi,
Azacıq neft tökür əl çırağına.
Kimi astanadan qapıb səhəngi
Tələsik yollanır kənd bulağına.

Kimi vaxt tapmamış heç bütün günü,
İndi əmizdirir ac körpəsini.
Kimi uşağını tapmaqdan ötrü
Hələ də dolaşır kül təpəsini...

Kənddə tüstüləyir hər hisli baca,
Salmansa yorğundur, hələ yoldadır.
İndi ağır-ağır addımladıqca
Görən nə düşünür, nə xəyaldadır?

Onun canı yorğun, baxışı dalğın,
Yanan gözlərində qisas qəzəbi...
Deyir: – Bu möhnətin, bu kasıblığın
Ancaq ağalardır əsl səbəbi.

Bəli, ağalara ac, susuz, çılpaq
İlin üç fəslində əkinçiyik biz.
Qışda qar qapını kəsəndə ancaq
Yanı boş torbalı dilənçiyik biz.

Bizim sayəmizdə nəsilbənəsil
Ağalar ömr edir meyli, tiryəkli...
Sonra da deyir ki, “bir insan deyil
Ayağı çarıqlı, başı təsəkli”...

Yox! Bəsdir, ağalar əzdi rəiyyəti,
Bir qarış yer deyə süründük yerdə.
Ah, Azər nezhəti, Azər nezhəti,
Nə vaxt gələcəksən bu kəndə bir də!?

Yenə silahlanaq son döyüşlərdə,
Ya azad yaşayaq, ya da mərd ölək.
Bizə doğma olan bu ölüşlərdə
Özümüz ip tutub torpağı bölək!

V

O nəşə düşünür yenə aramla...
Birdən qət eləyir: Gələcək! deyə,
Könlündə boy atan dərin inamla
Düyüb sağ əlini qaldırır göyə...

* dəcli buğda – Mülkədarın mübaşiri tərəfindən xırmanda nişan vurulmuş buğda tağı.

– Əlbəttə gələcək! Deyə bir cavan
Salmanın qolundan tutur elə bil.
Kimindir o sözlər, kimdir o insan?
Deyəsən tanışdır, özgəsi deyil!

Ah, o xəyalımdır, yoxsa həqiqət?
Salman yerisə də fikrə dalmışdır.
Lakin o baxışlar, o səs, o sifət
Salmanın gözüne çoxdan tanışdır.

Bəli, yadıdadır... O gənc bir zaman
Təbrizdən gəlmişdi bu kiçik kəndə.
O, nümayəndəydi partiyamızdan
Yoxsullar bu kənddə torpaq böləndə.

O deyir: – Sözlərin haqdır, əmican,
Azər nezhətisə gələcək yenə!
Yolüstü olsa da azacıq dayan,
Ürəyim doludur, sözüm var sənə...

Bizik son ağası suyun, torpağın,
Bu arzuya yaşa... Unutma ancaq
İndi əlindəki paslı orağın
Bu gün bir alətdir, sabah bir yaraq!

Yüz il sürünsən də torpaq üstə sən,
Bir qarış yer verməz nə şah, nə ağa.
Azadlıq istəsən, torpaq istəsən
Sən çevir orağı odlu yarağa...

Bir də hər zəhmətkeş kəndli yoldaşı
Çağır... Var səsinlə çağır dalınca!
Döyüş şaha qarşı,ərbaba qarşı
Canında son damla qanın qalınca!

Sən yalnız qalmazsan döyüşdə bir an,
Hər yerdə, hər zaman havadarın var.
Sənin yol göstərən doğma partiyan,
Fəhlə qardaşın tək bayraqdaran var...

Yalnız fəhlə-kəndli birliyi ilə
Ana vətənimiz ağ günə çıxar...
Bakı da qardaş tək qadir əlilə
Təbrizin əlini sevinclə sıxar...

O böyük günlərin təntənəsində
Bir həqiqət olar uzun həsrətlər.
Odlar ölkəsinin gen sinəsində
Əbədi açılar bağlı sərhədlər...

Sənin yorğunsa da arıq bədənin,
Bu sözü saxlarsan öz yaddaşında:
Qaydadır, ən gözəl bir abidənin,
Yaxud bir heykəlin açılışında

İnsanlar hər yandan bir axın kimi
Tamaşaya gələr... Sonra bir nəfər
Örtüyün üstündə qızaran lenti
Alqışlar altında qayçıyla kəsər...

Sən də daş sərhədlər açılan zaman
Bayram dəstəsinin ön xəttində dur!
Bu paslı orağı qaldırıb haman,
Arazı lent kimi düz ortadan qır!..

Qır ki, tarix boyu qoy Araz çayı
Daha sədd çəkməsin Azərbaycana!
Bir günəş isitsin hər iki tayı,
Arazdan su axsın min gülüstana...

Qoy iki qardaşın son diləyi də
Bir dəstə gül kimi açılısın orda.
Qoy o gülüstanda bir çiçəyi də
Ruzgar saraltmasın çovğunda qarda”.

Salman eşidincə Araz sözünü
Elə bil yuxudan ayılır birdən.
Dərhal daşlı yoldan çəkib gözünü,
Ətrafına baxır durduğu yerdən...

Qaranlıqda nə səs, nə də adam var,
Nə o kənd görünür, nə də ki, tarla.
Yalnız bu sahildə yenə də par-par
İliç lampaları yanır qartarla...

O, yolda arabir çiyinin üstdən
Bu taya göz dikir bir xeyli müddət.
İşıq dənizində üzən bu kənddən
Gözünə nur gəlir, dizinə qüvvət...

O, yenə yol gedir... Nə səs, nə soraq...
Yol qara, kənd qara, zəmilər qara...
Yalnız bu sahildə yanan hər çırağ
Salmanın yolunu boyayır nura!..

Bakı, avqust, 1952.

MEHABADLI TƏLƏBƏ

I

O iyirmi yaşa çatdı birtəhər,
Ana Mehabadın doğma qoynunda.
Sonrasa Təbrizə gəldi bir səhər,
Gəldi, təhsil ala darülfünunda.

Burda and içərək vətən oğlu tək
O girdi demokrat partiyasına!
Sədaqətli qala son nəfəsədək
Xalqının azadlıq ideyasına...

O sadə görkəmli təbiətilə
Xalqın havadarı sandı özünü.
Öz sözü, idrakı, məhəbbətiylə
Neçə tələbənin açdı gözünü.

O gəzdi Təbrizdə... Odlu dilində
Qardaşlıq, yoldaşlıq, dostluq şüarı!
O ürəkdən sevdi döyüş ilində
Öz Kürdüstanı tək bizim diyarı.

Bir gün bəhanəsiz, sübutsuz, nahaq
Qərib kürd oğlunu çağırdı rektor.
Dedi: – Sən ixtişaş salansan, ancaq
Belə adamlara burda yer yoxdur.

Lakin bu xəbərdən o gənc qəhrəman
Bir an dəyişmədi öz halətini.
(Məsləkli, vicdanlı, hünərli insan
Dünyaya dəyişməz öz niyyətini!)

O belə ayrıldı tanış busatdan,
Düşdü darülfünun astanasından.
Getdi ki, dərs ala yalnız həyatdan,
Bir də doğma xalqın öz zəkəsindən.

II

Dostlar toplanmışlar... Katib danışır:
– İndi döyüşlərin qızğın anında –
Yankilər hər b deyə yaman çalışır –
Firüdgah* düzəltsin Təbriz yanında.

Hər yanda yazılsın gərək bu xəbər,
Yazılsın məmləkət müdhiş yoldadır.
Onsuz da bu işdən narazı şəhər
Meydana axmağa hazır haldadır.

Ancaq ehtiyatlı olmalıyıq biz,
Dövlət də ayıqdır, polis də ayıq.
Kürd oğlu söz alır... – Əmin olun siz,
Bu, mənim boynuma! – Aydındır artıq!

III

Qara qanadını gərir qaranlıq...
Şəhəri yadlardan gizlədir, nədir?
Bu sükut, toranlıq, “əmin-amanlıq” –
İçində qaraşın bir oğlan gedir.

O gedir... Dayanır... Qoltuğundakı
İçi boş qarpızı ayırır yana.

Axı, o qəhrəman barmaq boydakı
Ağ fırça, qara rəng qoymuşdur ona.

Hər tində fırçanı batırıb rəngə
Yazır təşkilatın öz məqsədini.
Sözlə damğalayır min dəfə bəlkə
Bütün pentaqonun hər b niyyətini.

O gedir. Önünə çıxan bir polis
Deyir: – Bu qarpızı hardan almısan?
– Tapmırsan? Qarpızla doludur Təbriz.
Bir qarpızdan ötrü məəttəl qalmısan?

Kürd oğlu şəhəri beləcə gəzir,
O yazır, bəzənir çopur divarlar.
Elə bil dörd yanda səslənir bir-bir
– Rədd olsun qanlı hər b! – deyən şüarlar.

Səhər tinlərdəki min bir şüarı
Adamlar oxuyur, axır meydana...
Valinin torpağa düşür vüqarı,
Amerika konsulu gəlir həycana.

İzdiham qaynayır... Dinir min insan!
“Vətən!”, “Sülh!”, “Azadlıq!” haray qoparır.
Axşam qoltuğunda qarpız aparır
İndi ön cərgədə bayraq aparır...

IV

Axşamdır... Kürd oğlu mənzilə gedir
Bir əlində kavar, birində səngək.*

* təyyarə meydanı

* çörək

Ulduzlara baxıb ah çəkir, nədir,
O ürəyi möhkəm, ürəyi kövrək?..

Axı, o ulduzlar cansız olsa da
Gündüzlər dincəlir, gecələr yanır.
Bu qərib gəncinsə geniş dünyada
Rahatlığı hanı, daxması hanı?

Osa düşünməyir bu xüsusda, yox,
Həmişə dost evdə o qonaq qalmış.
Min məhəbbət görmüş yerlidən də çox
Yenə partiyadan tapşırıq almış.

V

Böyrü tapançalı, çiyni paqonlu
Rəis hazırlaşır, qalxır, irişir.
Axır zamanlarda o da Londonlu
Bir tanışını ilə tez-tez görüşür.

İndi də görüşə gedir o... Ancaq
Qarşısına çıxır ağayi yavər.
Rəis xəbər alır: – Sərablı dustaq
Sürgün edildimi? – Xeyr, Bir qədər...

– Sabah yola salın! – Baş üstə! – Bir də
Bilin ki, o dustaq xətərli zəddir.
– Siz arxayın olun! Sürücümüz də,
Polis başçısı da elə bil oddur.

– Sürücünüz kimdir? – Təzədir, gəncdir.
Lakin yaxşı çıxıb neçə sınaqdan.

– Çox gözəl! Bu, oldu! Deməli dincdir
Deyə rəis çıxır zərli otaqdan.

VI

Sürücü yolları saya salmadan
Qara bir maşını sürür sürətlə.
Polislər bir an da kiprik çalmadan
Dustağın keşiyin çəkər diqqətlə.

Dustaq baxır, baxır bu cənablara
Həm gülməyi tutur, həm də acığı.
Səbəbkar kimlərdir də, əzablara
Bir ovuc duyğusuz insan qırığı.

Sürücü dəyişib Tehran yolunu
Ayrıda maşını döndərir yana.
Sükan hərləyənin çılğın halını
Sərnişinlər görmür! Kim baxır ona?

Birdən durub-qalır “yeriyən zindan”^{*}
Tez-tez siqnal verir, havanı dəlidir.
Yol üstədən, yol altından qırxacan insan
Silahla maşının üstünə gəlir...

Sürücü qapını açıb rıqqətlə:
– Buyurun, hörmətli cənablar – deyir.
Polislər ətrafa baxır heyvətlə,
Polis başçısısa gözünü döyür.

^{*}dustaq aparan maşına işarədir

Düşmək istəməyir ağalar, xeyr!
Geriyə çəkilir bir neçə kərə.
Sürücü tapança çıxarıb deyir:
– Yaşamaq istəyən tez düşsün yerə!

Ağalar maşından enirlər... Dustaq
Sürəni tanıyır! – Sağ ol, kürd oğlu!
Dostlar qucaqlaşır... Arada ancaq
Əfsər bir ah çəkir sinəsi dolu...

VII

Qapını kim isə döyür üç dəfə,
İşarə tanışdır! Gələn yoldaşdır!
Cəftə qaldırılır... Sığınıb evə,
Danışan iki dost, iki sirdaşdır.

Nə deyir təşkilat, o qonaq, dostluq
Deyir nəzmiyyədə indiyə qədər –
Dostların adları saxlanan qovluq
Ələ keçməlidir gecə birtəhər.

Kürd oğlu dinləyir qonağı odur,
Sonra yola salır böyük şəfqətlə.
Düşünür... Elə bil üz-üzə durur
Bir də hökmdarla, bir də dövlətlə.

VIII

Axşamdır. Geyinib polis rəisi
İdarəyə gəlir... Qapılar bağlı...
Beş polis qoruyur bircə dəhlizi,
Daraqlar doludur, süngülər zağlı!

“Əfsər keşik”^{*} donur “hörmət” içində,
Gah rəisə baxır, gah da eşiyə.
Osa məğrur keçir... nifrət içində
Gözucu da baxmır əfsər keşiyə.

O keçir, əylənir “iş otağında”...
Bir polad sandığı açır açarla.
Tapır o qovluğu öz qabağında,
Götürür... Geriyə dönür vüqarla!

O gəlir səmtlə “Unçu meydan”ın
Divarı samanlı bir xanimana.
Eyvanda dayanan neçə cavanın
Kölgəsi düşmüşdür daş pilləkana.

Həyətdə gəzinib şam əzanından
Sanki keşik çəkir ev sahibəsi.
Birdən alçaq boylu qarı yanından
Görünür rəisin qorxunc kölgəsi.

Qarı vəhmələnir bu qaranlıqda
Bir yuxumu görür belə qorxulu.
Ancaq bərkdən gülür dörd addımlıqda
– Mənəm Fatma xala – deyən kürd oğlu.

IX

Düşüb sorağına gənc qəhrəmanın
Dörd gündür polislər gəzir şəhəri.

---

*keşikçilərin başçısı

Lakin o mübariz, o mərd insanın
Nə yeri bilinir, nə də xəbəri.

Polislər axtarır... Belə bir adam
Elə bil əvvəldən yoxmuş şəhərdə.
O gəncin izini itirib tamam
Qəsdən gizlətmişdir doğma şəhər də.

Polislər dolaşır hər xiyabanı,
Bəzən saatlarla söykənir tinə.
O “gözəgörünməz” igid oğlanı
Hər küçə başında axtarır yenə.

Odur, ciblərində min gizli varaq
O gənc bir döngədən çıxmışdır yola.
Dövrəni polislər kəmişlər... Ancaq
O nə sağa baxır, nə də ki, sola.

Saymazyanaya gedir... Polislər birdən
Oğlanı hücumla alır araya.
O baxır dörd yana durduğu yerdən,
Nə dost, nə tanış var, gəlsin haraya.

Odur, öndə polis, arxada polis,
Arada o cavan addımlayır tək.
O gedir həycansız, qorxusuz, səssiz
Dalğalar içində yeriyən dağ tək.

Polislər sevinir. Xeyli zəhmətlə
Qorxulu bir düşmən keçmişdir ələ.
Yox, polis cənablar, bu məharətlə
Siz heç sevinməyin, çox tezdir hələ!

Hələ bu şəhərdə hər zülmə qarşı
Gizləndə döyüşən insanlar da var!
Sizin özünüzü hər addımbaşı
İti gözləriylə pusanlar da var!

Nə qədər gəzsəz də, siz ayaq üstdə
Çoxdan yatmışsınız, polis cənablar!
İstər “azadlıqda”, istər məhbəsdə
Nə üsyanlar yatır, nə inqilablar.

Gənci aparırlar... Bəzən qıraqdan
Yolçular dayanıb baxır... Bu ara
Bir dəstə qadın da gəlir qabaqdan,
Ayağında çaxçur, başında çadra.

Dostlar ayrılaraq öz söhbətindən
Bu səhnəyə baxır... Keçdikcə anlar –
Ala gözlərindən, tünd sifətindən
Birdən kürd oğlunu tanıyır onlar.

Bir ana hiddətlə ağlayır guya,
Daha da artırır hıçqırığını.
Gənci qucaqlayıb heç salmır saya
Polis başçısının qışqırığını.

Deyir ki: – Ağalar, çəkilin dala,
İnadla kəsməyin mənim yolumu.
Yox, gərək adamda bir vicdan ola,
Hara aparırsız əziz oğlumu?

Bir ana o gəncin açıq boynuna
Qollarını salıb haray qoparır:

– Aman, qurban olsun bibin boyuna,
Səni bu zalımlar hara aparır?!

Bir ana əliylə çadranın altıda
Oğlanı axtarır həycan içində.
Nə qədər varaq var, sənəd var onda,
Gizlincə çıxarır bir an içində.

Polislər çalışır... Zorla birtəhər
O mərd qadınlardan ayırır gənci.
Bəlkə “sakitləşə” neçə gün şəhər,
Bunlar da görələr bir “qulaq dinci”.

X

Polis idarəsi. Miz arxasında
Rəis kreslodə mürgüləyir tək.
Hərbi pencəyinin sol yaxasında
Bir medal bozarır qatır nalı tək.

Sanki qalın qrov örtmüşdür tamam
Pırtlaşıq saçını, sallaq qaşını.
Mürgü içində də bu yaltaq adam
Hansı ağayasa əymiş başını.

Kim görsə deyər ki, bəlkə dərinədən
Xəyala dalmışdır bu “müdrək” insan.
Yox, mürgü içində qopub yerindən
O başqa aləmdə dolaşır əlan.

Axşam. Min şəhəri, obanı, kəndi
Öz qanlı ağzıyla udan bir salon...
O dördcə divarın içində indi
Tehran yerləşmişdir, bir də Vaşinqton.

Neçə çilçırağı yanır tavanın,
Düşən şüalardan gözlər qamaşır.
Xeyr, o çıraqlar milyon insanın
Yanan ürəyidir elə alışır.

Əlvən xalılırsa tapdanır yerdə,
Biri Təbrizdəndir, biri Şirazdan.
Geniş aynalarda min incə pərdə,
Biri ipəkdəndir, biri atlasdan.

Yox, burda hər xalı, ayna örtüyü
Neçə talesizin qəm dastanıdır.
İpləri neçə min insan sümüyü,
Boyağı neçə min insan qanıdır.

Qonaqlar işvəli, sözlü, firavan,
Sol döşü bəzənmiş çiçək içində.
Xanımlar arabir gülüşən zaman
Əndamı titrəyir ipək içində.

Sanki hər xanımın, incə cananın
Qulağı, boğazı, döşü daş-qaşdır.
Yox, o parıltılar min bir ananın
Gözlərindən axan alovlu yaşıdır.

Gözəl paltarı da hər bir dilbərin
Adi ipək deyil, yox, heç birisi!
Bu ipək paltarlar milyon rəncbərin
Qanlı dərisidir, qanlı dərisi!

Yaydığı ətir də hər bir əndamın
Adi qızıl gülün ətri deyildir.

Yox, yox, o ətirlər milyon adamın
Tərindən yaranır neçə min ildir.

Bu axşam nədənsə hökmdar özü
Bir qonaq gətirmiş bu ziyafətə.
Elə bir qonaq ki, indi hər sözü
Bir qanun kimidir bu səltənətə.

Xanımlar diqqətlə düzəldir hər an
Öz yaxalarını, öz başlarını.
Bəlkə bir xanıma yönəltdi əlan
Hökmdar öz qanlı baxışlarını.

Ona göz də vurur bir xanım həтта,
Nə olsun yanında əyləşmiş əri.
Bu şöhrət düşkününü, kübar həyatda
Ərin bir yeri var, “dostun” bir yeri.

Budur, nəşələnmiş qoca rəis də
“Böyük adamların” arasındadır.
Elə məst olub ki, indi məclisdə
Bilmir ki, dünyanın harasındadır.

Hər yaltaq əyansa öz növbəsində
Qonağa bir sağlıq dedikcə yerdən,
İçirlər... Qonağın boz sifətində
Saxta bir təbəssüm dolaşır hərdən.

– Bizim mərd dostlardan biri də budur.
Hökmdar rəisi göstərir serə.
Rəis tez yerindən ayağa durur,
Sonrasa ikiqat baş əyir yerə.

Kimsə çıxarmayıb heç səsini də,
Öz nəfəsini də qorxudan udur.

Bax, o yaltaqların nəfəsini də
Hökmdar elə bil ovcunda tutur.

“– Hə, rəis qorudu vətənimizi
Neçə nümayişdən, neçə üsyandan.
Neçə min qorxulu düşmənimizi
Tər-təmiz itirdi Azərbaycandan.

Azərbaycan ki, var, neçə il qabaq
Barıt anbarına bənzəyirdi, ser!
Təkcə bir qığılıcı düşsəydi ancaq
Üsyana bəs idi, yanardı göy, yer.

Daha nə qorxu var, nə də ki, xətər,
Şimalda səhra tək sakitdir həyat.
Tehrandan başlamış Araza qədər
Dolaşa bilərsiz daima rahat.

Bir də eşitməzsiz o dodaqlardan
Azadlıq, inqilab, sülh tək sözdən.
Siz rahat keçdikcə o torpaqlardan
Biz də utanmarıq bir daha sizdən”.

Ser hərdən qımışır... Qırpır gözünü,
Təkcə “Ol rayt!” deyib qaşını çatır.
O ağızından çıxan hər bir sözünü
Sanki hökmdara qazanla satır...

Rəis serə baxır səssiz-səmirsiz,
Nə şüglunu * bilir, nə də adını.
Xeyr, indiyədək tanımır rəis
Serin nə özünü, nə əcdadını.

* vəzifəsini

Bəli, o bilmir ki, hardadır hətta
Dilbilməz qonağın doğulduğu yer.
O bircə şey bilir yalnız həyatda,
Bilir, ağasının ağasıdır ser.

Hökmdar bir medal götürüb odur,
Gəlir... Özü gəlir rəisə tərəf.
Rəis pıçıldayır: “Ah, ağa, buyur,
Nə böyük səadət, nə böyük şərəf!

Yəqin ki, bu boyda bir səadəti
Sabah biləcəkdir tamam bir ölkə.
Hələ Nyu-Yorkun da neçə qəzeti
Mənim xidmətimdən yazacaq bəlkə.

Demək neçə illik zəhmətdən sonra
Mən də öz arzuma çatıram axır”.
Deyə o sevinir, hətta bu ara
Ona min həsədlə neçə göz baxır.

Hökmdar əliylə həməən medalı
Uzadır rəisin döşünə sarı.
Az qalır... Rəisin səbri daralır,
Xoşbəxtlik yaxındır, məsafə yarı...

Bu an könüldənmi, yaxsa qəsdənmi
Qonaqlar əl çalır durduğu yerdən.
Bilmirəm sevincdən, yaxud səsdənmi
Rəis kreslodə diksinir birdən.

O yuxudan duran adamlar kimi
Döyüb gözlərini qapıya baxır.

Birdən ayı batmış axşamlar kimi
Ariq sifətindən qaranlıq yağır.

Odur, əl qaldırıb ikicə polis
Qapıda cütləmiş ayaqlarını.
Arada bir gənc var... Baxdıqca rəis,
Hirsindən dişləyir dodaqlarını.

Rəis dayanaraq bir az qıraqda
Deyir: – Sən kürdsənmi?
– Mənmi? İnsanam!

Havasın udduğum doğma torpaqda
Məni bir vətəndaş doğmuşdur anam!

– Nizami^{*} qaydanı görmürsən məgər,
Bir kürd nə axtarır indi Təbrizdə?
– Mənimçin əzizdir öz anam qədər
Doğma Mehabad da, ana Təbriz də!

Rəis qəzəblənir... O bilmir fəqət
Zaman gərdisini dəyişir yenə.
İki dost, mehriban, qəhrəman millət
Bir məslək uğrunda döyüşür yenə!

Bir azadlıq dostu – kürd oğlu əlan
Təbrizdə durarkən yad qabağında,
Bir Təbriz oğlu da bəlkə bu zaman
Sülh deyə döyüşür kürd torpağında?!

---

* hərbi qayda

– Siz tərs danışsınız daim adamlar,
Kürdü oda atsan yumşalmaz, xeyr!
Deyə polislərə baxıb eyhamla
– Tez bunu yaxşıca axtarın – deyir.

Polislər axtarır o mərd oğlanın
Cibini, qoynunu, kürəyini də.
Bir imkan olsaydı, gənc qəhrəmanın
Hətta gəzərdilər ürəyini də.

Polislər axtarır... İgid oğlanı
Rəis də düşünür... Düşünür fəqət –
Zindana atmaqçın o qəhrəmanı
Nə sübut tapılır, nə də ki, sənəd.

O qorxur... Günahsız min-min adamlar
Hər zindan dolmuşdur ağzına qədər.
Sabah min etiraz, min izdihamla
Yenə də ayağa qalxar bu şəhər.

Yalnız ona görə yumşalır rəis
O gənci buraxır... – Get deyir – Daha
Mehabada qayıt səssiz-səmirsiz,
Dolaşma dövlətə, dərbara,* şaha...

Yoxsa soyuq zindan, bir də ki, əzab
Nəsibin olacaq sənə o zaman.
– “Arxayın” olunuz, möhtərəm cənab,
Deyərək kürd oğlu çıxır qapıdan.

* saraya

XI

...Bir sadə görkəmli, nəmli otaqda
Yenə yıgılmışlar köhnə tanışlar.
Kürd oğlu danışır bir az qabaqda
Ona dikilmişdir yenə baxışlar.

O danışır. Bəzən sükuta dalır,
Deyir öz başının hekayətindən.
Dostlar qulaq asır, razı da qalır
O mərd anaların məharətindən.

Kürd oğlu qurtarır daha söhbəti,
Bu zaman ayağa qalxır bir ana.
O gün götürdüyü hər bir sənədi
İndi gülə-gülə qaytarır ona...

Kürd oğlu azacıq əyir başını,
O təşəkkür edir igid anaya.
(Gərək hər dost dostu, yoldaş yoldaşı
Ən çətin, ən ağır gündə sınağa!)

XII

Günorta... Kürd oğlu bir xiyabanda
Bir yaxın dostuyla gedir yanaşı.
Bu zaman uzaqdan kiçik meydanda
O tanış rəisə gözü sataşır...

– Bu rəis deyilmi? – Deyə kürd oğlu
Heyrətlə soruşur yaxın dostundan.
– Niyə casus tək kəsdirmiş yolu,
Niyə ayrılmışdır görən postundan?

O nə medal asmış sol yaxasından,
Nə qızıl paqonlar taxmış çiyininə.
O ayrı düşərək miz arxasından,
Vətəndaş paltarı geymiş əyninə.

Kürd oğlun buraxıb yenə bir axşam
Mizin arxasında səssiz-səmirsiz,
Soyuq ürəyində donuq bir ilham
Bərk mürğü döyürdü ağayi rəis.

Yenə ağaların ziyafətində
O töhfə alırdı serin özündən.
Bir qürur duyduqca təbiətində
Bir dünya keçirdi qanlı gözündən.

Birdən cırıltıyla açıldı qapı,
Rəis dodaqaltı dedi nə isə...
Polis, ağzı bağlı, rəngisə abı
Möhürlü bir zərfi verdi rəisə.

İçində sevincli xəbər var kimi
O möhürlü zərfi açaraq dərhal,
Oxudu səbirsiz adamlar kimi
Başında yenə də neçə xam xəyal...

O baxdı kağıza axıra qədər,
Birdən dodaqları, əlləri əsdi.
Kiçik fərmandakı ağır bir xəbər
Sanki nəfəsini biryolluq kəsdi.

Orda yazılmışdır onun günahı,
Oxuyub səhvini dərindən duya.

O, bir demokrati, bir azadxahı,
“Qatı bir düşməni” buraxmış guya.

O nə iti gözlü ayıq xəfiyyə,
Nə də ki, görkəmli qoca cəlladdır.
Demək nə medal var, nə də hədiyyə,
Üstəlik o indi işdən azaddır.

– O nahaq gəzməyir adi paltarda
İndi hər meydanı, hər xiyabanı.
Hə, sənin üstündə dünən naharda
İşdən çıxarmışlar yazıq qocanı.

Daha nə hörmət var, nə də ki, o post,
O özü axtarır bəlkə də səni.
(Gözə görünmədən iki yaxın dost
İti addımlarla keçir bir tini).

Kürd oğlu dostunun – o gənc oğlanın
Gözlərinə baxıb gülür bir anlıq.
Deyir ki, belədir hökmü zamanın,
Bunu öz əlilə yazmış insanlıq:

– İndi bircə düşmən, polis ağası
Boynunu bükmüşsə qabağımızda,
Sabah ağaların qanlı dünyası
Bil ki, diz çökəcək ayağımızda!

ANANIN ARZUSU

Proloq

Təbriz. Gecə yarı. Küçələr səssiz...
Sanki doğma şəhər yatır nəfəssiz;
Uzaq həyətlərdə it hürür hərdən;
Bəzən də bir karvan keçir şəhərdən.
Tinlərdə polisler dolanır tək-tək
Çiyində Amerika markalı tüfəng...

I

Əmrəxiz küçəsi. Yastı daxmalar...
Küçədə nə fanar, nə də çıraq var.
Burda cərgələnmiş daş hasarları,
Samanla suvanmış boz divarları
Nə mühəndis qurmuş, nə də ki, memar.
Lakin bu küçənin öz şöhrəti var!
Bizim zəfər dolu tariximizdə
Deyirlər ilk dəfə ana Təbrizdə
Babamız Səttarxan öz əlləriylə
Bir vaxt yandırdığı məşəlləriylə
Burdan isindirmiş uzaqları da.
İlk dəfə inqilab bayraqları da
Bu daxmalar üstə dalğalanmışdır;
Neçə satqını da damğalamışdır
Səttar xanın özü bu məhəllədə.
Onun ayaq izi durur hələ də
Bu daşlı yolların hər qarışında;
Odur, bir kimsəsiz dərbənd başında
Yastı bir daxmaya gələnələr yenə
Hələ beş-on addım qalınca tinə
Azacıq dayanır, ayaq saxlayır,
Dönüb ətrafını bir an yoxlayır,

Sonrasa tələsik keçir içəri.
Gələnələr gözləyir ən son nəfəri;
Qan çəkmiş gözlərdən qaçmışdır yuxu,
Ayaq üstündəcə durmuşdur çoxu:
Oturmağa nə yer, nə də stul var,
Nə göz qamaşdıran asma lampalar...
Nə qəm, işıqsızsa, darsa da otaq,
Ürəklər genişdir, fikirlər parlaq!
Bir yanda dayanmış bir qoca fəhlə,
O indi sussa da, sabah fərəhlə
Ardınca çəkəcək izdihamları;
Azadlıq diləyən mərd adamları!
Bir yanda dayanmış bir kəndli qonaq:
Ayağında çarıq, başında papaq.
O, yaxın kənddəndir, geri dönəndə
Gərək bir tapşırıq aparsın kəndə,
Bir yanda dayanmış cavan bir şair,
Bir şeir düşünür sabaha dair.
Bura gələnlərin içərisində
Yaşlı bir ana var. Ağ çöhrəsində
Dərin qırışqlar iz salıb durur,
Sanki bir tufanlı ömrün yoludur.
O hələ gənc ikən amansız ruzgar
Qara saçlarına səpələmiş qar.
Onun ağı isə göylərdən dərin!
O, bilir, o görür son döyüşlərin
Tamam kəsilməmiş hələ arası;
Onun gözlərinin ağı-qarası
Oğlu məhkəməsiz yatır zindanda.
Ana son döyüşdə, axır zamanda
Öz doğma oğlunu eləyir əvəz,
Ananı hörmətlə dindirir hər kəs.

...Gözlər yol üstədir, qulaqlar səsdə,
Bir nəfər qapını açır ahəstə,
Burdakı dostlarla görüşür tək-tək,
Ananın əlindən öpür oğul tək,
O kimdir? Nəçidir? Bir partiyalı!
Fikri müqəddəsdir, ömrü mənəli!
O bəzən tətildə, bəzən üsyanda
Dəstələr önündə dağ tək duranda,
Dalında fəhlələr sıx dayanmışdır;
O daim xalqına arxalanmışdır!
Gözündən yuxunu qovub hər gecə,
Min maraq içində o öyrəndikcə
Böyük dahilərin əsərlərini,
Miz dalında açmış səhərlərini!
Neçə il sürgündə yaşamış, ancaq
Ürəyinin üstə möhkəm basaraq
İnqilab mövzulu kitablarını,
Unutmuş qürbətin əzablarını.
Neçə yol düşmüşsə daş zindanlara
Çörəksiz, paltarsız, ac insanlara
Daim yaxın olmuş doğma atadan,
O yenə təmkinlə dinir astadan:
– Gəlməyən yoxdursa başlayaq daha,
Qoy iclas çəkməsin bir də sabaha.
– Hamı buradadır,
– Başlayaq, dostlar!
Bugünkü iclasın bir məqsədi var:
İllər sovuşsa da yaxın davadan,
Hələ barıt iyi gəlir havadan.
Hələ sağalmamış yerin yarası!
Atılan topların kəsmir arası!

Ana var, gözünü çəkməmiş yoldan,
Onun böyütdüyü yeddi oğuldan
Heç biri dönməmiş cəbhədən geri.
Uşaq var, dünyaya gələndən bəri
Hələ eşitməmiş ata səsini,
Yalnız kağızlarda görmüş əksini.
Bacı var, qaralar örtüb başına
Hələ də yas tutur öz qardaşına.
Gəlin var, toz basmış baxt güzgüsünü,
Qəlbində dəfn etmiş ilk sevgisini.
Yox! Dünya təzəcə çıxsa da oddan,
Hərbin dəhşətləri çıxmamış yaddan!
Yankilər tapdayır həqiqətləri,
Yenə hədələyir dinc millətləri,
Hərbə hazırlaşır imperialistlər.
Silahlar göndərir hər axşam-səhər
Uzaq ölkələrə. Nə deyir onlar?!
Nə deyir insana tələ quranlar?!
Bir qan dənizinə çevrilsin cahan,
Elmdən, sənətdən qalmasın nişan.
Fəqət sülh istəyir sadə insanlar,
Sülh dostlarının da öz arxası var.
Bəli, sülh istəyir Şərq xalqları da.
Milyon nüsxələrlə varaqları da
Bir sülh arzusuyla imzalayırlar.
İndi qarşımızda bir vəzifə var:
Sabahdan başlayıb biz oymaq-oymaq
Gərək sülh naminə imza toplayaq.
Hər evdə, dükanda, hər karxanada...
O baxır anaya: – Bəlkə ana da
Bizə kömək etdi!
– Eləsin gərək!
Ana söz istəyir gülümsəyərək.

O deyir: – Baş üstə, bala, hazıram!
Mən dustaq oğlumun yerində varam.
Hələlik Müzəffər uzaqsa gözdən,
Mən onun ətrini alıram sizdən.
Ana bir güc duyur öz biləyində,
Onun möhnət dolu saf ürəyində
Bir bahar fəslinin günəşi yanır,
Ana bir anlığa nə isə anır...

II

Payız mövsümüdür. Gecələr uzun...
Ana həyətdəki kiçik hovuzun
Daşları üstündə tənha oturmuş,
Köksünün içində çırpınır bir quş.
Gecə qaranlıqdır, gecə qorxulu,
Ana düşünür ki, bəlkə də oğlu
Hardasa yubanmış... Yenə odur, bax,
Həyətin qapısı döyülür tax-tax...
O bir işarədir, ana tez qaçır,
Tələsə-tələsə qapını açır.
Odur, Müzəffərdir! Başqası olmaz!
Onun ağ sifəti qızarmış bir az
Payız gecəsinin sərt soyuğundan,
O girir daxmaya, öz qoltuğundan
Bir kitab çıxarır, rəngi bozumtul.
Ana nəvazişlə deyir: – Ay oğul
Kitab daşımaqdan yorulmursan heç?
Bilmirsən sən evə qayıdanda gec
Qəlbimi yeyirəm...

– Axı nə var ki;
Anaların qəlbi dözən olar ki.
Bir də son günlərdə çoxdur işimiz,
İndi silahsız da döyüşürük biz.

Bir az gəl irəli, bu kitaba bax!
Bunu səndən ötrü gətirdim ancaq.
– Bıy, başıma xeyir, mənim elmim var?
Elmsiz adam da kitab oxuyar?
Müzəffər bu sözdə şikayət duyur,
Əlini ananın çiyinə qoyur:
– Ana, elmi olan, elmi olmayan,
Azadlıq istəyən hər məhkum insan
Gərək inqilabın, təlimin, sirrin
Bu gözəl kitabdan öyrənsin dərin.
Ana, bu doğrudan gözəl kitabdır,
Bil ki, hər varağı bir inqilabdır:
Burda bir insanın qəhrəmanlığı,
Ülfəti, hünəri, mehribanlığı,
Bir də inqilab var, mübarizə var.
Ah, belə olsaydı bizim analar..!
İndidən deyim ki, sənə hər axşam
Bu gözəl kitabı oxuyacağam.
Ana gülümsəyir bir məhəbbətlə,
Bir an o kitaba baxır diqqətlə,
O bilmir kitabın ilk varağına
Bir “Qorki” yazılmış, bir də ki, “Ana”.

III

Daxma. Bir bucaqda yanır buxarı...
Alov dilim-dilim qalxır yuxarı.
Ana çay dəmləyir, xörək qızdırır.
Külək pəncərəni titrədir, qırır.
Qərrib yolçu kimi gəzir küçədə.
Sanki bu kimsəsiz, qorxunc gecədə
O da yer axtarır daldalanmağa.
Ana bir anlığa qalxır ayağa

Örtür pəncərəni, qapını bərk-bərk.
Köhnə bir yastığa dirsəklənərək
Müzəffər “Ana”nı götürür yerdən
Oxuyur... Başını qaldırıb hərdən
Baxır anasına oxuyur yenə.
Ana öz şalını atıb çiyinə
Ona qulaq asır.

Sonra hər axşam,
Göydə alışanda minlərlə ağ şam
Bu kiçik evdə də yanır bir çıraq,
O kitab açılır hey varaq-varaq.
Rusiya. İlk inqilab. Dar məhəllələr...
Fabrika yolları, yorğun fəhlələr,
Pavel Vlasovun ilk cavanlığı,
Ananın hörməti, mehribanlığı,
Yoxsul daxmasına toplaşan dostlar,
“Qorxulu” kitablar, gizlin iclaslar,
Yuxusuz gözlərdə yanan qəzəblər,
Nizamlı tətillər, haqlı tələblər,
Ananın dostlarla səmimiyyəti,
İnqilab işinə ilk sədaqəti,
Fabrikdə yaydığı gizli varaqqlar,
Bir gecə evini gəzən kazaqlar,
Zindanda oğluyla qucaqlaşmağı,
Göy gözlü casusla qabaqlaşmağı,
Bir may... Nümayişlər, sıx izdihamlar,
Pavelin ardınca gedən adamlar,
Məhkəmə iclası, Pavelin nitqi...
Hamısı, hamısı kino lent kimi
Ananın gözündə canlanır bir-bir.
O, heç bilməsə də inqilab nədir,
O gözəl kitabı sevir ürəkdən;
Ona bir qovluq da tikir ipəkdən.

Sonra etibarlı bir yerə qoyur,
Öz dərdli könlündə təskinlik duyur.
Hər gün o kitaba baxdıqca ana
Qoymayıb nə torpaq, nə də toz qona
O kitabın üstə... Ana bəlkə də
Nə döyüşdə olmuş, nə təhlükədə.
İndi Nilovna tək bir ana olmaq
Xəyalı başında dolaşır ancaq.

IV

Müzəffər nəçidir? Müzəffər kimdir?
O nə müəllimdir, nə də həkimdir.
Adi bir fəhlədir, sadə bir insan,
Onu döyüşlərdə böyütmüş zaman!
Doğma partiyanın sadıq üzvüdür,
Nə şəxsi mənfəət, nə şöhrət güdür.
O sevir xalqının azadlığını,
Doğma partiyanın tapşırığını
Dostlara dedikcə karxanalarda
Ona arxa durur karxanalar da.
Yadımdan çıxmamış iyirmi bir azər:
Tonqal işığında açılan səhər,
Şəhər təlatümlü, hava dumanlı...
O da atasıyla bir silahlandı;
Azadlıq uğrunda fədai oldu.
Yenə qoç igidlər səngərə doldu,
Xalq hökmran oldu təzə növrəğa –
Fəhlə karxanaya, kəndli torpağa!
O həyat, azadlıq, busat, təmtəraq
Əfsus ki, bircə il yaşadı ancaq.
Dollara satılmış xalq cəlladları
Dardan asdıranda demokratları,

Bizim Müzəffərin atasını da
Boğazdan asdılar bir meydançada.
Düşmən od vurdusa ana Təbrizə,
Nə döyüş kəsildi, nə mübarizə!
Müzəffər xalqının bir əsgəri tək
Qəlbində daima böyük bir məslək
Bu mübarizənin ön xəttindədir,
Öz doğma xalqının xidmətindədir.

V

Qışdır... Yağan qarı sovurur tufan...
Elə bil qovuşur yerlə asiman.
Donur göyün üzü, torpağın qatı,
Küçələrdə nə səs, nə də qaraltı...
Daxmanın içisə bayırdan soyuq,
Tavan yamaq-yamaq, yer oyuq-oyuq.
Başına çəksə də köhnə yorğanı,
Yuxu aparmamış hələ ananı:
Dolaşır fikrində axşamdan bəri
Mücahid qardaşı, fədai əri,
Azər inqilabı milli hökumət,
Bir illik azadlıq, həyat, səadət...
Ana ehtiramla anır onları,
Bir də həlak olmuş qəhrəmanları.
Onun ağırsa da dərdi, möhnəti,
Bir gəlin arzusu, nəvə həsrəti
Son təsəlli olur ana qəlbinə;
Onun qəmlərini dağıdır yenə.
Birdən ev qapısı çırpılır bərkdən.
Ana qulaq asır: – Bəlkə küləkdən...
Ah bəlkə... o nəsə duyur dərindən,
Elə bil ürəyi qopur yerindən.

Tüfəng qundaqları qapını qırır,
Külək hücum çəkib qoparır, cırır
Daxmanın geydiyi qara köynəyi.
Ana tez başına salıb örpəyi
Qalxır... İçəriyə dolur ajanlar,
Əllərində fanar, üstlərində qar.
Müzəffər heyrətlə açır gözünü,
Anasa bir səmtə atıb özünü
Bağrının başına basır “Ana”nı.
Ajanlar dörd gözlə gəzir daxmanı,
Dörd nəfər qaldırır tüfənglərini,
Biri Müzəffərin biləklərini
İkiqat kəndirlə daldan bağlayır.
Ana nə yalvarır, nə də ağlayır.
O, durur zabitlə qabaq-qabağa,
Baxır o cənaba başdan-ayağa.
Baxır, gözlərində kin yığın-yığın,
Elə bil müqəddəs bir analığın
Qəzəbi, hünəri, kini, nifrəti
O gözlərdə yanır.

Ajan zabiti

O baxışlar altda titrəyir, əsir,
Soyuq şüşə kimi qırılır səsi:
– Aparın!

Daxmadan çıxır ajanlar.
Canı candan belə ayırır onlar.
Ana keçinsə də yavan çörəksiz,
Nə qəlbsiz yaşayır, nə də diləksiz!
Arabir oğlunun iş yoldaşları,
Əqidə dostları, qan qardaşları
Kiçik sovqatlarla baş çəkir ona
Ki, oğul həsrəti çəkməsin ana.

Günlər, aylar ötür karvanlar kimi,
Ehtiyac düşkünü insanlar kimi.
Ana işə girir bir karxanada,
Həyatdan öyrənir indi ana da
Kimlər yoxsuldular, kimlər hökmüran,
Kimlər sülh istəyir, kimlər dava, qan,
Ana açıq işdə, gizlin işdə də,
İclasda, mitinqdə, nümayişdə də
İgid fəhlələrdən qalmayıb geri.
O tez-tez dinləyir aylardan bəri
Dostların alovlu çıxışlarını,
Sıx izdihamların alqışlarını.
O nə elm öyrənmiş, nədə ki, savad,
Onun ilk məktəbi həyatdır, həyat!

VI

Səhərə az qalır, ilk xoruz banı
Dağılır göylərin ulduz karvanı...
Kimsə küçələrə çıxmamış ancaq,
Çadralı bir qadın addımlayaraq
Harasa tələsir... O ilk axşamdan
Sülhün tərəfdarı min mərd adamdan
İmza toplamışdır on bəyanata.
İndi də tələsir bir təşkilata.
Bu bizim anadır, bu qadın odur,
Yuxusuz gözüylə sülhü qoruyur!
Ana addımlayır, burulur tını,
Görür ki, ajanlar bir Sülh evini
Dağıtmaq istəyir... Lakin nə təhər
Dostlar bir-birinə çatdırmış xəbər?
Necə bu tezlikdə gəlmiş haraya,
Necə sülh evini almış araya,
Hələ ana bilmir.

O görür ancaq
Havada parlayır sərnizə, bıçaq...

Fəqət bir qüdrətli izdiham da var!
İşə başlamağa qorxur ajanlar.
Bir silahlı ajan lovğalanaraq
Birdən sülh evinə soxulur... Ancaq
O qırmaq istərkən mizi, stolu
Bir göz qırpmında kəsilir yolu.
Ajanın önünü kəsir bir uşaq
Deyir: – Dur, işindən utan, ay alçaq!
Sən stul qırsan da, miz sındırsan da,
Min bəyannaməni birdən cırsan da
Sülh evi dağılmaz, birdəfəlik bil!
O yalnız dörd divar içində deyil!
Sülhün əsl evi ürəklərdədir,
Gözlə ölçülməyən diləklərdədir!
– Eləsə, qoy səni susdurum əvvəl,
Deyə bir bıçaqçı qaldıranda əl
Bir dəhşət də yağır tünd çöhrəsindən,
Birdən izdihamın içərisindən
Ana haray çəkir: – Ax, yaramazlar!
Dayanın, uşağa əl qaldırmazlar!
Sonra o bir anda keçir irəli.
Arxadan kiminsə qüdrətli əli
Tutur bıçaqçının sağ biləyindən.
Bir tiryəki ajan öz tüfəngindən
Atəş açmağa da tapmayıb macal;
İzdiham qəzəblə çaxnaşır dərhal.
Yanaşı dayanmış min polad sinə
Bir möhkəm sədd çəkir sülhün evinə.
İndi tüfəng tutan pasibanlar da,
Əlləri bıçaqlı “qəhrəmanlar” da
Başını götürüb çıxır aradan.
Ana əl uzadıb qabaq sıradan
O cəsur uşağı qaldırır göyə,
– Sülhün kiçik dostu çox sağ ol! – deyə.

VII

Odur, sülh evindən azacıq kənar
İkimərtəbəli bir imarət var.
Dəmir qapısında yenə də mənfur
Bir bayraq başını sallayıb durur.
Onun üzərində göy zolaqlar var,
Bir də səpələnmiş xırda ulduzlar.
O bina hardadır? Fitnələr yurdu
Təbrizdə xəyanət kölgəsidir bu.
Yumşaq kresloda konsul ahəstə
Qıçını aşırıb qıçının üstə
Diqqət ilə baxır son poçtla dünən
Rimdən, Vaşinqtondan, Nyu-Yorkdan gələn
Təzə qəzetlərə, son jurnallara...
Arabir o dalır xam xəyallara,
Deyir: – Bir dövlət yox Amerika tək.
Dünya hökmümüzə baş əysin gərək!
Dollarlar əsridir iyirminci əsr,
Qoy olsun ölkələr dollara əsir!
Xüsusən Yaxın Şərq! İranın nefti...
Ələ keçirsəydik o bol sərvəti!
Bu zaman bir nəfər girir içəri,
O, məşğul görsə də indi misterini
Başını əyərək itaət edir.
O kimdir? Nəçidir? Sənəti nədir?
Bir casus, bıçaqçı, baqqal-şahpərəst,
Gözləri xumardır, beyni isə məst!
Onun bu torpaqda arxalandığı,
Bəlkə yer üzündə Allah sandığı
Dünən bir ingilis bir də almandı;
İndi son ağası amerikandır!

O yenə misterə xəbər gətirmiş;
(Min yol bu qapıdan əyilib girmiş).
Nəsə deyə bilmir öz sözlərini.
Mister qan sağılmış göy gözlərini
Bir an da qəzətdən ayırmayaraq
– Hə, nə var, xeyr ola?
– Xeyrdir, ancaq...
– Nə ancaq? Tez danış! Nə oldu əmrin?!
Mən gərək səfirə məlumat verim.
– Hələlik təxirə salınız bir az.
Konsul dik atılır: – Necə? Bu olmaz!
– Bəli, baş tutmadı tapşırığınız;
Bu mənim təqsirim deyildir yalnız.
Biz işə təzəcə başlayan kimi,
Hardansa camaat bir ümman kimi
Sülh evinə axdı...
– Ümmanlara bax!
– Ağzından süd iyi gələn bir uşaq
Hələ bir ajanı təhqir də etdi.
– Bəs sonra? O uşaq salamat getdi?
– İstədik uşaqdan başlayıb tək-tək
Yaxına gələni torpağa sərək.
Bu zaman bir qadın qışqırdı birdən,
Sanki bir dağ uçdu durduğu yerdən.
– Bəlkə camaata o rəhbər imiş?
O səsin özü də bir xəbər imiş?
– Elədir, izdiham tərpenən zaman
Nə bıçaqçı durdu, nə də pasiban.
– Bəs necə oldular?
– Hamısı qaçdı.
Düzü, ölməməkçin bu son əlacdı.

Mister addımlayır telefona sarı,
Ürəyi buz kimi, rəngi sapsarı.
O qapır dəstəyi: – Kimdir? Fərmandar?
Başınızı qatmış keyf, işrət, qumar!
Nə var?.. Nə olacaq?! Qara camaat
Sizin polislərdən güclüdür qat-qat.
Niyə sülh evini dağıtmamışlar?!
Bir kəsin qanını axıtmamışlar.
Necə?.. Sülh dostları ordudan çoxdur?
Nə qədər çoxsa da silahı yoxdur!
Biz ki, çox vermişik sizə top, tufəng,
Azdırsa deyiniz yenə göndərək.
İndi küçələrdə toplanıb min-min
Azadlıq deməyin, sülh istəməyin
Məgər bilmirsiniz mənası nədir?!
Bu, İran mülkünə ağır zərbədir,
Sonrasa məhv olsun sərvət deməkdir.
Bəs sizin polislər nəyə gərəkdir?!
Bu haqda bir qəti tədbir çəkiniz!
Düzü, son zamanlar məcburuq ki, biz
Amerika ordusu gətirək bura,
Bu “qarışıqlıqda asayiş” quraq.
Konsul öz yerinə çırpır dəstəyi;
Lakin aram olmur yenə ürəyi.
O, gələn casusa üz döndərərək:
– Sən də o qadını güdəsən gərək!
– Məsələ aydındır.
– Gedə bilərsən!
Gələndə bir xeyir sözlə gələrsən.
– Baş üstə!

Qapıdan çıxır xəfiyyə
Konsul yaxınlaşır boz xəritəyə...

VIII

Zindan. Daş hasarlar baş çəkir göyə
Bir nəfər dustaq da qaçmasın deyə.
Dolaşır tikanlı məftillərdə tok,
Bir ümid yeri yox, nicat yolu yox.
Min qurban udsa da zindanın içi,
Minbir ad qazılmış daşı, kərpic
Yenə də doymayıb gözü ac kimi,
Uzun koridorlar nəhəng xaç kimi
Dörd yana ayrılır... Ortada odur,
Bir daş heykəl kimi keşikçi durur.
Ağalar sanır ki, zorla, kələklə,
Bir dəstə igidi zəncirləməklə,
Ya ac saxlamaqla soyuq zindanda,
Guya azadlığı bütün cahanda
Belə zəncirləyib həbs etmək olar.
Yox, bu mümkün deyil daha, ağalar!
Siz yanılırsınız hər davranışda.
Yerdəki insan da, göydəki quş da
Azad yaranmışdır əzəldən bəri;
Tarix öz hökmünü götürməz geri!

* * *

Sement döşəməli görüş otağı...
Nə stolu vardır, nə də çırağı.
Bir qadın dayanmış pilləkən üstə;
Könlü nigarandır, qulağı səsdə.
Elə bil nur yağır ağ saçlarından;
Uğursuz zamanın qırmaclarından
Onun qaməti də əyilmiş daha.
Ancaq o ümidlə baxır sabaha!

Oxucum, sən ona yaxından baxsan
Yəqin çöhrəsindən tanıyaçaqsan.
Qarşısını kəsən hər pasibana
Ana pul vermiş ki, bəlkə zindana
Azad daxil ola, keçməyə ələ,
Keşikçi ajanlar sərnizələrlə
Yolu kəssələr də dəmir sədd kimi.
Pula baş əyirlər bir məbəd kimi!
Ana hardan tapmış bu qədər pulu?
Nə əri qazanır, nə də ki, oğlu.
İndisə zindanda hər pasibanı
O pulla susdurmuş.

Axı ananı

Təşkilat göndərmiş mühüm bir işə,
Partiya qabaqca çəkmişdir nəqşə.

* * *

Kamera... Nə hənir, nə səs var hələ...
Təzəcə qurtarmış gizli məşğələ.
Yenə bir tərəfdə əyləşmiş hərə;
Müzəffər dalmışdır düşüncələrə,
Bəlkə, o könlünü vermiş bir qıza;
İndisə imkan yox bir məktub yaza?
Özü zindandadır, qızsa uzaqda.
Nə isə, Müzəffər hələ o haqda
Anasına belə deməmiş bir söz.
Fəqət fikrindəsə iki qara göz
Onu gecə-gündüz daim izləmiş;
O gözlər yenə də ümid gözləmiş.
Otağın qapısı açılır birdən,
Kimsə tərپənməyir durduğu yerdən;
Gələn adama da qoymayır məhəl.
(Nə qəm, gözləmədən gəlsə də əcəl).
Növbətçi pasiban köhnə adətlə,
Əvvəl dustaqlara baxır diqqətlə,

Sonra gözlərinə bir eynək taxır,
Kiçik bir varağa o baxır, baxır...
Nəhayət iki söz çıxır ağzından,
Bu adı çox yaxşı tanıyır zindan:
– Müzəffər Azadi!

– Mənəm! – deyərək

Əynində gülləri solmuş bir köynək
Müzəffər təmkinlə qalxır ayağa;
Yenə də qürurla düşür qabağa.
Otaq sakitləşir, nə söhbət, nə söz...
Baxır bir-birinə neçə qəmli göz.

IX

Ananın görkəmi sakit olsa da,
Hələ baxışı tək nitqi lalsa da,
Ürəyi doludur asiman kimi.
Uzaqdan oğlunu tanıyan kimi
O gəlir qabağa, açır qolunu;
Bərk-bərk qucaqlayır dustaq oğlunu.
Onu öpür-öpür: – Günahsız bala!
Qurbanam tutduğun o doğru yola!
Mən ac da, susuz da yaşadım, ancaq
Səni nə qul doğdum, nə də ki, dustaq.
Axı sən ümidim, ev-eşiyimsən,
Mənim ilk beşiyim, son beşiyimsən!
Ana bir kəlmə də danışmır artıq,
Birdən boğazını tutur hıçqırıq.
Xeyr! Ana qəlbi ağlamayacaq!
O, zorla olsa da gizlədir ancaq
Dolan gözlərinin isti yaşını;
Öz igid oğlunun məğrur başını
O basır bağına, oxşayır bir an.
Axı o saçları bu əziz insan
Yumuş, sığallamış, öpmüş illərlə.

İndi sümükləri çıxmış əllərlə
Yenə sıgallayır, çin-çin darayır.
Kim bilir, bəlkə də bir şey arayır
Oğlunun saçında ana əlləri?
Bəlkə, itirdiyi gənclik illəri,
Yaxud ilk arzusu, son səadəti,
Vaxtsız dəfn etdiyi ilk məhəbbəti
Oğlunun saçları arasındadır,
Ana əlləriylə onu axtarır?
Bəlkə, ona görə bu cavan dustaq
Başını yuxarı qaldırmayaraq
Ananın köksünə qoyub üzünü
Öz daxmalarında sanır özünü?
Odur, uzun müddət o udmadığı,
Fəqət bir dəqiqə unutmadığı
Ana nəfəsini udur dərinə;
İki can ayrılır biri-birindən.
Nəhayət, Müzəffər dinir mehriban:
– Bəsdir, qıçlarını yorma, ana can!
Uzaq yol gəlmisən, bir qədər otur,
Deyə – o, ananın qolundan tutur.
Fəqət keşikçisə çiyində tufəng,
Onların yanında durmuş kölgə tək.
Ana qurdalayır bir düyünçəni,
Keşikçi izləyir gözdən keçəni...
Bir göy tümənliyin görcək ucunu
Udqunur... havada açır ovcunu.
O da öz payını alır tələsik,
Gözünü pərdə tək örtür tümənlik.
– Ancaq tez qurtarın, bilməsin sərkar,
Yoxsa, külfətimi sahibsiz qoyar.
Deyə uzaqlaşır bir az pasiban,
Ana baxır-baxır: – Nə böyük yalan!

Siz ki, bu zindanın növrağısınız,
Hamınız bir bezin qırağısınız!
...Anayla yanaşı əyləşir oğul.
Hələ nə ajan var, nə də qaravul.
– Şəhər nə haldadır, dostlar necədir?
Yenəmi nəzmiyyə səni incidir?
Suallar bitsə də dinməyir ana,
Bir an ehtiyatla baxır dörd yana.
O bilir, bir azdan yenə alçaqlar
Onu öz oğlundan ayıracaqlar.
O bilir, hirsindən yanır nəfəsi,
Ana seyr etdikcə soyuq məhbəsi
Bir ümmana dönür qəlbində kini,
O düşünür... Gərək qəlbindəkini
İndi öz oğluna danışsın, yoxsa
Bu fürsət ananın əlindən çıxsın
Başının üstünü keşikçi alar,
Əsl məqsədi də yarımçıq qalar.
Ana dilə gəlir: – Oğul, Müzəffər!
O sakit gördüyün qocaman şəhər,
Döyüş meydanına dönmüşdür yenə,
Qurtuluş bayrağı alıb əlinə
Yenə ümman kimi çalxanır Təbriz!
İndi küçələrdə, meydanlarda biz
İti süngülərə sinə gərərək
Nə yerdən mərhəmət, nə göydən kömək,
Nə də qorxaqlardan dostluq umuruq.
Məhkəmə, müsəlsəl,* sərnizə,** yumruq,
Odlu ürəkləri qorxutmur artıq.
Biz sülh istəyirik, bir də azadlıq!

*pulemyot
**süngü

Müzəffər dinləyir mərd anasını,
O bilir hər sözün öz mənasını;
Ana doğrudan da dəyişmiş tamam,
Həyat yollarında sadə bir adam
Öz haqqı uğrunda döyüşə qalxsa,
Ölümün gözünə cürətlə baxsa,
Bu nə əfsanədir, nə də ki, yuxu!
Yox, yalnız zamanın tələbidir bu!..
Ana davam edir: – Neçə gün qabaq
Nə göydə ay vardı, nə yerdə ocaq,
Bir kimsə yox idi xiyabanlarda,
Yolçular, dağalar, pasibanlar da
Gözə dəyməyirdi... Birsə o gecə
İclas çağırmışdıq yenə gizlicə.
Gələnlər hamısı köhnə tanışdı,
Hamı sülhdən dedi, sülhdən danışdı.
Gərək başdan-başa qol çəksin şəhər!
Sonra aramızdan beş-altı nəfər
İmza toplamağa yoldaşlar seçdik,
İclasın sonunda biz and da içdik;
Bu yoldan dönməyək nə qədər sağıq,
Sülh üçün imzalar toplayacağıq!
Hər evdə, dükanda, hər karxanada.
Hə, Azər dedi ki, bəlkə ana da
Bizə kömək etdi...

– Sən nə dedin bəs?

Ürəyimdən gəldi elə bil o səs.
Dedim ki, baş üstə, bala, hazıram,
Mən dustaq oğlumun yerində varam.
O gecədən sonra ikinci gecə
Yenə sakitləşdi meydança, küçə.

Gözlədim, gözlədim şəhər də yatdı,
Ay enib dağların dalında batdı,
Mən başımda çadra, ağzımda yaşmaq,
Tanış qapıları taqqıldadaraq
Min sülh əsgərindən imza topladım
On bəyannaməyə... Əziz övladım!
Yenə danışmayıb, dinməyib ana,
Bir an ehtiyatla baxır dörd yana:
– Elə bu axşamdan başlayıb siz də
Sülhə qol çəkiniz içərinizdə.
– Yaxşı, qol çəkərik, ana can, fəqət
Bir kağız gərəkdir, ya da bir sənəd.
– Budur, qoltuğumda gətirmişəm, al!
(Müzəffər varağı gizlədir dərhal).
Bəlkə, aranızda savadsızlar var?
– Əlbəttə,
– Onlar da barmaq bassınlar.
– Ana can, hamısı düzələr, ancaq
Bəs bunu məhbəsdən kim aparacaq?
– İndidən bu sözü sən xəbər alma.
Özüm apararam, nigaran qalma!
Sonra bir boxçanı açaraq ana
Kiçik sovqatları yığır yan-yana,
Müzəffər bir qədər etiraz edir:
– Ay ana, bu boxça, bu şeylər nədir?
– Demə, anam təkçə, anam avamdır,
Sabah əziz gündür, böyük bayramdır!
Elə bir bayram ki, sabah sadə xalq
Onun şərəfinə büsat quracaq.
Hətta daş zindanda, uzaq sürgündə
Onu anacaqlar.

Belə bir gündə

Sənin də yanına əliboş gəlmək?
Yox, yox, bu nisgilə dözməz heç ürək!

Bu yeməkləri də gətirdim ki, siz
Sabah bir qəhətlik çəkməyəsiz.
Axı, mən anayam...

– Ana can, ana!

Müzəffər gözünü zilləyir ona:
Elə bil od yanır yanaqlarında,
Həyəcandan titrəyən dodaqlarında
Bir söz – əziz bir söz dil açır ancaq:
– 21 Azər! – söyləyir dustaq.
Ah, görən o nələr düşünür indi?
Azadlıq həsrəti çəkmək çətindi!
Dustaq deməsə də kim bilmir məgər
Azad insan ömrü dünyaya dəyər!
Qəhərlər içində o susur hələ,
Baxır barmaqlıqdan havaya, çölə...
Bir də daş məhbəsi keçirir gözdən,
İndicə dilinə gələn bir sözdən
Elə bil gün doğur qara məhbəsdə,
İsinir dustaq da, soyuq məhbəs də.
Artıq qurtarmışdır görüş müddəti.
Yenə oğul dərdi, oğul həsrəti
Ananın qəlbini titrədir... ancaq
O öz qollarını geniş açaraq
Qəhrəman oğlunun boynuna salır,
O gedir, qəlbisə məhbəsdə qalır.

X

Müzəffər qayıtmış daş kameraya,
Onu öz dostları almış araya,
O danışmasa da şaddır bu dəfə,
Bir an qulaq asır qapı tərəfə.

Dörd gözlə qoruyub dar qəfəsləri
Gəzişən ajanın ayaq səsləri
Qapının dalından uzaqlaşan tək
Müzəffər də dinir gülümsəyərək:
– Dostlar, hamınıza anamdan salam!
– Bizə də anadır o əziz adam.
Deyə məhəbbətlə dinir bir dustaq.
Müzəffər qoynuna əl uzadaraq:
– Bu bəyanatı da o gətirmişdir,
Ona da, bizə də şərəfli işdir.
Yenə də yankilər, lordlar, bankirlər
Üçüncü bir hərbə tədbir çəkirlər!
Dünya dönməməkçin yanar ocağa
İnsanlığ sülh deyə qalxmış ayağa.
Hələlik o döyüş meydanlarından,
Dünyanın mübariz insanlarından
Bizi ayırsa da zindan, ayrılıq,
Yol çəkən gözümüz dəmir barmaqlıq
Ardından baxsa da nurlu həyata,
Biz qol çəkməliyik bu bəyanata!
– Düzdür!
– İnsanlığa bu bir xidmətdir!
– Bəşər tarixində canlı sənəddir!
Odur, bax, dustaqlar növbəylə bir-bir
Bir bəyannamədə sülhə qol çəkir.
Həmən bəyannamə elə o axşam
Qonşu otaqları dolaşır tamam.
Kimi barmaq basır, kimi qol çəkir,
Kimi barmaqlıqdan gözünü dikir
Buludlu üfүqə...

Üfүq dərindir...

Sülh sülhü qoruyan nəsillərindir!

XI

Dekabrın on ikisi. Hələ obaşdan
Ara divarını döyüb yavaşdan
Dustaqlar oyadır tez dostlarını
Keşikçi ajanlar öz postlarını
Hələ dəyişməmiş. Keşikçiyə bax!
O, ətsiz əngini taqqıldadaraq
Əsnəyir, əsnəyir saata baxır,
Ağzının, burnunun seliyi axır.
O kimisə söyür. O gəlməmişdir.
– Postda tiryəksiz dur, qəribə işdir!
O söyür... Arabir gedir yuxuya,
Daş kameraları qoruyur guya...
Qorusun, ətrafa baxsın da hərdən!
Fəqət o bilmir ki, durduğu yerdən
Yalnız beş-on addım aralı duran
Soyuq divarların dalında əlan
Dustaqlar özləri min keşikçi tək
Sülhün keşiyində dayanır tək-tək.
Dekabrın on ikisi. Əziz bir səhər...
Barmaqlıq ardından ağarır şəhər.
Bir az hava udmaq, papiros çəkmək
Bəhanəsi ilə dustaqlar tək-tək
Uzun koridora çıxırlar... ancaq
Kimi ağ göyərçin, kimisi bayraq,
Kimi ulduz taxmış alt yaxasına.
Gözucu baxırlar onlar dörd yana,
Dərhal görüşürlər qardaşlar kimi.
Sonra ayrı düşmüş sirdaşlar kimi
Bərk-bərk qucaqlaşır, dinirlər birdən:
– Dostum, bayramını təbrik edirəm!
Deyə gülümsəyir tutqun baxışlar,
İtir üzlərdəki dərin qırışlar.

Birdən o gözlərdə gülür istiqbal,
Ötür dodaqlarda internasyonal.
Dustaqlar oxuyur nəfəs-nəfəsə,
Bu səs yayıldıqca soyuq məhbəsə
Titrədir, titrədir nəm divarları,
Dəmir qapıları, daş hasarları!
Elə bil ki, bu səs yarıb zindanı
Dolaşmaq istəyir bütün dünyanı.

XII

Bir payız səhəri... Yenə də ana
Oğlunu görməkçin gəlmiş zindana.
Lakin qısa keçir görüş çağı da,
Ana dörd qatlanmış bir varağı da
Oğlundan alaraq həycan içində
Qoynunda gizlədir bir an içində.
Sonra Müzəffəri qucaqlayaraq
Öpür o qurumuş dodaqlarla bax;
İsidi oğlunun soyuq alnını.
Ana tapmasa da dünya malını
Bu odlu öpüşü mərdlik adına
Yoxsul bir ananın öz övladına
Ən böyük, ən əziz bir töhfəsidir;
Bir ana qəlbinin ifadəsidir.
Ey ana qucağı, ana qucağı!
Sənsən ilk beşiyi, ilk sığınacağı
Hər doğma oğulun, hər doğma qızın,
O sənə borcludur ömrü uzununu!
De, hansı şairin yazdığı əsər
Bir vüsət tapmışdır xəyalın qədər?!
De, hansı rəssamın çəkdiyi surət
Sənin əzmin qədər qazanmış şöhrət?!

De, hansı bəstəkar, hansı nəğməkar
Sənin səsin kimi ruhları oxşar?!
Sənin tək kim dözər çətinə, dərdə,
De, hansı qəhrəman, hansı sərkərdə
Sənin döşlərindən süd əmməmiş, kim?!
De, hansı sənətkar, de, hansı alim
Sənin öyüdündən almayıbdır dərs?
Sənsiz insan nəsli yaşaya bilməz!
Məğrur səsindeki əzəmət, qürur
Bəzən tufanlardan qüdrətli olur.
O üsyan edəndə hər zülmə qarşı
Önündə əyilir dağların başı.
Bəzən də bir bahar nəsimi təki
Tərəvətli olur.

İnsan ürəyi

Bəzən tutulanda qüssədən, qəmdən,
Yaxud tapmayanda yaxın bir həmdəm
Sənin nəfəsindən təsəlli duyur!
Ondan nə usanır, nə də ki, doyur!
Bəli, bu dünyada ən böyük şəfqət,
Nə mənəb, nə rütbə, nə var, nə sərvət,
Nə də sarayların təntənəsidir.
Yalnız ana qəlbi, ana səsidir!
Müzəffər dostlarla verib baş-başa,
Bir günün içində çatdırmış başa
Ananın müqəddəs diləklərini.
Ana çadrasının ətəklərini
Ariq əlləriylə yığaraq yerdən
Oğlundan ayrılır.

O dönüb hərdən
Ətrafa baxsa da durmayır bir an,
Tez çıxır zindanın darvazasından.

O çıxır əliboş, cibiboş, yalnız
Bağrının başında bir varaq kağız.
Orda qol çəkmişdir iki yüz dustaq
Ki, bir də batmasın anamız torpaq
Nə göz yaşlarına, nə nahaq qana.
Demək, daş məhbəsdən boş çıxmır ana.
Yox! O, dustaqların diləyini də,
Məhbəsdən aparır öz ürəyində.
O xeyli yol gedir, birdən dayanır;
(Dünya gözlərində nura boyanır.)
Bir məhbəsə baxır, bir bəyanata,
Elə bil təzədən gəlir həyata.
O gülür, bir nəfəs alır dərinədən,
Bir dağ götürülür çiyinlərindən.

Epiloq

Təbriz. Küçələrdə bir təlatüm var...
Polislər nə isə pıçıldaşırlar.
Fəhlə, kərpickəsən, dəmirçi, həkim,
Faytonçu, tabaqçı, dülgər, müəllim
Gəlir dəstə-dəstə bir xiyabana.
Odur, dar yollardan keçərək ana
Sülh nümayişinə tələsir yenə.
Qurd gözlü polislər yığıb tinə
İndi qanlı-qanlı baxırlar ona.
O baxışlar altdan ötərək ana
Yenə addımlayır bir meydançaya,
Bu qanlı gözləri heç salmır saya.
O bilir, bu yolda dostlar, tanışlar
Ananı bir an da tək qoymamışlar.
Yox! Sülhü qoruyan keşikçi gözlər
Daim ananı da xətdəndən gözlər!

Polislər dodağın gəmirir fəqət,
Ananı tutmağa etmir cəsarət.
Odur, öz yerində donmuşdur hərə,
Sanki ayaqları mıxlanmış yerə.
Bəs neçin ananı sağ buraxırlar,
Daş heykələ dönüb sakit baxırlar?!
Polislər bilir ki, tək deyil ana,
Bütün mərd analar arxadır ona!
O gedir, dalınca baxır polislər,
Baxır ana gözdən itənə qədər.
O gedir döyüşə, gedir vüqarla,
Danışır qəlbində bir ilk baharla.
O gedir, meydana çatdığı zaman
Adamlar içində tanış bir oğlan
Dayanır ananın dik qabağında.
Sonra bir qəzetin ilk varağında
Bir neçə şəkili göstərir ona;
Baxır şəkillərə, baxır mərd ana.
O gənc təbəssümlə deyir: – Ana can!
Gör bu adamları tanıyırmısan?
Nə qədər hünərli olarmış adam?
Zindandan qaçmışlar bunlar bu axşam.
Ana şəkillərə baxdıqca bir-bir
Birdən həycanlanır, gülür, sevinir.
Odur, Müzəffərin tanış əksi də,
Elə bil öz səsi, öz nəfəsi də
Həmən şəkillərin arasındadır,
O da sülh ordusu sırasındadır!

1952.

SƏN İNDİ HARDASAN?

Zaman nə gecikən yorğun insanı,
Nə şimşək sürətli məğrur karvanı
Dayanıb gözləmir bircə anlıq da,
O gah aydınlıqda, gah qaranlıqda
İrəli yüyürür, daim irəli,
Nə sonu bəllidir, nə də əvvəli!
Nə gündüz yorulur, nə də ki, gecə.
Dostum, düşünürəm... Səninlə necə,
Nə zaman, harada ayrıldığımız
Mənim xatirimə düşməyir... Yalnız
Bunu bilirəm ki, biz ayrılalı,
Yazılı, naxışlı, şəkilli, qalın,
Mən mənə daşıyan səkkiz təqvimdən
Hər səhər bir vərəq qoparmışam mən.
Lakin əziz dostum, inan ki, hər an
Sənin orta boyun, buğdayı siman,
Qalın qaşlar altda qara gözlərin,
Zarafatla dolu incə sözlərin
Mənim yadımdadır, mənim yadımda,
Dilimdən düşməyir doğma adın da!

I

Səninlə ilk dəfə ana Təbrizdə
Sənətkarlar yurdu şəhərimizdə
Bir vətəndaş kimi tanış oldum mən,
Sonra yuva saldın ürəyimdə sən.
Bir qış səhərində, qarlı tufanda,
Mən baş xiyabandan kepçən zamanda
Nədənsə, gözlərim sataşdı sənə.
Gördüm ki, birtəhər qısılib tinə

Tənha dayanıbsan səkidən qıraq.
Şaxtadan göyərmiş əlində ancaq
Bir əzik piyalə, bir də fırça var.
Müştəri gözləyib qəmgin, intizar
Dörd yana baxırsan öz yerində sən,
Yolda nə gələn var, nə də ki, gedən...
Sənsə titrəyirsən sazaq içində,
Mən heyrət, həyəcan, maraq içində
Sənə yaxınlaşdım...

Dedim: Bu qədər
Adam öz canından bezərmi məgər?
Müştəri nə gəzir belə tufanda!
Yazıqsan, donarsan bu xiyabanda.
Səni məcbur edən bir illətmi var?
Nə dükan açılmış, nə də ki, bazar.
Az qalır şaxtada dona nəfəsin,
Qayıt öz evinə bir qədər isin!
Gözlə, belə qalmaz, açılar hava,
Şaxtanın ağzı da yumşalar daha.
Sonra xiyabanda iş axtararsan,
Məgər görməyirsən bərk əsir tufan?
– İstəyir daha da hiddətlə əssin,
Damları uçursun, yolları kəssin,
Məni də dondursun! De, nədir əlac?
Dörd gündür külfətim ac qalmışdır, ac!
Evdə nə çörək var, nə də od-ocaq
Ki, ya süfrə salaq, ya da qızınaq.
Yox, dönə bilmərəm evə əliboş,
Axır nəfəsimi kəssə də sərt qış!
Deyə şikayətlə üzümə baxdın,
Elə bil qüssədən ağlayacaqdın.

Səndən bir nisgillə ayrıldımsa mən,
Sonra öyrəndim ki, öz fırçanla sən
Xəsis ağaların otaqlarını,
Qalın divarların suvaqlarını
Əlvan naxışlarla bəzəyən zaman,
Öz yoxsul ömrünün dar daxmasından
Gündə bir daş düşür... Haqqınsa yenə
Ehtiyac içində çatışmır sənə.

II

Bir axşam bir toya gəlmişdim mən də.
Qonaqlar çox idi...

Gördüm ki, sən də
Sakit əyləşibsən masa dalında,
Nəsə arayırsan öz xəyalında.
Yanında nə fırça, nə piyalə var,
Qarşında mizrab var, dizin üstə tar.
Sən oyatdınsa da könlümdə maraq,
Gözaltı məclisi yoxladım, ancaq
Hər işvəli dilbər, incə nazənin
Kiçik bir şəhərin, böyük bir kəndin
Qiyətini taxıb öz barmağına,
Qonaq tək gəlmişdi toy otağına.
Gəlmişdi... O gəliş bir bəhanəydi,
Elə bil ki, canlı bir xəzinəydi
Hər işvəli mələk, gözəl afət də
Gəlmişdi o toyda, o ziyafətdə,
Öz daş-qaşlarını parladıb, yenə
Qürurla göstərə biri-birinə,
Bir rahatlıq duya təbiətində.
Axı kapitalist cəmiyyətində
Hər yerdə, hər zaman rəqabət vardır!
Kapitalın gözünə gen dünya dardır.

Sanki, o adamlar yaranmışdır ki,
Nə insana qayğı, nə təmiz sevgi,
Nə də ki, sənətdə bir məna duya.
Dünyada insanın şöhrəti guya
Nə sənət, nə hünər, nə də ağıldır.
Bir paltar, bir mənəb, bir də qızıldır.
Ayna qabağında durub o axşam
“Nəcib” ağalar da bəzənib tamam,
Toya gəlmişdilər əziz qonaq tək,
Üzlərində pudra, bıqlarında rəng.
Kimisi gəlsə də bir qonaq kimi,
Min qılıq göstərib bir yaltaq kimi
Yersiz danışdı, hırıldaırdı,
Yağlanmış saçları parıldaırdı.
Tavandan asılmış çilçırağ altda
O min dil töküdü, hazırda həтта
Durub təlxək kimi düşə meydana,
Təki xanımlardan rəğbət qazana...
Kimisi çəkərək öz gərdənini,
Kostyumun içində kök bədənini
Yaman qurutmuşdu məclisdə bərk-bərk,
Qutunun içinə girən adam tək.
Həтта əyləşdiyi o yumşaq yerdən
Tərpənə bilmirdi...

Qorxurdu birdən
Kostyumun ütüsü pozular bir az,
Daha paltarına heç kimsə baxmaz.
Səninsə əynində nə təzə kostyum,
Nə rəngli qalstuk var idi, dostum.
Ümid bağladığın mignətin* sən
Bir köhnə tarındı, bir də bədən.

*dövlətin

Qonaqlar gah gülür, gah danışdı,
İri daş-qaşlardan göz qamaşdı.
Dolub-boşalırdı büllur qədəhlər,
Yeyirdi, içirdi əsilzadələr.
Birdən ev yiyəsi fürsət taparaq
Könlündə nə isə xatırlayaraq
Döndü sənə sarı...

Sonra göz-qaşla
Dedi: – Məqamıdır, bir seğah başla!
Sən saya salmayıb danışdıqları,
Gözqamaşdırıcı yaraşdıqları,
O yersiz, mənasız hırıltıları,
Bir də ki, o soyuq parıltıları,
Öz köhnə tarını köklədin bir an,
Elə bil sənəndə yığılıb qalan
Dərdi, şikayəti, sözü, söhbəti,
Arzunu, sevgini, sirri, nifrəti
Simplərin dililə danışacaqdın,
Köz kimi içindən alışıcaqdın.
“Əziz” qonaqlarsa məşğuldu yenə,
Kimsə göz ucuyla baxmırdı sənə.
Lakin nə zaman ki, köhnə tar dindi,
Səsi gah ucaldı, gah da ki, endi,
Elə bil qonaqlar doyub yeməkdən,
Əlini yavaşca çəkdi xörəkdən.
Başlar tərpənərək bilaixtiyar
Tarın ahəngilə yırgalandılar.
Söhbət də, gülüş də kəsildi tamam,
Elə bil yox idi zalda heç adam.
İndi o məclisdə istər-istəməz
Sənə bir qibtəylə baxırdı hər kəs!
Mənsə sənətində duyub bir qüdrət,
Sənin hünərinə bəslədim hörmət.

...Nəhayət dağıldı o toy, ziyafət,
Qonaqlardan gizli taparaq fürsət
Səninlə danışdım yenə bir qədər,
Dedim ki: – Sən nəqqaş deyilsən məgər?
İndi bu tar nədir, bu mizrab nədir?
Bu ki, başqa peşə, başqa sənətdir!
Sənsə gözlərimə baxıb bir qədər
Köksünü ötürdün...

Dedin: – Birtəhər
Gərək baş girləyəm başqa bir yolla,
Axı nəqqaşlıqdan aldığım pulla
Saxlaya bilmədim öz külfətimi,
İndi dəyişmişəm öz sənətimi...

III

Bir yay mövsümündə, günorta dəmi
Mən yolla gedirdim...

Ürəyim kimi
Sinəsi yanırdı boz torpağın da.
Hey göz işlədikcə yol qırağında
Nə bir koma vardı, nə də ki, kölgə,
Adam o istidən qoruna bəlkə.
Dərin xəyallara dalıb arabir,
Yumşaq torpaq üstə salaraq ləpir,
Mən addımladıqca o tozlu yolda
Qəsdən uzanırdı elə bil yol da.
Nə yol tükənirdi bürkü zamanı,
Nə də ki, xəyalın geniş ümmanı...

Birdən bir boğunuq səs gəldi daldan,
O məni ayırdı ağır xəyaldan.
Mən arxaya baxdım...

Bir az aralı
Bir uzaq yol gələn maşın qaralır...
Lakin tərə kimi qalanmış üstü,
Yollardan qaldırır toz, duman, tüstü,
Mən yoldan bir qədər çəkildim qıraq
Maşın gəlib keçsin...

Gözlədim... Ancaq
Mənim lap yanımda dayandı maşın,
Sənin pəncərədən uzandı başın:
– Gəl, əyləş, – deyərək çağırırdın məni,
Yalnız gözlərindən tanıdım səni...
Yenə də min heyrət, təəccüb, maraq
Könlümü sardısa dinmədim ancaq.
Keçib sağ yanında əyləşdim dərhal,
İnan, başımdasa gəzdi min xəyal...
Maşın uzaqlaşdı durduğu yerdən,
Mən dönüb gözaltı baxırdım hərdən
Sənin o benzinli paltarlarına,
Bir də əllərinin qabarlarına.
Maşın düzlər keçdi, tərələr aşdı,
Lakin nə mən dindim, nə sən danışdın.
Nəhayət sükutu sən pozdun yenə:
– Dostum, nə heyrətlə baxırsan mənə?
Mən susa bilmədim:

– Dostum, axı sən...
Söhbətimi kəsdin:
– Eh, qardaşım, mən,

Səni anlayıram, yəqin deyirsən
Sən dünən tarçıydın, indi şofersən,
Ürəkdən sevdiyin hər bir sənəti
Söylə, dəyişməyin mənası nədir?
Yalnız bir sənətə könlünü bağla.
Mənsə tar çalmaqdan aldığım haqla
Saxlaya bilmədim öz külfətimi,
Yenə də dəyişdim öz sənətimi.
Deyərək bir ah da çəkdin dərinədən,
Elə bil bir qaya qopdu yerindən.
– Özün alıbsanmı – dedim – məşını?
Sən bir təəssüflə çatıb qaşını
– Yox! – dedin. – Ağanın məşınıdır bu,
Mən isə muzduram...

Daha yol boyu
Dinmədik... Vəziyyət aydıdı mənə,
Bir mənzil başında ayrıldıq yenə...

IV

Payız axşamıydı, sakitdi şəhər...
Kiçik bir teatr ağzına qədər
Adamla dolmuşdu...
Bir ovuc ağa
Gəlmişdi bu axşam teatra baxa...
Lakin ilk sıraya bilet olsa da,
Birinci lojada yeri olsa da,
Hər ağa beyni məst, qarnı isə tox,
Gülməyə gəlmişdi, tamaşaya yox!
Pərdə yavaş-yavaş çəkildi... Bu an
Elə bil səhnədə işıqlandı dan...

Əynində arxalıq, başında papaq,
Əlində bir təsbəh, belində qurşaq,
Saqqallı bir hacı səhnəyə çıxdı,
Nə öz dövrəsinə, nə zala baxdı.
Bir qədər gəzindi...

Lakin danışcaq
Səni öz səşindən tanıdım ancaq,
Tanıdım... Bu dəfə könlümdə, inan,
Nə heyrət doğurdun, nə də həyəcan...
Xəsis bir tacirin pul həvəsini,
Tamahdan yaranan faciəsini,
Tez-tez dəyişilən məhəbbətini,
Bir də son eşqinin aqibətini
Sən ifa etdikcə bir aktyor tək,
Səhnədə tamaşa qurtaranadək
Ağalar baxaraq biri-birinə,
Bəlkə də bir ibrət almaq yerinə
Gözü yaşarınca hırıldayırdı,
Ağzında dişləri parıldayırdı...
Lakin anlamırdı nə xan, nə tüccar
Sənin yaratdığın o surət ki, var,
Min xəsis ağanın öz obrazıdır,
Hissin o obrazın ehtirasıdır.
Tamaşa qurtardı...

O gecə yarı
Hər adam yollandı bir səmtə sarı.
Mənsə intizarla kəsərək tını,
Səni gözləyirdim, qardaşım, səni.
Sən gəldin...

Mən baxıb qəmgin halına,
Sonra bir qolumu saldım qoluna...
Bir qədər dolanıb baş xiyabanda
Danışdıq...

Nəhayət biz ayrılında
Dedim ki: – Dərindən düşün bir qədər,
Sənətkar hər ayın başında əgər
Bir sənət dəyişsə, daim ac qalar,
Nə də sənətində bir usta olar.
Sən üzümə baxdın qəmgin bir halda,
Dedin: – Şoferlikdən aldığım pulla
Saxlaya bilmədim öz külfətimi,
Yenə də dəyişdim mən sənətimi.
Nə edim, bilirsən ağırdır dövrən,
Bir parça çörəkçin özümü hər an
Gah oda vururam, gah da ki, suya,
Bəlkə ac külfətim çörəkdən doya.
Sən ayrılıb getdin...

Mən isə səni,
Bir də görmədiyim ac ailəni
Dost kimi düşündüm səhərə qədər,
Gözlərim önündə ağardı səhər...

V

Yaxşı yadımdadır, bir nobahardı,
Hər şair dil açan bir nəğməkardı,
Tərənnüm edirdi ilk səadəti,
Doğma partiyanı, milli dövləti.
Biz baş xiyabandan bir az qıraqda,

Geniş aynabəndli, gözəl otaqda
Sakit əyləşmişdik...

Növbətlə bir-bir
Hər kəs oxuyurdu təzə bir şeir.
Birdən iri qapı açıldı... Ancaq
Sən tənha, sakitcə, bir az utancaq
Girib içəriyə əyləşdin dalda,
Səni tanımadı bir kimsə zalda.
Yalnız əyləşənlər arasında tək
Sənə mən baxırdım köhnə tanış tək.
Hamı öz şeirini oxudu... İndi
Elə bil söz sənin, növbə sənindi.
Bilmədim nə duyğu keçdi qəlbindən,
Əlini uzadıb qoltuq cibindən
Bir kağız çıxartdın, kiçik bir kağız.
Hər kəs indi sənə baxırdı yalnız;
Sən söz istəyərək ayağa qalxdın,
Bir şeirə, bir də ki, məclisə baxdın.
Bir qızartı gəzdi yanaqlarında,
Elə bil titrədi dodaqların da.
Nəhayət gizləyib öz həycanını,
Bir varağa sığan ilk dastanını
Təmkinlə oxudun...

Qurtaran zaman

Otağı alqışlar titrətdi bir an.
Mənsə heyran qaldım istedadına,
Sənətə bəslənən etiqadına.
Məclisdən çıxanda yanaşıb sənə,
Bir yaxın dost kimi görüşdüm yenə.
Bəlkə həyatından bir xəbər tutum,

Deyə sual verdim: – Necəsən, dostum?
Necə saxlayırsan öz külfətini?
Yenə dəyişibsən öz sənətini.
Yox! – dedin, – partiya külfətimə də,
İstedadıma da, sənətimə də
Doğma ata kimi bəsləyir qayğı.
Bilirsən, mən şair deyiləm axı,
Lakin bu həyata, bu sədətə,
Sənətkarın dostu milli dövlətə
Kiçik təranələr qoşmaqçın hərdəm,
Təzə sözlər ilə dolur dik sinəm.
Mən yenə soruşdum: – Dostum, bəs indi
Nə işlə məşğulsan, sənətin nədir?
Sən xəfifcə gülüb dedin: – Nəqqaşam!
Yenə öz fırçamla hər səhər-axşam
Min qəddar valinin, min hökmdarın
Xaraba qoyduğu doğma diyarın
Geniş sinəsini bəzəyirəm mən,
Gərək bir gülşənə bənzəsin vətən!

VI

Dostum, o müqəddəs yurdunda artıq
Nə milli dövlət var, nə də azadlıq!
Lakin o torpaqda indi hər yanda,
Azadlıq döyüşü yatmır bir an da.
Ağalar düşünür, əsir dizləri,
Gecələr yatsa da, qanlı gözləri
Daha gedə bilmir sakit yuxuya,
İmperialistlər də düşür qorxuya.
İndi Amerikadan axışan mallar:
Təyyarə, pulemyot, top, tüfəng, dollar

Dalbadal İrana gələn zamanda,
Hər gün bir karxana bağladılarda,
İşsizlər ordusu karvan sayağı
Sərgərdan gəzəndə doğma torpağı,
Necə dolanırsan. Nədir sənətin,
Yenəmi qəhətlik çəkir külfətin?
Tez-tez dəyişirsən sənətini sən?
Nə isə... Halını bilməyirəm mən.
Dostum, təkcə bunu bilirəm ancaq,
Ya xoşbəxt yaşayan sənətkar olmaq,
Yaxud da azadlıq istəsən əgər,
Bir mübariz kimi hər axşam, səhər,
Qabaqca inqilab sənətini sən
Təmkinlə dərindən öyrənməlisən!

1954.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

<i>Mən kiməm</i>	
<i>Əli Tudə</i>	7
<i>Redaktordan</i>	11
Dağ	13
Daş	13
Ən müdrik ana	13
Kəndimiz	14
Yay axşamı	15
Göy varaqılar əfsanəsi	16
Nəhəng yumaq	19
Xalxal	19
Hacı Əmirdə	21
Talış meşələrində	22
Lalənin hekayəti	24
Çoban	26
Cütçü	28
Başaqçı gəlin	30
Cəvaz	33
Daşqın	36
Ehtiyac	40
Kənddə bahar	46
Kəndli gedirdi	49
Aşığın mahnısı	52
Hambal	55
Rəssamın əsəri	56
İsfəhanda	59

Karxanada həyəcan	59
Kəniz	62
Son cavab	66
Şəfqət	68
O kimdir	70
Əgər istəsən ki...	73
Təkbətək	74
Tiryək	77
Şəhərdən kəndə	80
Təsəlli	81
Vəfa	83
Zəfər yazı	84
Qardaşlar	86
Sülh əsgəri	87
Tehranın bir xiyabanında	90
Xilaskar	92
Yaxşı yol	94
Vətən çağırışı	95
Vətən sevgisi	96
Vətən torpağı	98
Demişəm	102
Bura Azərbaycanlıdır	102
And	104
Bayraqdar (<i>İran Xalq Partiyasına</i>)	105
Mənim nəğmə	108
Bayraqdar (<i>Seyid Cəfər Pişəvəriyə</i>)	109
Azərbaycan Demokratik Firqəsinə	110
Sən vaxtında yarandı...	114
Hünər	119
Mənim inqilabım	121
Təzə dövrən	122

Yaxşıdır	124
Yurdum	125
Qoşma	126
Aşiq	127
Kimdən öyrəndin	129
Sən də baharsan	130
Günəş	131
Gənclik	133
Güllə səsləri	134
Partiya bileti	138
Kitab tonqalı	141
Əsir	145
Zindandan məktub	145
Vüsal	148
Beş milyondan biri...	150
Təbrizdə qış səhəri	154
Təbriz qadını	158
Odlu göz yaşları	160
Təbrizdə Novruz bayramı	162
Fədainin məzarı	166
Səttarxan	170
Ölməz sərkərdə	171
Sərdar	173
Alovlı natiq	178
Gizli döyüş	184
Havada bir şimşək çaxır	188
Səhənd	191
Arzu bir gülşəndir	194
O, Tehrandan danışır...	195
Axırıncı mühazirə	197
Bu yerlər o yerlərdir...	201
Zəlzələ	205
Qoca	208

Kamança	208
Dünyanı gəzərəm...	213
Təbriz	214
Qılınc	215
Döyüşən nəsillər	216
Həqiqət	223
Bir ümmanam	225

POEMALAR

Qəzəb	230
Əsl yoldaş	240
Şimal həsrəti	255
Mehabadlı tələbə	269
Ananın arzusu	288
Sən indi hardasan?	317

Redaktor   *Natiq Cavadzadə*
Rəssam   *Nazim Rzaquliyev*
Korrektor   *Fidan Ramazanova*
Kompüter yığıcı *Yaqut Rəhimova*
Kompüter işləri *Sevda Allahverdiyeva*

ƏLİ TUDƏ
“CƏNUB NƏĞMƏLƏRİ”
I cild

Kitab Natiq Əli Tudə oğlu Cavadzadənin
şəxsi vəsaiti ilə çap olunub.

*****
*****
*****

2014
SON

Kağız formatı 60x90¹/16. Şerti çap vərəqi Uçot nəşr vərəqi
Sifariş Tiraj 700.

“Azərbaycan” nəşriyyatının mətbəəsində çap edilmişdir.
Az 103 Bakı, Mətbuat prospekti, 529-cu məhəllə.

